

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

JULIA ZAITSEVA

**SÜSTEMAATILISE PISIVARGUSE DEKRIMINALISEERIMISE OTSTARBEKUS 2021.
AASTA KARISTUSPRAKTIKA VALGUSES**

Magistritöö

Juhendaja:
MA Anna Markina

Tallinn
2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. SÜSTEMAATILINE PISIVARGUS	8
1.1. Pisivarguse mõiste ja olemus	8
1.2. Süstemaatilise komponendi	12
1.3. <i>Three strikes law</i> analoogia?.....	16
1.3.1. Kolme löögi seaduse eesmärk	16
1.3.2. Kolme löögi seaduse sisu	17
1.3.3. Kolme löögi seaduse rakendamise tulemuslikkus.....	20
1.3.4. <i>Three strikes and you're out</i> vs KarS § 199 lg 2 p 9.....	20
2. PISIVARGUSTE TOIMEPANIJAD	22
2.1. Toimepanijate kategooriad	22
2.2. Toimepanijate isiksus	26
2.3. Pisivarguste toimepanemise motiivid	29
3. PISIVARGUSTE DEKRIMINALISEERIMINE.....	32
3.1. Dekriminaliseerimise olemus	32
3.2. Varasem pisivarguste dekriminaliseerimine Eestis	34
3.2.1. Olukord enne seadusmuudatust	34
3.2.2. 15.03.2007 jõustunud seadusmuudatuse tagajärg.....	37
4. SÜSTEMAATILISE PISIVARGUSE DEKRIMINALISEERIMISE PÕHJENDATUS	42
4.1. Süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimine läbi kriminaliseerimise positiivsete põhjuste prisma	43
4.2. Süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimine läbi kriminaliseerimise negatiivsete põhjuste prisma	46
4.2.1. Kriminaalkaristuse negatiivne mõju.....	46
4.2.2. Alternatiivsete meetmete olemasolu.....	47
4.2.3. Majanduslik aspekt	59
4.2.4. Muud argumendid	63
4.2.5. Lõplik seisukoht	64
KOKKUVÕTE	66
PEZIOME	72
KASUTATUD LÜHENDID	79

KASUTATUD ALLIKAD	80
Normatiivaktid	80
Kirjandus	80
Kohtupraktika	83
Muud allikad	83
LISAD	85
Lisa 1. Empiirilise uurimuse valimisse kuulunud kriminaalasjad	85
Lisa 2. Empiirilise uurimuse valimisse kuulunud väärteoasjad	88

SISSEJUHATUS

2020. aastal moodustasid varavastased kuriteod kõigist Eestis registreeritud kuritegudest suurima osa, sealjuures olid kõige levinumateks varavastasteks kuritegudeks vargused. Kuigi üldises varguste toimepanemise statistikas ei ole olulisi muutusi toimunud (võrreldes 2019. aastaga on 2020. aastal varguste arv kasvanud vaid 1% võrra), siis kauplustest toimepandud varguste arv on 2020. aastal kasvanud 18% võrra. Selliselt nähtub kriminaalpoliitika uuringust, et üle poole vargustest pandi toime kauplustest. Sealjuures 85% neist olid süstemaatilised vargused karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 199 lg 2 p 9 tähenduses.¹ Olukord ei ole muutunud ka 2021. aastal. Politsei- ja Piirivalveameti andmetel pandi *ca* 52% kõikidest 2021. aastal registreeritud vargustest kauplustest, sealjuures *ca* 85% neist olid süstemaatilised vargused² ehk vargused, mille puhul eeldatakse, et isik on toime pannud vähemalt kolm vargust, mis on omavahel seotud ja moodustavad teatud sisulise süsteemi.³

Tuleb tõdeda, et kehtiv karistusõiguslik süsteem teeb väga suurt vahet sellel, kas isik varastab mitu objekti korraga või käib vargil mitu korda, varastades iga kord vaid ühte asja. Nimelt olukorras, kus isik varastab näiteks kolm õlut korraga, on tegemist väärteoga. Kui isik aga käib vargil kolm korda selliselt, et iga kord varastab ta ühe õlu, on tegemist kuriteoga.⁴ Selliselt tekib olukord, kus varastatud asjade väärtus on mõlemal juhul sama ehk isiku süü suurus on sisuliselt sama, ent tagajärjed süüdlase jaoks on neil juhtudel oluliselt erinevad. Eelkirjeldatu ilmestab magistr töö autori hinnangul seda, et praeguse lähenemise korral tegeletakse isiku käitumise tagajärgedega selliselt, et kolme omavahel seotud episoodi korral⁵ kvalifitseeritakse isiku tegu automaatselt kuriteona ning karistatakse teda kõige raskema meetme ehk kriminaalkaristusega hoolimata sellest, et tema toimepandud tegu ei ole oma olemuselt ohtlik. Selle kõrvalt jäetakse isiku teole reageerides tihtipeale tähelepanuta, et palju olulisem on õigusrikkujate käitumise parandamise seisukohast lahendada isikute õigusvastast käitumist põhjustanud probleemid.

¹ A. Ahven. Kuritegevus Eestis 2020. Varavastased kuriteod. Justiitsministeerium: 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/varavastased-kuriteod> (05.03.2022).

² Varavastaste süütegude dekriminaliseerimise võimalik mõju. Analüüs 03.06.2021 seisuga (avaldamata materjal Justiitsministeeriumi ja magistr töö autori valduses).

³ RKKKo 3-1-1-87-08, p 10.

⁴ Parmas: süstemaatiline pisivargus ei tohiks olla kuritegu. – ERR, 30.06.2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.err.ee/1608262467/parmas-sustemaatiline-pisivargus-ei-tohiks-olla-kuritegu> (31.01.2022).

⁵ Käesoleva magistr töö autor peab vajalikuks märkida, et hetkel ei võeta arvesse juhtumeid, mille puhul võib olla tegemist hoopis jätkuva süüteoga.

Nimetatud probleem on tõusetunud ka 18.05.2021. aastal toimunud Riigikogu õiguskomisjoni istungil, milles toimus arutelu dekriminaliseerimise vajadusest karistusseadustikus. Õiguskomisjoni istungil on riigi peaprokurör Andres Parmas väljendanud seisukohta, et süstemaatiline pisivargus ei tohiks olla kuritegu ehk see tuleb dekriminaliseerida. Täpsemalt on Andres Parmas leidnud, et süstemaatiliste pisivarguste toimepanemise eest kohaldatavad karistused ei täida oma eesmärki ning seda põhjusel, et kriminaalkaristused ei võta isikutelt ära põhjusi, mis ajendasid neid varguste toimepanemisele.⁶

Tulenevalt sellest, et dekriminaliseerimise tulemusel soovitakse pöörata rohkem tähelepanu süüdlaste rehabiliteerimise küsimusele, joonistub välja peamine probleem, mis seisneb olulises erinevuses olemasoleva ning süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise tulemusel kehtima hakkava lähenemise vahel. Sealjuures ei ole ühtlasi selge, kumb neist lähenemistest aitab süüdlaste taasühiskonnastumisele paremini kaasa. Magistritöö autori hinnangul esinevad dekriminaliseerimisega kaasnevas lähenemises ka teatud vastuolud. Nimelt on erinevate andmete kohaselt suur osa toimepanijatest alkoholi- või narkootilisesõltuvusega isikud. Magistritöö autor leiab, et selliste isikute käitumise muutmiseks on vaja mitmekesiseid rehabilitatsioonivõimalusi, mida väärteoõiguslik regulatsioon (ehk see, mis hakkab kehtima dekriminaliseerimise järel) ei võimalda. Seevastu näeb hetkel kehtiv karistusõiguslik regulatsioon erinevaid võimalusi süüdlaste sõltuvusprobleemide tegelemiseks – näiteks on kriminaalmenetluses võimalik süüdlast tingimisi karistades määrata talle käitumiskontrolliga kaasnevat lisakohustusi (nt kohustust mitte tarvitada alkoholi), mis on suunatud isiku õigusvastast käitumist põhjustatud probleemide lahendamisele. Eelnev tekitab omakorda küsimust sellest, kas väärteoõiguslikud sanktsioonid aitavad kaasa isiku taasühiskonnastumisele paremini kui praegusel ajal kohaldatavad kriminaalkaristused.

Kuigi eeltoodud uurimisprobleemid keskenduvad süstemaatilise pisivarguse toimepanemise eest mõistetavate karistuste mõjule süüdlaste rehabilitatsioonile, juhib magistritöö autor tähelepanu sellele, et käesolevas magistritöös ei piirduta vaid eripreventiivsete eesmärkide käsitlemisega. Eelnimetatud õiguskomisjoni istungil on riigi peaprokurör lisaks õigusrikkujate taasühiskonnastumise küsimusele osundanud mitmele muule aspektile, mis võiksid õigustada süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimist. Selliselt on A. Parmas muu hulgas tõdenud, et

⁶ 18.05.2021. a toimunud Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/dokumendiregister/dokument/0f313773-3995-4d9d-a820-139c574a2dab> (24.03.2022).

süsteematiliste pisivarguste toimepanijate karistamisega kaasnevad kulud ületavad kordades nende süütegudega tekitatud kahju suurust.⁷ Sellest tulenevalt käsitletakse käesolevas magistritöös ka muid süsteematilise pisivarguse dekriminaliseerimise võimalikke mõjusid nagu näiteks võimalik ressursside kokkuhoid.

Magistritöö on oma olemuselt uurimisprobleemi analüüsiv, mistõttu on magistritöö peamiseks eesmärgiks välja selgitada süsteematilise pisivarguse dekriminaliseerimise poolt- ja vastuargumendid. Siinkohal tuleb taaskord märkida, et poolt- ja vastuargumendid ei hõlma vaid eripreventsiooni küsimust. Samuti on töö eesmärgiks analüüsida, kas 2021. aasta karistuspraktika annab alust väita, et kehtiva õigusliku regulatsiooniga ettenähtud sanktsioonid süsteematilise pisivarguse toimepanemise eest ei täida oma eripreventiivset eesmärki. Lisaks eelnevale on magistritöö autori uurimiseesmärgiks analüüsida, kas kehtiv väärtetoõiguslik regulatsioon suudab aidata süüdlaste rehabiliteerimisele kaasa, s.o kas väärtetoõiguslikke sanktsioone saab pidada kohaseks meetmeks kriminaalkaristuste asendamiseks.

Magistritöö teema aktuaalsus tuleneb oma olemuselt tõsiasjast, et süsteematilise pisivarguse dekriminaliseerimise vajalikkuse küsimus on jõudnud Riigikogu õiguskomisjoni ette. Samuti suurendab teema atraktiivsust magistritöö autori hinnangul asjaolu, et 2007. aastal olid pisivargused juba kord dekriminaliseeritud, saavutamata aga soovitud eripreventiivset eesmärki.

Käesolev magistritöö on jaotatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse pisivarguse mõistet ja olemust, samuti kirjeldatakse, mis tingimused peavad olema täidetud selleks, et pisivargust saaks pidada süsteematiliseks. Lisaks eelnevale tuuakse magistritöö esimeses peatükis paralleel USA-s kehtiva kolme löögi seadusega, hinnates selle sarnasusi ja erinevusi KarS § 199 lg 2 p 9 regulatsiooniga.

Teine peatükk on pühendatud süsteematiliste pisivarguste toimepanijatele. Ennekõike antakse kõnealuses peatükis ülevaade sellest, mis kategooriatesse võib liigitada nimetatud süütegude toimepanijaid. Samuti käsitletakse teises peatükis motive, mis ajendavad isikuid süsteematiliste pisivarguste toimepanemisele. Lisaks sellele kirjeldatakse empiiriliste uuringute põhjal seda, kes on need inimesed, kes tavaliselt panevad süsteematilisi pisivargusi toime.

Magistritöö kolmandas peatükis selgitatakse kõigepealt süütegude dekriminaliseerimise tähendust. Kolmanda peatüki peamine rõhk on olulisematel seadusmuudatustel, mis mängisid

⁷ Samas.

märkimisväärset rolli tänapäevase KarS § 218 ja KarS § 199 lg 2 p 9 regulatsiooni kujunemisele. Ennekõike on vaatluse all õiguslik olukord enne ja pärast 2007. aastal jõustunud seadusmuudatust, millega pisivargused olid dekriminaliseeritud. Samuti antakse kolmandas peatükis ülevaade 2008. aastal jõustunud seadusmuudatusest, mille tagajärjel olid pisivargused taas kriminaliseeritud ning seadusesse ilmus süstemaatilise mõiste.

Käesoleva magistritöö neljas peatükk keskendub magistritöö teema aluseks oleva süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise otstarbekuse ja põhjendatuse hindamisele. Nimetatud peatükis analüüsitakse dekriminaliseerimise poolt- ja vastuargumente. Samuti hinnatakse neljandas peatükis dekriminaliseerimise mõju süüdlastele, ühiskonnale ning õiguskaitseasutustele. Kõnealuses peatükis antakse ülevaade hetkel kehtivast regulatsioonist, hinnatakse selle tugevusi ja nõrkusi, samuti võrreldakse seda dekriminaliseerimise tagajärjel kehtima hakkava regulatsiooniga. Lisaks eelnevale antakse neljanda peatüki lõpus lõplik hinnang sellele, kas praegusel juhul esineb piisavalt argumente süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise kasuks.

Magistritöö koostamisel on kasutatud kombineeritud uurimismeetodit. Nimelt on kvalitatiivset meetodit kombineeritud kvantitatiivse meetodiga, kontrollides teoreetilise analüüsi järelduste paikapidavust andmetega, mis on saadud statistilist uurimismeetodit rakendades.

Lisaks õiguskirjandusele ja kohtupraktikale on käesoleva magistritöö koostamisel kasutatud Justiitsministeeriumilt ja Politsei- ja Piirivalveametilt saadud andmeid, s.o nii täidetud tabeleid asjakohaste andmetega kui ka kriminaalajade numbrite loetelu, mis võimaldas magistritöö autoril teostada kohtulahendite analüüsi. Magistritöö autor tänab abi eest Justiitsministeeriumi analüüsisalitluse juhatajat Mari-Liis Sööti ja nõunikku Andri Ahvenat, samuti Politsei- ja Piirivalveameti analüüsibüroo juhtivanalüütikut Maaja Mätlikku ja analüütikut Maiu Põldarit.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: varavastased süüteod, pisivargus, dekriminaliseerimine, preventiivne eesmärk.

1. SÜSTEMAATILINE PISIVARGUS

1.1. Pisivarguse mõiste ja olemus

Nn pisivarguse all peetakse silmas KarS §-s 218 sätestatud varavastast süütegu väheväärtusliku asja või väheolulise õiguse vastu. Vastavalt hetkel kehtivale KarS § 218 lõikele 4 loetakse väheväärtuslikuks asjaks või väheoluliseks varaliseks õiguseks asja või õigust, mille rahaline väärtus ei ületa kahtekümmend miinimumpäevamäära⁸. KarS § 44 lõike 2 viimase lause kohaselt on miinimumpäevamäära suurus 10 eurot. Seega tuleb asja või õigust pidada väheväärtuslikuks või väheoluliseks siis, kui selle väärtus ei ületa 200 eurot.

KarS §-s 44 sätestatud rahalise karistuse päevamäär kehtestati KarS vastuvõtmisel ning ajal, mil kehtis esimene KarS-i redaktsioon, oli miinimumpäevamäära suuruseks 50 krooni (3,2 eurot). Tulenevalt sellest, et tollaegne töötasu alammäär oli 1600 krooni, moodustas miinimumpäevamäär tollal 1/32 töötasu alammäärast. 2013. aastal valminud karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõuga tehti ettepanek suurendada miinimumpäevamäär 10 euroni. Selline seadusmuudatuse ettepanek oli eelnõu seletuskirjas põhjendatud sellega, et 2013. aastal moodustas miinimumpäevamäär 1/100 töötasu alamäärast ning võrreldes 2001. aastaga tekkis selge proportsiooninihke. Nimetatud muudatus pidi ühtlasi nihutama ka kuriteo ja väärteo piiri juhtudel, kus tuli otsustada, kas isiku tegu tuleb subsumeerida KarS § 199 või § 218 alla. Seega kui enne seadusmuudatuse jõustumist oli kuriteo ja väärteo piiriks 64 eurot (20 miinimumpäevamäära x 3,2 eurot), siis 01.01.2015 alates on see 200 eurot.⁹

Vallasasja kui eseme rahalist väärtust hinnatakse tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁰ § 65 kohaselt üldjuhul selle turuhinna alusel. Asja harilikust väärtusest ehk turuhinnast, s.o kohalikust keskmisest müügihinnast (TsÜS § 65) tuleb lähtuda ka varastatud vallasasja väärtuse kui varguse koosseisutunnuse kindlakstegemisel. Sealjuures tuleneb kohtupraktikast, et ainult erandjuhtudel – näiteks mälestusesemete puhul – võib asja väärtuse tuvastamisel lähtuda asja valdaja erilisest

⁸ Väheväärtuslikuks asjaks või väheoluliseks varaliseks õiguseks loetakse samuti asja või õigust, mille rahaline väärtus ei ületa kahtekümmend miinimumpäevamäära või mille kahjustamisel KarS §-des 203 ja 204 sätestatud juhtudel ei põhjustatud olulist kahju, kuid tulenevalt käesoleva magistritöö teemast nimetatud olukordi töö autor ei käsitle.

⁹ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, lk 13. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eelvoud.valitsus.ee/main#uByU9zWr> (22.03.2022).

¹⁰ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8.

huvist. Sealjuures peab sellisel juhul olema tõendatud asja eriline väärtus valdajale, valdaja eriline suhe sellesse asjasse.¹¹

Märkimist väärib ka kohtupraktikas juurdunud seisukoht, et olukorras, kus varastatud asja väärtusest tulenevalt tuleb isiku tegu kvalifitseerida mitte pisivargusena KarS § 218 lg 1 järgi, vaid vargusena KarS § 199 lg 1 järgi, ei ole isiku rahaliselt hinnatava asja varguses KarS § 199 lg 1 järgi süüdi tunnistamiseks alati vaja kindlaks teha varastatu täpset väärtust. Sellisel juhul piisab sellest, kui on tõsikindlalt tuvastatud, et varastatu rahaline väärtus teo toimepanemise ajal ületas 20 miinimumpäevamäära. See omakorda eeldab, et varastatud asja maksumuse ulatumine üle 20 miinimumpäevamäära oleks kas tõendatud või üldtuntud (KrMS¹² § 60 lg 3). Samuti on kohtupraktikas leitud, et üldtuntuse alusel saab varastatu väärtuse tuvastada siis, kui usaldusväärsest kriminaalmenetlusvälisest allikast saadava teabe alusel on ilmselge, et varastatud vallasasja turuhind ületab 20 miinimumpäevamäära. Selliselt on Riigikohus kriminaalasjas 3-1-1-65-05 lugenud üldtuntuks, et 87,5 tihumeetri raiutud puidu väärtus ületab selgelt 20 miinimumpäevamäära (*viidatud otsuse p 5*).¹³ Kuna kriminaalmenetluses peab isiku süü tõendama süüdistusfunktsiooni kandev prokuratuur, siis lasub prokuratuuril KarS § 199 lg 1 järgi esitatud süüdistuse puhul kohustus tõendada ka seda, et kuriteo objektiks olnud rahaliselt hinnatava vallasasja väärtus on suurem kui 200 eurot, välja arvatud juhul, kui nimetatud fakti saab KrMS § 60 lg 3 alusel lugeda üldtuntuks.¹⁴

KarS tunneb §-i 218 juba KarS-i jõustumisest aastal 2002. Nimetatud säte andis 2002. aastal kehtima hakanud KarS-is uue tähenduse vähemohtlikutele varavastastele süütegudele, samuti kujutas KarS § 218 endast varavastaste süütegude privilegeeritud koosseisu, hõlmates kõiki väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu suunatud varavastaste süütegude põhikoosseise. Eranditeks olid röövimine ja väljapressimine.¹⁵

KarS § 218 lahendab seega bagatelldeliktide probleemi ning sätestab vastutuse väheolulise varavastase süüteo kui väärteo eest.¹⁶ Bagatelldeliktide näol ei ole tegemist positiivses õiguses sätestatud mõistega, samuti ei ole see selgelt piiritletud ka kriminaalõigusdogmaatikas.

¹¹ RKKKo 3-1-1-69-12, p 7.

¹² Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 45.

¹³ RKKKo 3-1-1-69-12, p 8.

¹⁴ Samas, p 9.

¹⁵ S. Levotšski. Varavastased süüteod Tallinna kesklinnas ja 15.03.2007. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatus. Magistritöö. Juhendaja Jüri Saar. Tallinn: Tartu Ülikool 2008, lk 29 (Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna Tallinna teabekeskuses).

¹⁶ J. Sootak, KarSKomm § 218/1. – J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

Õiguskirjanduses seostatakse bagatelldelikti mõistet väiksemate süütegudega, mis oma vähese ebaõiguse tõttu ei ole käsitletavad kuritegudena.¹⁷ Bagatelldeliktid jagunevad ehtsateks ja mitteehtsateks bagatelldeliktideks. Ehtsate bagatelldeliktide alla kuuluvad sellised vähetähtsad õigusrikkumised, mis küll riivavad õiguskorda, kuid mitteintensiivselt, mistõttu ei pruugi olla sanktsioneeritud (näiteks piletitä sõit, bussis lärmamine jms).¹⁸ Mitteehtsate bagatelldeliktide puhul ei ole nende karistamisväärtus enam teo olemust arvestades kahtluse all, kuid süüteo vähese kahjulikkuse tõttu muutub süüteo toimepanija vastutusele võtmise otstarbekus küsitavaks (näiteks KarS §-s 218 sätestatud süütegu).¹⁹

Bagatelldelikte ehk teisisõnu väikesüütegusid iseloomustab tihti nende massilisus. Ühelt poolt vastandub väikesüütegude toimepanemise suurele hulgale rikkumiste vähene raskus, teiselt poolt aga menetlusressursside piiratus – kui õigusrikkumise raskus ei ole suur, kuid selle menetlemine on eelduslikult päris kulukas, siis muutub selliste õigusrikkumiste toimepanemise eest karistuste määramine ressursside piiratust arvestades ebaotstarbekaks. Samas on aga väikesüütegude massilisust arvestades nende toimepanemisega tekitatud kahju suhteliselt suur, mistõttu on nende tähelepanuta jätmise õiguskorra turvalisuse seisukohast ohtlik.²⁰ Bagatelldeliktide puhul leitakse õiguskirjanduses, et seda tüüpi õigusrikkumiste suure esinemissageduse tõttu tuleb otsustada, millised meetmed nende laialdase leviku peatamiseks on kõige tõhusamad. Sealjuures tuleb analüüsida nii kohtupraktikat, materiaal- ja menetlusõiguslikke norme kui ka riigi tegelikku võimekust sanktsioonide ja sunnivahendite kohaldamisel. Seda põhjusel, et olukorras, kus valitud karistusmeede on raskesti elluviidav või kui süüdlasel on võimalik talle määratud karistuse kandmisest kõrvale hoiduda, väheneb karistusõiguslike sanktsioonide mõju, mis omakorda vähendab ka ühiskonna õiguskõlakust, ent süütegude arv samas ei vähene.²¹

KarS § 218 juures on oluline Riigikohtu praktikas juurdunud seisukoht, mille kohaselt ei ole KarS § 218 puhul tegemist iseseisva varavastase süüteokoosseisuga, mis on moodustatud ainsa põhitunnuse, s.o asja või õiguse väikse väärtuse alusel. Väheväärtusliku asja või varalise õiguse vastu suunatud süütegu saab olla üksnes mõnele KarS 13. peatükis sätestatud süüteokoosseisule vastav tegu. Sellest tulenevalt on KarS § 218 viitelise iseloomuga ning seda käsitatakse KarS 13.

¹⁷ R. Antsmäe. Bagatelldeliktid Eesti karistusõiguses ja Saksa õigusteoorias. *Juridica VII/2001*, lk 489.

¹⁸ S. Levotšski, lk 28.

¹⁹ J. Sootak. *Karistusõiguse alused*. Tallinn: Juura 2003, lk 75.

²⁰ S. Levotšski, lk 29.

²¹ K-M. Vaher. *Masskuriteod: väike teosüü ja suur ohtlikkus*. *Juridica VIII/2008*, lk 527.

peatükis loetletud varavastaste süütegude põhikoosseisude privilegeeringuna.²² Seega olukorras, kus varastatud asjade väärtus on 15 eurot, on õiguslikult tegemist ikkagi vargusega ning seda vaatamata sellele, et tegu kvalifitseeritakse KarS § 218 lg 1 järgi.²³

Kuigi üldiselt on varguse näol tegemist kuriteoga, siis KarS § 218 lg 1 järgi kvalifitseeritav pisivargus on väärtegu. Formaalseks aluseks kuritegude ja väärtegude eristamiseks on see, milline karistus on keelunormi rikkumise eest ette nähtud.²⁴ Selliselt sätestab KarS § 3 lg 3, et kuritegu on KarS-is sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud füüsilisele isikule rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus. Väärteo puhul aga sätestab KarS § 3 lg 4, et väärtegu on KarS-is või muus seaduses sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv, arest või sõiduki juhtimise õiguse äravõtmine.²⁵ Kuna KarS § 218 lg 1 sõnastusest tuleneb, et viidatud lõikes nimetatud teo toimepanemise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga, viitab juba sätte sõnastus ise, et tegemist on väärteoga.

Pisivarguste puhul pööratakse erinevates uuringutes tihti tähelepanu ka sellele, mis esemeid varastatakse kõige sagedamini. Vanemate uuringute tulemustest nähtub, et enim varastatud esemeteks USA-s ja Suurbritannias olid 90-ndate aastate lõpus tubakatooted (eriti sigaretid), ilutooted ja ravimid (enamasti valuvaigistid), CD ja DVD-plaadid ja riideesemed.²⁶ Kui rääkida Euroopast, siis näiteks Rootsis varastati samadel aastatel kõige rohkem toiduaineid, sh midagi magusat nagu näiteks kommid ja šokolaad. Naissoost isikud varastasid kõige rohkem ilutooteid ja riideesemeid.²⁷ Mõistagi kõige rohkem huvi pakuvad käesoleva magistritöö autorile andmed Eesti kohta. 2011. aastal esines poevarguste osas kõige rohkem alkoholivargusi.²⁸ 2017. aastast pärinevate andmete kohaselt varastati poodidest kõige sagedamini toiduaineid ja alkoholi. Toiduainetest oli enim varastatud esemeteks šokolaad, kohv ning erinevad kalatooted. Lisaks esemetele, mida isikud varastasid toidupoodidest, osutusid populaarseteks varguste objektideks

²² J. Sootak. *Speculum practici*. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus Riigikohtu kriminaalkolleeegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. *Juridica VII/2008*, lk 507.

²³ S. Pettai. Korduv, süstemaatiline, jätkuv ja vältav süütegu. *Magistritöö*. Juhendaja Jaan Sootak. Tartu: Tartu Ülikool 2014, lk 30.

²⁴ E. Pajula, T. Ploom. *Väärteomenetlus II*. Teine trükk. Sisekaitseakadeemia 2004, lk 6.

²⁵ Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9.

²⁶ D. Nelson, S. Perrone. *Understanding and Controlling Retail Theft*. Trends & Issues in Crime and Criminal Justice. No. 152. Australian Institute of Criminology: 2000, p 3.

²⁷ E. Sarasalo, Dr. B. Bergman, J. Toth. *Repetitive shoplifting in Stockholm, Sweden: a register study of 1802 cases*. *Criminal Behaviour and Mental Health*. Volume 8, Issue 4: 1998, p 259.

²⁸ G. Tamm, A. Talu, A. Markina, A. Villenthal, S. Espenberg, J. Tourunen, U. Varblane. *Narkosõltlastest õigusrikkujate sõltuvusravi ja rehabilitatsioon Eestis*. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus. EV Justiitsministeerium: 2016, lk 24.

erinevad kosmeetilised tooted, rõivad (sh aluspesu, sokid ja sukkpüksid), sigaretid, elektroonilised seadmed ja kodukeemia.²⁹

Käesoleva magistritöö autor soovib selguse mõttes märkida, et tulenevalt sellest, et juba käesoleva magistritöö sissejuhatuses nähtub, et kõige sagedamini pannakse pisivargused toime kauplustest, ning tihtipeale käsitlevad võõrkeelsed allikad pisivargusi just kaupluste varguste kontekstis (ingl *shoplifting*), kasutab autor edaspidi ka mõistet „poevargus“.

1.2. Süstemaatilise komponendi

Enne 01.09.2002 ehk KarS jõustumiseni kasutas mõistet „süstemaatiline“ kriminaalkoodeks (edaspidi KrK), mille kohaselt peeti süstemaatilisust kuriteo toimepanemisel raskendavaks asjaoluks. KrK kehtivuse ajal on Riigikohus süstemaatilise süüteo mõistet käsitlenud kahes lahendis. Nimelt on Riigikohus lahendis nr 3-1-1-22-97 leidnud, et kuriteo süstemaatiline toimepanemine ei iseloomusta kuriteo toimepanemise kordi, vaid osutab samaliigilise kuriteo jätkuvale toimepanemisele. Ühtlasi asus Riigikohus seisukohale, et süstemaatilise kui vastutust raskendava asjaolu kehtestamisega on seadusandja viidanud sellele, et mõnda liiki kuriteo jätkuva, ent samas süstemaatilise iseloomuga toimepanek on sedavõrd ohtlikum, et sellise teo toimepanemise eest tuleb kehtestada rangem karistus. Enne KarS-i jõustumist kehtivas kohtupraktikas on samuti leitud, et kuriteo süstemaatiline toimepanek on rangelt järjekindel ning pidevalt korduv tegevus, mis osutab teatud liiki kuriteo jätkuvale toimepanemisele ja püstitatud kuritegeliku eesmärgi etapiviisilisele realiseerimisele. Sealjuures on need etapid seotud ühiste sisemiste tunnustega.³⁰ Teises lahendis on Riigikohus sedastanud, et kohtupraktika kohaselt tuleb süstemaatiliselt toimepandud pidada sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist. Sealjuures selgitas Riigikohus, et kaks varguse episoodi annavad üksnes korduvuse.³¹

KarS tunneb süstemaatilise varguse mõistet alates 28.07.2008, mil jõustus karistusseadustiku muutmise seadus³² ning selle tagajärjel ka uus KarS-i redaktsioon. Ka tänapäeva kohtupraktika kohaselt eeldab süstemaatiline vargus vähemalt kolme varguse toimepanemist. Sealjuures ei ole

²⁹ M. Vunk. Süstemaatiliste varguste toimepanijate isiksus ja motivatsioon. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2017, lk 74.

³⁰ RKKKo 3-1-1-87-08, p 9.

³¹ RKKKo 3-1-3-9-00, p 5.3.

³² Karistusseadustiku muutmise seadus – RT I 2008, 33, 199.

oluline, kas eraldivõetuna tuleb need teod subsumeerida KarS § 199 alla kuriteona või § 218 alla väärteona.³³

Süstemaatiline pisivargus kujutab endast korduvat KarS §-s 218 sätestatud süüteo toimepanemist, mis muutub kolmandast korrast süstemaatiliseks – näiteks olukorras, kus isik on varasemalt pannud toime KarS §-s 218 sätestatud süütegu vähemalt kahel korral ning teatud aja jooksul viimasest talle määratud karistuse täitmisest paneb ta toime uue KarS § 218 lg 1 järgi kvalifitseeritava teo, alustatakse tema suhtes kriminaalmenetlust juba KarS § 199 lg 2 p 9 alusel.³⁴

Ka süstemaatilise pisivarguse puhul on oluline, et toimepandud süüteod oleksid omavahel seotud ehk üksikud vargused moodustaksid teatud sisulist süsteemi. Kohtupraktikas leitakse, et teod on omavahel seotud eelkõige siis, kui varguste toimepanemine on muutunud isiku elustiiliks.³⁵ Sellest, et varastamine on muutunud isiku elustiiliks, saab KarS § 199 lg 2 p 9 kontekstis rääkida näiteks olukordades, kus varastamise teel hangib isik endale püsivat sissetulekut. Siiski on Riigikohus eluviisi võimaliku tunnusena käsitlenud ka olukorda, kus isikul on lihtsalt harjumus varastada, st isik ei varasta selleks, et ära elada, vaid puhtalt seetõttu, et tal on varastamine kombeks. Kohtupraktikas on sellesse kategooriasse paigutatud näiteks neid isikuid, kes varastavad kauplustest ühel korral vaid paki piima, teisel korral pudeli õlut ja kolmandal korral ühe T-särgi. Oluline on aga see, et erinevate tegude vahelise seose leidmisel tuleb vaadelda ka üksiktegude tehiosid, hinnates ka toimepanija käitumise motiive.³⁶

Süstemaatilisuse puhul puudub konkreetselt määratletud ajavahemik, mille jooksul peavad kõik varguse episoodid aset leidma – see võib olla nii aasta kui ka üks kuu, ent samas ei tohi see ajavahemik olla liiga pikk.³⁷ Kohtupraktikas on ajalise kriteeriumi osas levinud seisukoht, et subsumeerides isiku tegu KarS § 199 lg 2 p 9 järgi ei ole põhjendatud omistada ajalisele faktorile iseseisev õiguslik tähendus. Kohtupraktika kohaselt puuduvad mõistlikud selgitused, mis toetaksid arvamust, et KarS § 199 lg 2 p 9 kohaldamiseks peab varguste toimepanemise ajavahemik olema kaksteist kuud, kuus kuud, üks kuu või üks päev. Seda põhjusel, et vastasel juhul võib see tekitata olukordi, kus süütegude tehiosid ja süüdlase eluviis ei jäta vähimatki

³³ O. Staniglazov. Pisivarguste retsidiivsus Eestis läbi karistusseadustiku muudatuse prisma. Magistritöö. Juhendaja Marianne Paimre. Tallinn: Tartu Ülikool 2012, lk 42.

³⁴ S. Pettai, lk 32.

³⁵ RKKKo 3-1-1-87-08, p 10.

³⁶ RKKKm 3-1-1-66-13, p 6.2.

³⁷ J. Sootak. KarsKomm § 199/44.

kahtlust, et varastades hangib isik endale elatist, ent ajalise kriteeriumi ületamine näiteks ühe päeva võrra vabastaks ta kriminaalvastutusest. Siiski ei tähenda eelnev kindlasti seda, et ajalist kriteeriumit ei pea isiku teo hindamisel üldse arvestama – kohtupraktikas on sedastatud, et eeltoodust hoolimata on ajaline kriteerium teiste tunnuste hulgas üks reaalne ja mõõdetav kriteerium, mille abil saab tuvastada süüdlase tegude vaheline sisemine seos või selle puudumine.³⁸ Õiguskirjanduses leitakse siiski ka seisukohti, mille kohaselt olukorras, kus süüdistus KarS § 199 lg 2 p 9 järgi esitatakse esmakordselt, peavad kõik varguse episoodid olema toime pandud ühe aasta jooksul.³⁹

Asjaolu, kas isik oli eelnevalt karistatud kriminaal- või väärteokorras, ei oma süstemaatilise kontekstis tähtsust. Oluline ei ole süstemaatilise varguse puhul ka see, kas isik on varasemalt toimepandud varguste eest süüdi mõistetud (ehk tegemist on õigusliku retsidiiviga) või on need tuvastatud alles ühes menetluses (faktiline retsidiiv). Süstemaatilise varguse KarS § 199 lg 2 p 9 järgi võivad moodustada nii kuriteod kui ka väärteod. Seega olukorras, kus isik paneb toime kaks pisivargust, mille objektiks on asi, mille väärtus on alla 200 euro (ehk isik paneb toime väärteo) ja ühe varguse, mille objektiks on asi väärtusega üle 200 euro (ehk isik paneb toime kuriteo), siis kõik kolm varguse episoodi moodustavad süstemaatiliselt toimepandud varguse KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes. Juhul, kui isik on varem karistatud korduva varguse eest KarS § 199 lg 2 p 4 järgi ning paneb toime uue varguse, järgneb sellele vastutus KarS § 199 lg 2 p 9 alusel sõltumata varastatud asja väärtusest. Süütegude subsumeerimisel kehtib põhimõte, et süstemaatilise varguse puhul on alati tegemist korduva vargusega, mis neeldub süstemaatilisuses. Selle tulemusel subsumeeritakse isiku tegu üksnes KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.⁴⁰

Mõnikord võivad tekkida raskused otsustades, kas tegemist on süstemaatilise varguse või hoopis jätkuva süüteoga, mida subsumeeritakse põhikoosseisu järgi. Riigikohtu praktika kohaselt on jätkuv süütegu ühtsest tahtlusest kantud, reeglina ajaliselt lähedaste tegudega sama objekti vastu sarnasel viisil toimepandud süütegu. Sellisel juhul ei käsitata iga üksikut tegu järjest jätkuva tervikteo kontekstis iseseisvana. Jätkuva süüteo korral on objektiivselt tähtis vaadeldavate tegude oluline sarnasus ja subjektiivselt ühtne tahtlus. Ühtne tahtlus võimaldab konkreetset üksiktegu vaadelda eelnenud, juba lõpule viidud süüteo jätkuna. Ühtse tahtluse esinemise nõue tähendab seda, et toimepanija tahtlus hõlmab enne konkreetse osateo lõpuleviimist järgmist tegu – sellisel

³⁸ RKKKm 3-1-1-66-13, p 7.

³⁹ O. Staniglavov, lk 42.

⁴⁰ S. Pettai, lk 32.

juhul näivad need üksikteod objektiivsele kõrvaltvaatajale mitteiseseisvate tegudena ühe teo tähenduses. Eelnevast tulenevalt on jätkuva süüteo üheks vältimatuks tunnuseks see, et kõik üksikud osateod on kantud ühtsest tahtlusest.⁴¹ Samuti on kohtupraktikas selgitatud, et sarnased on sellised teod, mis ründavad sarnastel asjaoludel sama õigushüve ja täidavad sama süüteo koosseisu, samuti on nad omavahel ka reeglina ajaliselt ja ruumiliselt lähedased. Probleeme tekitab aga see, et isiku sarnane käitumismuster, sama õigushüve ründamine ja sama süüteo koosseisu realiseerimine võivad esineda ka korduvuse puhul, mistõttu ei ole need piisavad korduvuse eristamiseks jätkuvusest.⁴² Täpsustamist vajab ka nõue, mille kohaselt peab tegu olema suunatud sama objekti vastu. Sama objekti all ei ole mõeldud vaid „võõras vallasi“. Näiteks on kohus ühes kriminaalasjas leidnud, et olukorras, kus isik ei varastanud ainuüksi mobiiltelefone, vaid varastas ka käekellasid ning üritas varastada ka sõrmuseid, ei ole tema teod suunatud sama objekti vastu, mistõttu süüdistatava tegevus ei viita jätkuvale süüteo.⁴³ Pisivarguse kontekstis tähendab eelnev seda, et juhul kui isik varastab ühel päeval pirukat, paar päeva hiljem õlut ning veel nädala pärast varastab poest T-särgi, on tema tegevus kvalifitseeritav KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.

Süsteemilise varguse ehk KarS § 199 lõike 2 punktis 9 sätestatud teo toime panemiseks peab isik aktiivselt tegutsema vähemalt kolmel korral, sealjuures ei tohi need teod olla suunatud ühe ja sama objekti vastu, olla toime pandud ühise tahtlusega ning suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele. Eelnev eristabki süsteemilist vargust jätkuvast teost, mille osategusid võib küll kõrvaltvaataja nii ajas kui ruumis eristada, kuid mis siiski õiguslikult subsumeeritakse üheks teoks. Seega on kohtupraktikas leitud, et „*varguse puhul on süsteemilisus erineval ajal, erineva tahtlusega ja erineva objekti vastu suunatud vargused, mis seadusandja tahte kohaselt kumuleeruvad kolmanda varguse toimepanemisel ja moodustavad - kõik kolm või enam tegu - uue varguse kvaliteedi, mida ka rangemalt karistatakse.*“⁴⁴

⁴¹ RKKKo 3-1-1-1-11, p 10.

⁴² HMKo 1-20-9449.

⁴³ HMKo 1-19-883.

⁴⁴ J. Ilvest. Eriarvamus kriminaalasjas nr 3-1-1-87-08 A.G. süüdistuses KarS § 199 lg 2 p 9 ja § 25 lg 2 järgi. Tartu 2009.

1.3. *Three strikes law* analoogia?

1993. aastaks oli California kuritegevuse tase muutunud kontrollimatuks. Tõsised ja vägivaldsed kuriteod olid jõudnud tasemele, mis puudutas igat kodanikku. Siis oli selge, et õigussüsteem vajab muutmist ning on vaja tegutseda. Selle tulemusel tekkis Californias nn kolme löögi seadus, mis pidi keskenduma sellise karistuspoliitika loomisele, mis oleks suunatud raskete ja vägivaldsete kuritegude arvu vähendamiseks.⁴⁵ Märkida tuleb, et California ei ole ei esimene ega ainus osariik, kes võttis kolme löögi seaduse kasutusele – nn *three strikes law* sai 1994. aastal kirja pandud USA karistusseadustikku.⁴⁶

1.3.1. Kolme löögi seaduse eesmärk

Traditsiooniline karistuse eesmärk edendab nelja üldist eesmärki: heidutus, rehabilitatsioon, kättemaks ja isoleerimine. See eeldab, et vangistus või muud sarnased tagajärjed takistavad kuritegude toimepanemist seetõttu, et toimepanijad ei taha kannatada sellega kaasnevate negatiivsete tagajärgede käes. Samuti toimib heidutus ka laiemal tasandil, takistades edaspidiste kuritegude toimepanemist, edendades kurjategijate soovi vältida ebasoodsaid tagajärke, mida nad on juba varem kogenud.⁴⁷

Eelnevat arvestades lähtuti kolme löögi seaduse väljatöötamisel üldisest arusaamast, et kuritegevuse taset võib vähendada kas see, et inimesed hoitakse ära kuritegude toimepanemisest karistuste olemasolu tõttu või seeläbi, et karistuse saamise tagajärjel muutub isiku käitumine selliselt, et ta ei pane rohkem kuritegusid toime. Eeltoodust tulenevalt pidi kolme löögi seadus saatma lihtsa sõnumi – edasine kuritegelik käitumine toob endaga kaasa rasked tagajärjed.⁴⁸ Sealjuures ei olnud kolme löögi seaduse eesmärgiks mitte heidutada konkreetsete kuritegude toimepanemist, vaid vähendada kuritegevust üldiselt. See oli mõeldud püüda kinni karjääririkurjategijaid ja tegeleda nendega viisil, mis aitaks saavutada esmased kriminaalõigussüsteemi eesmärgid: ennetada ja vähendada kuritegevust.⁴⁹

⁴⁵ J. A. Ardaiz. California 's Three Strikes Law: History, Expectations, Consequences. McGeorge Law Review. Volume 32. Issue 1 Symposium: Biotechnology and the Law. Article 3: 2000, p 1.

⁴⁶ A. Flidrova. Three Strikes and You're Out. Common Law Review: 2006, p 5.

⁴⁷ J. A. Ardaiz, lk 4.

⁴⁸ Samas, lk 3 ja 5.

⁴⁹ Samas, lk 12.

Kolme löögi seaduse aluseks olev *three strikes and you're out* printsiip tähendab seda, et kurjategijat, kes on korduvalt süüdi mõistetud raske või vägivallakuriteo eest, karistatakse automaatselt eluaegse vangistusega. Selle printsiibi taga on mõte, et sellised korduvad kurjategijad on parandamatud – esimesed kaks katset muuta isiku käitumist on ebaõnnestunud, mistõttu tuleb need isikud ühiskonnast igaveseks isoleerida, säilitades avalikku rahu, tervist ja turvalisust. Seega on nimetatud regulatsiooni eesmärk tagada pikemad vanglakaristused ja suurem karistus neile, kes panid toime kuriteo ning on olnud varasemalt raskete ja/või vägivallakuritegude toimepanemise eest süüdi mõistetud. Teisisõnu, kolme löögi seadus on suunatud neile kurjategijatele, keda ei ole heidutanud ei vangistus ega muutnud rehabilitatsiooni katsed.⁵⁰

Õiguskirjanduses leitakse, et asjaolu, et kolme löögi seaduse järgi mõistetakse süüdi vaid need isikud, kes on toime pannud rasked või vägivaldsed kuriteod ehk kuriteod, mis definitsiooni järgi hõlmavad kõrget ohtu inimelule ja ühiskonnale, näitab selgelt, et see uus kuritegu ilmestab seda, et isikut ei ole eelmine karistus kuidagi parandanud, isik ei ole varasema karistusega heidutatud, samuti ei ole kättemaks eelmise raske kuriteo toimepanemise eest isiku käitumist mõjutanud. Need on õigusrikkujad, kellel on suurim kalduvus panna uued kuriteod toime. Need on õigusrikkujad, keda karistused ei ole mõjutanud. Need on õigusrikkujad, kes on kõige tõenäolisemalt nende isikute hulgas, kes panevad toime suurima osa kuritegudest ja kujutavad endast suurimat ohtu kogukonnale. Need on kurjategijad, kes on harjumuspärased kurjategijad.⁵¹

1.3.2. Kolme löögi seaduse sisu

Vaatamata sellele, et seda üldiselt nimetatakse kolme löögi seaduseks, leitakse õiguskirjanduses, et see on tegelikult vale nimetus, kuna ka teine süüdimõistmine võib esile kutsuda selle regulatsiooni kohaldamist ja seega karmistada isiku karistust. Tegelikult sisaldab see regulatsioon esiteks kahe löögi sätet, mis kahekordistab karistust kurjategijale, keda süüdistatakse mis tahes kuriteos ning kes on varem karistatud raske või vägivallakuriteo toimepanemise eest. Teisena tuleb juba kolme löögi säte, mis näeb ette eluaegse vangistuse osariigi vanglas nendele isikutele, keda süüdistatakse mis tahes kuriteos ning kellel on kaks või enam eelnevat süüdimõistmist vägivalda- või raskete kuritegude toimepanemise eest. Süüdlasele määratakse eluaegne vangistus, kuid jäetakse võimalus tingimisi vabanemiseks. Mõlema sätte puhul selleks, et *three strikes law*

⁵⁰ A. Flidrova, lk 5.

⁵¹ J. A. Ardaiz, lk 12.

tuleks kohaldamisele, peab varasem süüdimõistmine olema raske või vägivalda kuriteo toimepanemise eest ning viimane toimepandud kuritegu võib olla mis tahes kuritegu.⁵² Selliselt võib mõnes osariigis (nt California, Colorado, Louisiana) kolmas "lööök" kohaldamisele tulla isegi väiksemas kuriteos süüdimõistmise korral (nt mootorsõiduki vargus). Väga palju avalikku tähelepanu on pälvinud näiteks juhtum, kus kolme löögi seaduse järgi määrati isikule 25-aastane vanglakaristus pärast seda, kui ta varastas lastelt pitsaviilu. Nimetatud karistus on sama karm ja koormav kui see, mis oleks olnud olukorras, kus sama süüdlane oleks kedagi vägistanud.⁵³

Kolme löögi seadust kohaldatakse isiku suhtes vaid juhul, kui tal on olemas vähemalt üks varasem karistus raske või vägivaldse kuriteo eest. Tavainimene võib õigustatult arvata, et kõik kuriteod on "rasked", sest termin "kuritegu" määratleb käitumist, mis põhjustab märkimisväärset kahju, millega kaasnevad ohtlikud vigastused või muud tõsised tagajärjed. Tegelikuses on aga mõistetel "raske kuritegu" ja "vägivaldne" kuritegu" konkreetne õiguslik tähendus. Rasked ja vägivaldsed kuriteod on kuritegude erikategooriad, mis on karistusseadustikus eraldi määratletud. Need on kindlaksmääratud kuriteod, mille puhul on California seadusandja jõudnud järeldusele, et need kujutavad endast erilist ohtu ühiskonnale ning on ohtlikumad kui muud kuriteod. Need kuriteod on seaduses ammendavalt loetletud.⁵⁴

Vägivaldsete kuritegude hulka kuuluvad näiteks mõrv või tapmine, vägistamine, sodoomia (*ehk inimese suguuhe loomaga*) jõu kasutamise või hirmutamise, siivutus alla 14-aastase lapse suhtes, mis tahes kuriteod, mille eest karistatakse surma või eluaegse vangistusega, mis tahes kuritegu, mille puhul süüdistatav on tekitanud inimesele raske kehavigastuse, mis tahes kuritegu, milles isik on kasutanud tulirelva, süütamine, mõrvakatse, pommi plahvatamine, inimrööv, alla neljateistaastase lapse röövimine, lapse pidev seksuaalne kuritarvitamine. Karistusseadustik sätestab, et seadusandja leiab ja deklareerib, et need määratletud kuriteod vääriavad erilist tähelepanu karistuse määramisel, et näidata ühiskonna hukkamõistu nende erakordsete isikuvastaste vägivaldskuritegude toimepanemise suhtes.⁵⁵

Karistusseadustik sätestab konkreetselt, et teatud tüüpi kuriteod tuleb määratleda kui "rasked kuriteod" ja selle väite läbirääkimine on keelatud, välja arvatud väga piiratud juhtudel. Need

⁵² A. Flidrova, lk 5.

⁵³ L. Stolzenberg, S. J. D'Alessio. "Three Strikes and You're Out": The Impact of California's New Mandatory Sentencing Law on Serious Crime Rates. CRIME & DELINQUENCY, Vol. 43 No. 4. Sage Publications: 1997, p 458.

⁵⁴ J. A. Ardaiz, lk 9-10.

⁵⁵ Samas, lk 10.

kuriteod on näiteks mõrv või tahtlik tapmine, vägistamine, sunniviisiline sodoomia, noorema kui neljateistaastase lapse seksuaalne ahvatlemine, mis tahes kuritegu, mille eest karistatakse surma või eluaegse vangistusega, kallaletung vägistamise eesmärgil rünnak oluohtriku relvaga ja paljud teised.⁵⁶

Nagu nähtub "raskete" ja "vägivaldsete" kuritegude loetelust, kuuluvad sinna kõige raskemad kuritegude vormid, samuti need kuriteod, mis on kõige kõrgema ohtlikkuse astmega füüsiliste isikute või ühiskonna suhtes tervikuna. Selleks, et kolme löögi seadus tuleks kohaldamisele, peab kurjategija toime panema uue kuriteo ja olema varem süüdi mõistetud "raske" või "vägivaldse" kuriteo toimepanemise eest. Seega kuriteo või isegi "raske" või "vägivaldse" toimepanemine ei too iseenesest kaasa kolme löögi seaduse tagajärge. Sellise kurjategija suhtes, kes pole kunagi "rasket" või "vägivaldset" kuritegu toime pannud, ei kohaldata kunagi kolme löögi seadust olenemata sellest, kui palju kuritegusid ta toime paneb, kui mitte ükski neist ei ole "raske" või "vägivaldne". Teisisõnu, inimest võib süüdi mõista sadades autovargustes või narkokuritegudes ja need ei kvalifitseeru kunagi kolme löögi seaduse alla põhjusel, et peale selle ei ole isik varem kunagi toime pannud "rasket" või "vägivaldset" kuritegu. Seega kehtib isiku suhtes kolme löögi seadus ainult juhul, kui isikul on varasem karistus "raske" või "vägivaldse" kuriteo toimepanemise eest ja ta paneb toime uue mis tahes liiki kuriteo (mida nimetatakse päästikkuriteoks). Sellises olukorras kurjategijal ei oleks võimalust karistusest tingimisi vabanemiseks ning ta saadetakse vangi tähtajaks, mis vastab kahekordsele uue kuriteo eest määratud karistusele. Kui isikul on kaks varasemat karistust raskete või vägivaldsete kuritegude toimepanemise eest ja ta paneb toime uue kuriteo, siis tuleb ta saata vangi tähtajaks, mis ei tohi olla vähem kui 25 aastat, või eluaegselt. Lisaks sellele, kaheksakümmend protsenti sellest tähtajast (nt vähemalt kakskümmend aastat) tuleb realselt kanda. See tähendab, et peab kandma minimaalset karistust, umbes kakskümmend aastat, enne kui isik on kõlblik tingimisi vabastamiseks. Millal on õigus tingimisi vabastamiseks, otsustab tingimisi vabastamise juhatus, kes otsustab, kas isik on selleks sobiv või mitte. Seega on ekslik ja ebaõige rääkida, et karistus kolmanda õigusrikkumise eest kolme löögi seaduse järgi on eluaegne vangistus. Tegelikult võib isik vabaneda pärast miinimumtähtaja möödumist.⁵⁷

⁵⁶ Samas.

⁵⁷ Samas, lk 11-12.

1.3.3. Kolme löögi seaduse rakendamise tulemuslikkus

Eelnevatest alapeatükkidest saime teada, et kolme löögi seaduse eesmärgiks on ennekõike vähendada kuritegevuse taset. Ühelt poolt tuleb tõdeda, et selles osas on kolme löögi seadus olnud tõhus, kuna 10 aastat pärast selle jõustumist kaasnes sellega dramaatiline kuritegevuse langus. Mõned kriminoloogid on aga seisukohal, et kolme löögi seadus on olnud vaid üheks teguriks paljude seas, mis on aidanud kuritegevuse langusele kaasa. Selliselt näitavad mitmed uuringud, et kuritegevuse vähenemist ei saa oluliselt omistada kolme löögi seaduse mõjule.⁵⁸

Selliselt näitas näiteks 1997. aasta justiitspoliitika instituudi uuring, et Californias langev kuritegevuse tase ei erinenud nendest osariikidest, kus kolme löögi seadust ei rakendatud.⁵⁹ Erinevad andmed näitavad selgelt, et piirkondades, mis jõuliselt ja rangelt rakendavad kolme löögi seadust, ei toimunud kuritegevuse langust üheski kuritegude kategoorias võrreldes piirkondadega, kus seaduse kasutamine on n-ö leebem. Veelgi tähelepanuväärsem on see, et Sacramentos ja Los Angeleses, kus on laiem kolme löögi seaduse kasutus, ei toimunud suuremat kuritegevuse langust võrreldes Alameda ja San Francisco-ga, kus seadust kasutatakse harva. Tegelikult, San Franciscos, kus kolme löögi seadust kasutatakse kõige säästlikumalt, täheldati suuremat vägivaldsete kuritegude, mõrvade ja üldise kuritegevuse indeksi langust kui enamikus osariikides, mis jõuliselt kasutavad kolme löögi seadust.⁶⁰

Mõned uuringud näitavad, et pärast kolme löögi seaduse jõustumist langes California kuritegevuse määr 15% ja pisivarguste määr 7% võrra. Siiski on uuringutes leitud, et pole võimalik öelda, kas täheldatud kuritegevuse taseme langus oli tingitud kolme löögi seadusest või oli see varasema langustrendi tulemus. Selliselt sedastavad paljud uuringud, et nii California kuritegevuse määr kui ka pisivarguste määrad langesid juba enne kolme löögi seaduse kehtestamist.⁶¹

1.3.4. *Three strikes and you're out* vs KarS § 199 lg 2 p 9

Eelmistes alapeatükkides toodu põhjal jääb ennekõike silma erinevus KarS § 199 lg 2 p 9 ja nn kolme löögi seadusega ettenähtud karistusmäärade vahel. Nimelt näeb KarS § 199 lg 2 p 9

⁵⁸ A. Flidrova, lk 6.

⁵⁹ M. Males, D. Macallar, K. Taqi-Eddin. *Striking Out: The Failure of California's "Three Strikes and You're Out"* Law. JUSTICE POLICY INSTITUTE: 1999, p 3.

⁶⁰ Samas, lk 9.

⁶¹ L. Stolzenberg, S. J. D'Alessio, lk 461.

süsteemilise varguse toimepanemise eest karistuseks ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. USA-s kasutuses olev kolme löögi seadus karistab süüdlasi minimaalselt 25-aastase vangistusega. Tulenevalt olulistest erinevustest Eesti ja USA õigussüsteemide vahel ei pea käesoleva magistr töö autor aga vajalikuks nimetatud erinevust põhjalikumalt analüüsida.

Oluline erinevus kahe lähenemise vahel seisneb selles, et erinevalt eesti õiguses kehtivast regulatsioonist võib nn kolme löögi seadus vaatamata oma nimetusele kohaldamisele tulla ka kahe rikkumise puhul (sellisel juhul seisneb erinevus n.ö kolme rikkumise juhtumiga selles, et kahe rikkumise puhul ei tule kõne alla süüdlase karistamine eluaegse vangistusega). Eesti õiguse kohaselt tuleb aga süsteemiliselt kõne alla üksnes siis, kui isik paneb toime vähemalt kolm kuriteo episoodi. Sealjuures on kohtupraktikas rõhutatud, et kaks kuriteo episoodi annavad üksnes korduvuse.⁶²

Teine oluline erinevus seisneb selles, et selleks, et nn kolme löögi seadus tuleks kohaldamisele, peab uut mis tahes liiki kuritegu toime panev isik olema varem karistatud just raske või vägivaldse kuriteo toimepanemise eest.⁶³ Eesti õigus ei tee aga süsteemilisuse puhul vahet toimepandud kuritegude raskusastmel. Selliselt ei oma näiteks KarS § 199 lg 2 p 9 kohaldamiseks tähtsust, kas kõik üksikud varguse episoodid on eraldiseisvalt käsitatavad väärteo või kuriteona.⁶⁴ Samuti ei oma KarS § 199 lg 2 p 9 tähtsust ei kuriteoga tekitatud kahju summa ega muud isiku süüid suurendavad asjaolud. Eeltoodust tulenevalt võib magistr töö autori hinnangul oletada, et võrreldes nn kolme löögi seadusega on KarS § 199 lg 2 p 9 näol tegemist kergemakäelisemalt kohaldatava sättega. Magistr töö autor aga peab vajalikuks märkida, et mõistagi ei ole eelneva väite tegemisel arvesse võetud Eestis ja USA-s registreeritud kuritegude arvu, mis ilmselgelt mõjutaksid nimetatud seisukohta.

Selliselt tuleneb eeltoodud alapeatükis toodud arvestades, et ainsaks sisuliseks sarnasuseks KarS § 199 lg 2 p 9 regulatsiooni ja nn kolme löögi seaduse vahel on see, et need mõlemad tulevad kohaldamisele siis, kui isik paneb teo toime kolm kuritegu. Muid kolme löögi seaduse eripärasid, mis võisid teatud määral kanduda ka KarS § 199 lg 2 p 9 regulatsiooni, ei ole käesoleva magistr töö autor täheldanud.

⁶² RKKKo 3-1-3-9-00, p 5.3.

⁶³ J. A. Ardaiz, lk 11.

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-87-08, p 10.

2. PISIVARGUSTE TOIMEPANIJAD

2.1. Toimepanijate kategoorijad

2019. aastal valmis Texase Ülikoolis üks dissertatsioon poevarguse psühholoogia teemal, mille eesmärgiks oli korduva poevaeguse uue tüpologia empiiriline väljatöötamine. Nimetatud dissertatsiooni kirjutamise raames oli läbi viidud uuring, milles osales 202 isikut, kes on pannud toime korduvat poevargust. Uuringu tulemusel jõuti järeldusele, et poevarguste toimepanijaid saab jagada kuueks rühmaks: kaotusele reageeriv tüüp (siia kuulub 28% uuringus osalenutest), impulsiivne tüüp (20%), depressiivne tüüp (18%), harrastaja tüüp (18%), sõltuvusttekitav-kompulsiivne tüüp (9%) ning majanduslikult ebasoodsas olukorras olev tüüp (7%).⁶⁵

Esimest ehk kaotusele reageerivat tüüpi iseloomustab üldiselt seaduskuulekas käitumine, vaimse tervise stabiilsus ning eluaegsete traumade ja kaotuste ülemäärarus. Nimetatud toimepanijate tüübi puhul on leitud, et siia kuuluvad isikud varastavad reaktsioonina kaotusele või mõnele varasemale traumale. Kaotusele reageeriva tüübi alla kuulusid läbiviidud uuringu raames isikud, kes tõenäoliselt ei paneks muid kuritegusid toime. Samuti iseloomustas nimetatud tüüpi isikuid kõige parem orienteerumine traditsioonilistes eetilistes väärtustes võrreldes teiste uuringus osalejatega. Lisaks eelnevale järeldati, et kõnealusesse tüüpi kuuluvad isikud olid kõige enesekaastundlikumad, samuti oli neile omane madalaim depressiooni tase, madalaimaid viha, sõltuvus, kompulsiivsus, impulsiivsus, antisotsiaalsus ning kognitiivsed häired. Sellesse rühma kuuluvad isikud on elu jooksul varastanud kõige vähem kordi, samuti olid nende varastatud asjad kõige väiksema väärtusega. Need isikud kasutasid varguse toimepanemiseks enamasti enda käsi, mitte muid spetsiifilisemaid vahendeid nagu näiteks peidetud sektsioonidega kott vms. Samuti on uuringu tulemused näidanud, et kaotusele reageerivate isikute tüübi esindajad ei tundnud tahtmist minna poevargile. Mis puudutab majanduslikku heaolu, siis kõnealustel isikutel oli kõrgeim keskmine aastasissetulek.⁶⁶

Impulsiivset tüüpi isikud olid käsitletavas uuringus iseloomustatud kui kõrge impulsiivsusega isikud, kellele on omane kõrge antisotsiaalsus ning madal enesekontroll. Selle tüübi esindajad on pannud poevargusi toime impulsiivse käitumise väljendina, mida ei saanud takistada ka isikute enesekontroll. Seda tüüpi iseloomustab ka kõige suurem võimekus tasuda varastatud asjade eest

⁶⁵ M. M. Nadeau. The Psychology of Shoplifting: Empirical Development of a New Typology for Repeated Shoplifting. Dissertation. The University of Texas at Austin: 2019, p v.

⁶⁶ Samas, lk 50.

ning kõrgeim vargusega kaasnev oportunistitunne⁶⁷. Samuti on seda tüüpi isikutele omane poevarguste toimepanemine kogu elu jooksul, nõrk häbitunne, kõige väiksem süütunne ja stressitegurite esinemissagedus enne poevarguse toimepanemist, kõige nõrgem elumõtte tundmine ning kõige madalam enesekaastunne võrreldes teiste tüüpidega.⁶⁸

Depressiivset tüüpi isikute jaoks võib poevarguste toimepanemine olla üheks viisiks depressiooniga toimetulekuks, samuti võib see nende jaoks olla teatud vahendiks millegi tundmiseks, võisteldes selliselt anhedoonia⁶⁹ või apaatiaga. Läbiviidud uuringus, mida käsitletakse kõnealuses dissertatsioonis, olid seda tüüpi isikud iseloomustatud kui kõrgeima süütundega isikud (võrreldes teiste isikute tüüpidega), neil esines tugev häbitunne, madalaim põnevuste otsimise soov ning madalaim soov panna poevargused toime. Depressiivsele tüübile on omane kõige tugevam orienteerumine traditsioonilistes eetilistes väärtustes ning kõige kõrgem elumõtte otsimise vajadus. Depressiivset tüüpi isikud olid toime pannud vähem poevargusi kui teised uuringu tulemusel väljaselgitatud tüübid. Samuti esines nende puhul kõige väiksem tõenäosus olla kinni peetud mõne muu kuriteo toimepanemise eest.⁷⁰

Harrastaja tüüpi iseloomustas poevarguste nautimine, kõrge psühholoogiline funktsioneerimine ja heaolu. Kui rääkida poevarguste toimepanemise sagedusest, siis harrastaja tüüp oli teisel kohal. Seda tüüpi isikutel on kõrge orienteerumine traditsioonilistes eetilistes väärtustes, samuti ei tuvastatud nende puhul stressi, süü ega häbi tundmist, mis näitab, et need isikud võivad näha end kas seadusest kõrgemal, väljaspool või seaduse järgimisest vabastatuna. Uuringus osalenud harrastaja tüüpi isikutel oli kõige tugevam elumõtte tundmine, madalal depressiooni tase, väiksed kognitiivsed häired, madal antisotsiaalsus ning vajadus elumõtte otsimise järele. Harrastaja tüüpi jaoks võib poevarguste toimepanemine olla kas ego-süntooniliseks⁷¹ või nauditvaks tegevuseks.⁷²

Sõltuvusttekitava-kompulsiivse tüüpi esindajaid iseloomustas nende käitumisest tuleneva põnevuse nautimine. Nimetatud tüübile oli teiste tüüpidega võrreldes omane kõrgeim

⁶⁷ Oportunist ehk omakasupüüdlik käitumine, mis tähendab teadlikku käitumist enese kasuks ja avanevate võimaluste ärakasutamist, hoolimata põhimõtetest või laiematest huvidest. – Vikipeedia. Arvutivõrgus: <https://et.wikipedia.org/wiki/Oportunist> (30.01.2022).

⁶⁸ M. M. Nadeau, lk 50-51.

⁶⁹ Anhedoonia ehk huvide ja elurõõmu kadumine, võimetus saada positiivseid emotsioone. – Tartu Ülikooli Kliinikum. Psühhiaatrikliinik. Meeleoluhäired. Depressiooni tunnused. Arvutivõrgus: https://www.kliinikum.ee/psyhhaatrikliinik/lisad/ravi/ph/30meeleolu_h-d.htm (30.01.2022).

⁷⁰ M. M. Nadeau, lk 51.

⁷¹ Ego-süntoonia häirega isikud tajuvad oma mõttemustreid ja käitumist mõttekana, iseendale kuuluvana ja sobivana. – Ego Syntonia: põhjused, sümptomid ja ravi. Minutervis. Arvutivõrgus: <https://minutervis.com/ego-syntonia-causes-symptoms-treatment/> (05.01.2022).

⁷² M. M. Nadeau, lk 52.

sõltuvustunne, kompulsiivsus, impulsiivsus, suurim põnevuste otsimine, oportunism, kõige tugevam soov panna poevargused toime ning kõrgeim antisotsiaalsus. Seda tüüpi isikud võivad nautida poevarguste toimepanemist ning olla motiveeritud selle toimepanemiseks oma sõltuvust tekitava kompulsiivsusest tingituna. Need isikud orienteerusid traditsioonilistes eetilistes väärtustes kõige halvemini, samuti oli neile omane väikseim kaotuste ja traumade esinemissagedus. Nimetatud tüüp varastas kõige kallimaid asju ning tundis kõige suuremat häbi ja süüd, kui oli poevarguse toimepanemisest kinni peetud. Sõltuvusttekitava-kompulsiivse tüübi esindajad olid enamasti meessoost isikud, kes olid uuringu läbiviimise hetkel ka kõige nooremad.⁷³

Viimasena oli uuringus käsitletud majanduslikult ebasoodsas olukorras olev tüüp. Nii nagu tuleneb juba selle tüübi nimetusest oli seda tüüpi isikutel kõige madalam aastasissetulek ning sotsiaalmajanduslik staatus. Need isikud olid motiveeritud panema poevargused toime tulenevalt oma majanduslikust seisust. Samuti varastasid nad kallimaid asju, mille eest tasumiseks oli neil kõige vähem võimalusi, mis viitab väiksele maksevõimekusele ning majanduslikele raskustele. Uuringu tulemustes oli samuti märgitud, et poevarguste toimepanemiseks kasutasid seda tüüpi isikud kõige keerukamaid meetodeid – selliselt kasutasid nad näiteks alumiiniumfooliumiga vooderdatud kotte, et vältida raadiosagedusskannereid. Majanduslikult ebasoodsas olukorras olev tüüp on samuti pannud rohkem poevargusi kui teised eelloetletud tüübid (keskmiselt pani isik elu jooksul 36 poevargust). Lisaks eelnevale jõuti uuringus järeldusele, et seda tüüpi iseloomustas kõrgeimad viha- ja stressitase, suurim stressorite esinemissagedus ning traumade ajalugu. Kui kõnealuse tüübi esindajaid tabati poevarguse toimepanemiselt, näitas seda tüüpi isik madalat häbi või süütunnet, mis dissertatsiooni autori hinnangul võib olla seotud sellega, et sellised isikud ei pea kinni traditsioonilistest eetilistest väärtustest, sealjuures võis negatiivsete hoiakute tekkimise põhjuseks olla isikute majanduslikud raskused ja vajadused. Võrreldes teiste uuringus käsitletud tüüpidega oli just majanduslikult ebasoodsas olukorras oleva tüübi puhul võimalik märkida, et kõige suurem tõenäosus olla teise kuriteo toimepanemise eest kinni peetud ning hiljem süüdi mõistetud esineb just antud tüübil.⁷⁴

Kuigi enamus õiguskirjandusest poevarguste teemal pärineb USA-st, tuleb võrdluseks analüüsida ka muudest riikidest tulenevaid allikaid. Selliselt nähtub näiteks Austraalia kriminoloogia teemalisest ajakirjast, et kauplustes toimepandud vargused on kõige levinum noorukite seas –

⁷³ Samas.

⁷⁴ Samas, lk 53.

selliselt näitavad mõned uuringud ning ametlik statistika, et alla 20-aastased on kõige levinumad poevarguste toimepanijad. Sealjuures on teismeliste õigusrikkujate läbiviidud uuring näidanud, et need teismelised, kellel olid lähedased suhted vanematega, olid rohkem suutelised panna eakaaslastest tulenevale poevarguse toimepanemise survele vastu.⁷⁵

Ajalooliselt peeti poevargust kuriteoks, mis pannakse toime valdavalt naiste poolt – ka erinevad uuringud on näidanud, et enamik kinnipeetud poevargaid olid naissoost isikud. Hilisemad uuringud näitavad aga vastupidiselt, et poevarguste toimepanijate seas on palju rohkem mehi kui naisi.⁷⁶

Poevargaid üritatakse jagada kategooriatesse juba eelmisest sajandist saati. Selliselt on 1984. aastal valminud seaduserikkujate liigitus, mille kohaselt võib poevargaid jaotada 5 kategooriaks: impulsiivne (15,4% uuringus osalenud 300-st isikust), juhuslik (15%), episoodiline (1,7%), amatöör (56,4%), poolprofessionaalne (11,7%). Iga kategooria puhul oli välja toodud poevarguste toimepanemise sagedus, motivatsioon ning toimepanijate reaktsioon nende kinnipidamise hetkel. Impulsiivse kategooriasse kuuluvad isikud varastasid tihti vaid ühel või kahel korral, poevargus ei olnud ette planeeritud. Kui isik tabati selle toimepanemiselt, oli ta kas šokis, tundis häbi või süüd. Juhuslikku tüüpi õigusrikkujad on varastanud 3 kuni 10 korda uuringule eelnenud aasta jooksul, poevargus oli nende jaoks teatud väljakutse. Kinnipidamisel tunnistasid süüdlased oma süüd, samas aga pisendades seda ja teo tõsidust. Episoodilisele poevarguste toimepanijate kategooriale on omane poevarguste episoodide perioodilisus. Poevarguse motiiviks oli süüdlaste jaoks emotsionaalsed ja psühholoogilised probleemid. Kinnipidamisel käitusid seda tüüpi süüdlased kuulekalt, samuti vajavad nad teatud ravi oma käitumise muutmiseks. Amatöör- ehk harrastajate kategooriat iseloomustab regulaarne poevarguste toimepanemise sagedus (sageli on see kord nädalas). Peamiseks motiiviks poevarguse toimepanemiseks oli isikute jaoks see, et vargus pakub majanduslikku rahuldust, on tulutoov. Kinnipidamisel tunnistavad süüdlased oma süüd, kuid tavaliselt alahindavad oma varasemaid tegusid. Viimase ehk poolprofessionaalse kategooria puhul on märgitud, et seda tüüpi isikud panevad poevargusi toime sageli ehk vähemalt üks kord nädalas. Sealjuures varastasid selle kategooria esindajad kallimaid esemeid, samuti vaid sellesse kategooriasse kuuluvad isikud varastasid asju eesmärgiga need edasi müüa. Kinnipidamise ajaks on süüdlastel tavaliselt juba

⁷⁵ D. Nelson, S. Perrone, lk 4.

⁷⁶ Samas.

ettevalmistatud versioon juhtunust, mille eiramise korral politseiametnike poolt asuvad süüdlased seisukohale, et neid koheldakse ebaõiglaselt.⁷⁷

Eeltoodu põhjal võib teha järelduse, et õiguskirjanduses leiduvad poevaraste kategooriad ei ole identsed. Mõistagi võib see tuleneda sellest, et iga autor sõnastab asju erinevalt. Küll aga nähtub magistr töö autori hinnangul eelkäsitletud uuringute tulemustest see, et süüdlaste kategooriad on ka oma sisult erinevad. Küll aga ei ole see erinevus nii kategooriline, et oleks võimatu leida toimepanijate kategooriates mingisuguseid ühiseid mustreid. Selliselt võib näiteks märkida, et mõlemad eelpool käsitletud uuringud on ühe kategooriana nimetanud impulsiivset tüüpi. See omakorda annab magistr töö autori hinnangul alust väita, et üheks võimalikuks ja eelduslikult ka levinud põhjuseks, mis ajab inimesi poevarguste toimepanemisele, on teatud psühholoogilised häired. Silma jääb aga see, et kahes uuringus on ühte ja sama tüüpi iseloomustanud erinevalt ning teatud määral isegi vastuoluliselt. Nimelt, kui Texase Ülikoolis valminud dissertatsiooni autor on leidnud, et impulsiivse tüübi esindajatele on omane nõrk häbitunne ja väikseim süütunne, siis teises käsitletud uuringus on leitud, et kinnipidamisel tundsid seda tüüpi esindajad süüd või häbi. Samas ei välista käesoleva magistr töö autor, et nimetatud erinevus võib olla tingitud sellest, et dissertatsiooni raames läbi viidud uuring pärineb aastast 2019 ning teises, s.o 2020. aastal valminud artiklis oli kasutatud uuring, mis pärineb aastast 1984. Seega ei ole välistatud, et sellise aja jooksul on inimeste käitumise mustrid vms muutunud. Küll aga on oluline rõhutada, et põhjalikumate järelduste tegemiseks puuduvad käesoleva magistr töö autoril erialased teadmised psühholoogia valdkonnast.

2.2. Toimepanijate isiksus

Mõistagi leidub erialakirjandusest enamasti selliseid allikaid, mis on pärit välismaalt. Selliselt on näiteks Rootsis läbi viidud uuring, milles analüüsiti 1802 korduva poevarguse juhtumit. Nimetatud uuringus on jõutud järeldusele, et enamik süüdlasi oli töötud. Suur osa toimepanijatest olid ennetähtaegsed pensionärid. Kõige rohkem oli süüdlaste hulgas meessoost isikuid (naiste osakaal oli väiksem kui ¼), keskmine poevarga vanus oli nimetatud uuringus 37 aastat. 84 juhtumi puhul oli toimepanija alkoholihoobes ning 99 juhtumi puhul narkojoobes.⁷⁸ Siiski tuleb eeltoodud andmetesse suhtuda teatud kriitilisusega, kuna nimetatud uuringu tulemused pärinevad aastast 1998 ehk pea 24 aastaga võis olukord mitmete asjaolude tõttu muutuda.

⁷⁷ Samas, lk 5.

⁷⁸ E. Sarasalo, Dr. B. Bergman, J. Toth, lk 260-261, 263.

Eesti kontekstis valmis 2017. aastal Tartu Ülikoolis üks magistritöö, mis käsitles süstemaatiliste varguste toimepanijate isiksust ja motive. Nimetatud magistritöö põhines 2015. ja 2016. aastal jõustunud Harju Maakohtu lahenditel. Magistritöö tulemused on näidanud, et enamiku süstemaatiliste varguste toimepanijaid moodustasid meessoost isikud – 83,2% kõigist isikutest, naiste osakaal oli sealjuures 16,8%. Kõige rohkem süstemaatilisi vargusi on toime pannud isikud vanuses 29–39 aastat ning kõige väiksema kuritegeliku aktiivsusega olid isikud vanuserühmas 62 aastat ja vanemad. Magistritöös on samuti jõutud järeldusele, et suurem osa süstemaatiliste varguste toimepanijatest olid üksikud. Nimelt 60,6% isikutest olid enda sõnul vallalised, 8,4% lahutatud ning 1,4% lesed. Abielus oli 7% kõigist kõnealuse magistritöö aluseks olevasse valimisse kuuluvatest isikutest, vabaabielus 11,4% isikutest ning 11,1% isikute perekonnaseisu kohta puudusid andmed. Kõige rohkem oli toimepanijate seas põhiharidusega isikuid – 41,1%, keskkaridusega isikuid oli 31%, keskeriharidusega isikuid 15,5%, alusharidusega isikuid oli 6,4% ning kõrgharidusega isikuid 6%.⁷⁹

86,2% süstemaatilise varguse toimepanijatest olid varem kriminaalkorras karistatud. Varasemalt kriminaalkorras karistatud isikuid iseloomustas suur varasemate karistuste arv ja kuritegude toimepanemise sagedus. Enamus varem karistatud isikutest oli varem karistatud üksnes varguste toimepanemise eest. Ülejäänute isikute puhul järeldati magistritöös, et kõik muud süüdlaste toimepandud kuriteod olid pigem juhuslikku laadi. Seega leiti viidatud magistritöös, et valimisse kuuluvate süüdlaste puhul on enamasti tegemist vargustele „spetsialiseerunud” kurjategijatega. Lisaks varasematele kriminaalkaristustele analüüsiti kõnealuses magistritöös ka süstemaatiliste varguste toimepanijate karistatust väärteokorras. Selliselt selgus, et kõiki valimisse kuuluvaid isikuid oli väärteokorras karistatud, samuti toodi välja, et sarnaselt kriminaalkaristustele oli keskmine väärteokaristuste arv märkimisväärselt suur.⁸⁰

Eelviidatud magistritöö uurimuse tulemusel selgus, et suur osa süstemaatilise varguse toimepanijatest olid alkoholi- või narkosõltuvusega isikud. Nimelt oli 42,8% isikutest probleem narkootikumidega, 35% isikutel esinesid probleemid alkoholi kuritarvitamisega, 4,7% isikutest kuritarvitasid nii narkootikume kui alkoholi.⁸¹ Eelnevad järeldused kinnitavad seega riigi

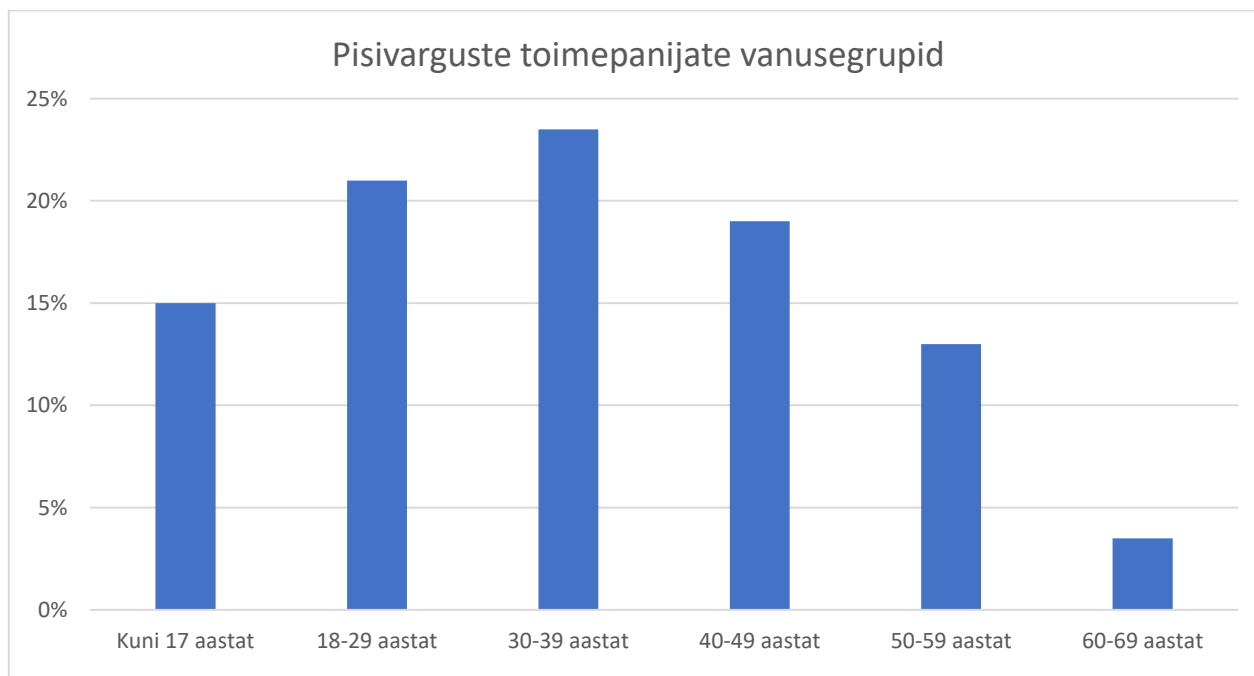
⁷⁹ M. Vunk, lk 72-73.

⁸⁰ Samas, lk 73-74.

⁸¹ Samas, lk 74.

peaprokuröri seisukohta, mille kohaselt on süstemaatilised pisivargad valdavalt narko- ja alkoholi sõltuvusega isikud.⁸²

Käesoleva magistritöö koostamise käigus on autor saanud ka hilisemad andmed, s.o andmed aasta 2020. kohta. Nimelt on PPA edastanud magistritöö autorile andmed KarS § 218 lg 1 järgi kvalifitseeritud väärteoasjade kohta, millest muu hulgas nähtus toimepanijate isiku sugu ja vanusegrupp. Nimetatud andmetest tuleneb, et 70,5% süüdlastest olid meessoost ning 29,5% naissoost isikud. Mis puudutab süüdlaste toimepanijate vanust, siis 23,5% süüdlastest olid vanuserühmas 30-39 eluaastat, 21% isikutest vanuserühmas 18-29-eluaastat, 19% isikutest kuulusid vanuserühma 40-49 eluaastat, 15% süüdlastest olid vanuses kuni 17 aastat, vanuserühm 50-59 aastat moodustas 13% kõikidest toimepanijatest ning vanuserühma 60-69 eluaastat kuulus 8,5% isikutest (joonis 1).⁸³ Sellest tulenevalt võib teha ka järelduse, et ajaga ei ole olukord sisuliselt muutunud ehk tänapäeval panevad kõige rohkem pisivargusi toime samast soost ja samast vanuserühmast isikud nagu mõned aastad tagasi.

Joonis 1. 2020. aastal registreeritud süstemaatilisi pisivargusi toime pannud isikute vanus.

⁸² Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96 (viide 5), lk 2.

⁸³ Andmed 26.2021. a seisuga 2020. aastal registreeritud KarS § 218 väärtegude kohta, mille puhul oli õigusnormiks märgitud KarS § 199 (Excel-i tabel Politsei- ja Piirivalveameti ja käesoleva magistritöö autori valduses).

2.3. Pisivarguste toimepanemise motiivid

Käesoleva magistritöö alapeatükis 2.1 viidatud dissertatsioonis oli muuhulgas leitud, et poevargusi seostatakse mitmete negatiivsete teguritega nagu depressioon, enesetapp, eluaegsed psüühilised häired, isiksusehäired, impulsiivsus, nikotiini- ning alkoholisõltuvus, lootusetuse tunne, asotsiaalne käitumine ning häbitunne. Ühes uuringus on Ameerikas tegutsev Riiklik poevarguste ennetamise ühing jõudnud järeldusele, et 72% 16 000-st uuringus osalenud isikutest on pannud poevarguse toime impulsi tagajärjel. Mõned teadlased on leidnud, et poevargused on tihti isiku reaktsioon psühholoogilistele probleemidele nagu depressioon. Samuti võib poevargus olla isiku jaoks kaotusega toimetulekuse viisiks.⁸⁴

Ehkki õiguskirjanduses räägitakse palju sellest, et poevarguste toimepanemise põhjuseks on tihti vaimse tervise probleemid, siis mõned uuringud näitavad, et isikud panevad poevargused toime mitte üksnes psühholoogiliste hädade, vaid ka majanduslike raskuste tõttu – siia kuuluvad sellised põhjused nagu isiku võimekus soetada endale eluks hädavajalikud esemed, samuti vajadus müüa varastatud asjad edasi sissetuleku teenimise eesmärgil. Samas aga näitavad uuringud ühtlasi ka seda, et mõned poevargused on ajendatud isiku ratsionaalsest ja kaalutletud valikust. Poevarguste juhtumite seas leidub ka selliseid, kus selle toimepanemise põhjuseks oli isiku antisotsiaalsus – sellisel juhul isik kas pidevalt otsustab panna poevargused toime või ei ole võimeline hoiduma korduva poevarguse toimepanemisest. Selline isiku käitumine võib teadlaste hinnangul peegeldada isiku mugavust sotsiaalsete normide ja seaduste rikkumistega, mida põhjustavad isiku madala häbitunde tase.⁸⁵

Vanemas õiguskirjanduses on leitud, et teatud esemeid nagu näiteks kondome võidakse varastada puhtalt seetõttu, et süüdlasel on liiga piinlik osta selliseid asju legaalsel viisil. Samuti tuuakse kirjanduses välja, et poevarguste toimepanemise motiivid võivad olla täiesti erinevad – psüühilised häired, õigusrikkumisega kaasnev erutus, kaaslaste surve, rahaliste vahendite puudus, häbitunne makstes teatud asjade eest või vanusest tulenev keeld osta teatud tooteid nagu alkohol ja tubakas. Samuti võivad mõned isikud minna poevargile seetõttu, et tunnevad end ühiskonnast väljavisatuna.⁸⁶

⁸⁴ M. M. Nadeau, lk 1-2, 5.

⁸⁵ Samas, lk 5-6.

⁸⁶ D. Nelson, S. Perrone, lk 4.

Eeltoodust järeldeb, et on päris mitu põhjust, mis ajendavad isikuid poevarguste toimepanemisele. Õiguskirjanduses leitakse, et kõige tavalisemad neist on ilmselt süüdlase soov varastada teatud asi isiklikuks tarbeks või eesmärgil see maha müüa. Samas on olemas ka isikuid, kes ei varasta asju isikliku vajaduse pärast. Sellistele isikutele on sageli omane väga impulsiivne või kompulsiiivne varastamise viis ning mõned neist on nimetatud kleptomaanideks. Kleptomaania peamiseks tunnuseks on suutmatuse vastu seista impulssidele varastada asju hoolimata sellest, et isik ei vaja neid ei isiklikuks tarbeks ega asjade rahalise väärtuse tõttu. Ühtlasi on Ameerika Psühhiaatriline Ühendus leidnud, et tihti varastavad kleptomaanid asju vaatamata sellele, et need on süüdlaste jaoks väheväärtuslikud, neil oleks võimalus nende eest maksta ning hiljem annavad nad tihti varastatud asjad ära või viskavad need ära. Lisaks eelnevale leitakse kleptomaania kohta, et see on oma olemuselt korduv, samuti on sellel tugevad impulsiivsed ja kompulsiiivsed omadused.⁸⁷

Lisaks eelnevale leitakse, et poevarguse toimepanemisega võib mõni isik püüda asendada mõnda kaotust, näiteks kodu, elukaaslase või töö kaotust, samuti võib poevarguse põhjuseks olla ka isiku eluohtlik haigus või mõne lähedase surm. Paljud uuringud näitavad, et sageli kannatavad poevargad depressiooni all, samuti esinevad neil tihti ärevus ja söömishäired, haruldased ei ole ka obsessiiv-kompulsiiivne häire.⁸⁸

Eeltoodust järeldeb, et varguste toimepanemise motiivid on iga süüdlase puhul erinevad – keegi varastab harjumusest, keegi rahaliste vahendite puudumise tõttu, mõnel süüdlasel aga esineb selline psüühikahäire, mis ajendab teda varguse toimepanemisele üha uuesti. Seega hoolimata sellest, et õiguskirjanduses võetakse võimalikud varguste toimepanemise motiivid kokku, sõltuvad konkreetse varguse motiivid lõppkokkuvõttes üksnes konkreetse toimepanija isikust, keda omakorda võivad mõjutada päris mitmed tegurid.

Nagu eespool toodud, võib poevarguste toimepanemine olla muu hulgas tingitud isiku söömishäiretest. Mitmed uuringud näitavad, et poevargused on söömishäiretega patsientide seas päris levinud. Selliselt on ühes uuringus leitud, et söömishäiretega isikud panevad toime rohkem poevargusi kui psühhiaatrilise kontrolli all viibivad isikud (nt meeleolu- ja ärevushäiretega isikud). Sarnastele tulemustele jõuti ka teises uuringus, milles asuti seisukohale, et buliimiat põdevate isikute puhul oli poevarguste toimepanemise näitaja 67% ning psühhiaatrilise kontrolli

⁸⁷ E. Sarasalo, Dr. B. Bergman, J. Toth, lk 256-257.

⁸⁸ Samas, lk 262-263.

all viibivatel isikutel moodustas see 14%. Samuti on erialakirjanduses leitud, et poevarguste toimepanemine on kõige levinum buliimia sümptomitega isikutel.⁸⁹

Mitmed uuringud on samuti näidanud, et neile söömishäiretega isikutele, kes on pannud toime poevargusi, on omane kõrge impulsiivsus, tõsine depressioon, eraldatus, ärevus, kinnisidee, madal enesehinnang, puhastuskäitumine, isikutevaheline tundlikkus, vaenulikkus ning suurem söömishäirete tõsidus. Samuti on uuringu tulemused näidanud, et poevargusi toimepannud isikutel esines kroonilisem haiguse kulg koos hilisema haiguse ilmnemisega.⁹⁰

Kui rääkida Eestis pärinevatest andmetest, siis eelviidatud Mari Vunki magistritöös hinnati muu hulgas ka seda, kas ja kuidas on süstemaatiliste varguste toimepanijad ise kuritegudeni viinud põhjuseid hinnanud. Tulemused on näidanud, et kõige rohkem oli neid isikuid, kes nimetasid varguste toimepanemise põhjuseks materiaalseid raskusi – selliseid isikuid oli 32,7%. Teise põhjusena nimetati vajadust hankida raha narkootikumide ostmiseks (10,8% isikutest), alkoholismi (11,4%) ja psüühilisi probleeme (2%).⁹¹

Lisaks eeltoodule näitasid viidatud magistritöö tulemused seda, et 39,7% varguste toimepanijatest läksid vargile selleks, et hiljem varastatud asjad edasi müüa ning 38,7% isikutest varastasid asju enda tarbeks. Samuti joonistus magistritöö tulemuste pinnalt välja järeldus, et alkoholisõltlased varastasid pigem enda tarbeks ning narkosõltlased edasimüügi eesmärgil. Selle alusel asus viidatud magistritöö autor seisukohale, et eelnevat saab põhjendada sellega, et erinevalt alkoholisõltuvusega isikutes puudub narkosõltlastel võimalus sõltuvusainet kauplustest varastada, mistõttu tekib neil vajadus narkootiliste ainete ostmiseks raha hankida.⁹²

⁸⁹ M. Yanase, G. Sugihara, T. Murai, S. Noma. Shoplifting and eating disorders: an anonymous self-administered survey. Dissertation. Kyoto University: 2017, p 3.

⁹⁰ Samas.

⁹¹ M. Vunk, lk 75.

⁹² Samas.

3. PISIVARGUSTE DEKRIMINALISEERIMINE

3.1. Dekriminaliseerimise olemus

Bagatelldeliktide dekriminaliseerimise võimaluste üle hakati 20. sajandil arutama kogu maailmas. Eriti suurt tähelepanu on nimetatud temaatika pälvinud viimase kolme- neljakülmne aasta jooksul, mil paljud Kontinentaal-Euroopa riigid hakkasid looma lahendusi kuritegevuse „ääremaale“ jäävate ehk kergemate õigusrikkumiste eristamiseks raskematest. Õiguskirjanduses asutakse seisukohale, et selliste bagatelldeliktide nagu näiteks pisivarguste dekriminaliseerimine ei ole mitte niivõrd selliste väiksemate süütegude tolereerimine, vaid ennekõike püüe päästa justiitsorganeid massiliste väiksemate õigusrikkumiste menetlemise kohustusest ning lootus jätta täite- ja kohtuvõimule rohkem aega ja materiaalseid ressursse raskemate õigusrikkumiste menetlemiseks ning nende toimepanijatele karistuse mõistmiseks.⁹³

Seega on dekriminaliseerimise puhul oluline esmalt tunnistada, et paljud kahju tekitavad sündmused on tõsisemad kui need, mis moodustavad kuriteokoosseise. Samuti tuleb meeles pidada, et paljud neist, näiteks pisivargused, sh poevargused, kaklused, vandalism jms ei põhjusta eriti suurt ja tõsist kahju. Sellest hoolimata aga võtavad sageli sellised väiksemad õigusrikkumised suurt osa õiguskaitseasutuste ajast ja ressurssidest, mis viib kriminaalõigussüsteemi ülekoormatuseni.⁹⁴

Väiksemate õigusrikkumiste dekriminaliseerimine ei tähenda nende legaliseerimist nagu paljud kipuvad arvama – dekriminaliseerimine ei muuda pisivarguste toimepanijate käitumist seaduslikuks. Dekriminaliseerimise teel loobutakse kriminaalkaristuste kohaldamisest selliste õigusrikkumiste toimepanemise eest, ent pisivargused kui sellised jäävad endiselt keelatuks. Mõned leiavad, et väikeste süütegude dekriminaliseerimine on keerukas reguleerimispraktika, millel on kaugeleulatuvad karistuslikud ja sotsiaalsed tagajärjed. Samuti on ka seisukohti, et kuigi väiksemate süütegude dekriminaliseerimine leevendab vahetat karistusõigusliku süsteemi mõju, isikute õigusvastane käitumine jääb ikka alles.⁹⁵ Selliselt on mõned uuringud näidanud, et dekriminaliseerimine võib hoopis julgustada isikuid poevarguste toimepanemiseks. Viimast

⁹³ R. Antsmäe, lk 488.

⁹⁴ J. Muncie. Decriminalising Criminology. British Criminology Conference: Selected Proceedings. Volume 3. The British Society of Criminology: 2000, p 4.

⁹⁵ A. Natapoff. Misdemeanor Decriminalization. *Vanderbilt Law Review*. Vol. 68, Issue 4: 2015, p 1057, 1066.

põhjusel, et olukorras, kus pisivargue, sh poevarguse näol on tegemist väärttega, varastavad isikud kartmatult asju väärtuses, mis mahub väärteto piiridesse.⁹⁶

Dekriminaliseerimisega kaasnevate positiivsete mõjude puhul tuuakse välismaa õiguskirjanduses välja, et väiksemate süütegude dekriminaliseerimine on üks viis kuidas lahendada liigtäidetud vanglate probleemi ning säästa rahalised ressursid. Süüdlaste jaoks seisneb dekriminaliseerimise kasu mõistagi võimaluses vältida vanglakaristust, samuti selles, et isikute karistusregistrisse ei tule enam märget kriminaalkaristuste kohta, mis avaldavad ulatuslikku mõju süüdlaste elule.⁹⁷

Siiski on dekriminaliseerimisel ka mitu negatiivset aspekti. Kuigi leitakse, et väikesüütegude dekriminaliseerimise tulemusel kohaldatavad sanktsioonid on oma olemuselt justkui vähem karistatavad, siis näiteks USA-s võib õiguskaitseüsteem karistada süüdlasi isegi rohkem võrreldes olukorraga, kus teatud õigusrikkumiste näol oleks tegemist kuritegudega. Selliselt leitakse välismaa õiguskirjanduses, et kuigi dekriminaliseerimisega loobutakse vanglakaristustest teatud süütegude toimepanemise eest, suureneb samaaegselt õiguskaitseüsteemi võimalus jälgida ja mõjutada süüdlaste elu muud moodi. Selliselt kaasnevad USA-s väikesüütegude toimepanemisega sellised koormised nagu vahistamine, tingimisi vangistus, trahvid, karistusregistrid ja nendega kaasnevad tagajärjed.⁹⁸

Peamine väikesüütegude dekriminaliseerimise murekoht on käesoleva magistritöö autori hinnangul seotud trahvide tasumisega. Nimelt võivad need väikesüütegude toimepanijad, kes ei saa endale trahvi tasumist rahaliselt võimaldada, sattuda ikkagi vanglasse. Selliselt tekib olukord, kus väikesüütegude dekriminaliseerimisega muutuvad vaesemad inimesed kui ühiskonna haavatav rühm vanglaasutuste ohvriks. See aga läheb vastuollu dekriminaliseerimise mõttega, milleks on vanglakaristuste kohaldamise vähendamine. Lisaks eelnevale väärrib tähelepanu ka see, et rahatrahvi tasumise korral on rikkamatel õigusrikkujatel palju rohkem võimalusi tulla olukorrast suhteliselt kergelt välja võrreldes nendega, kellel puuduvad piisavad rahalised vahendid trahvi tasumiseks. Kuna rahatrahvi tasumata jätmise korral võib isikuid oodata isegi vangistus, muutub esmapilgul leebem sanktsioon sama koormavaks kui traditsiooniline kriminaalkaristus.⁹⁹

⁹⁶ B. Rice. A Reform Long Overdue: Raising Virginia 's Felony Grand Larceny Threshold. Richmond Public Interest Law Review, Vol. 21, Issue. 1. Art. 3. UR Scholarship Repository: 2017, p 20.

⁹⁷ A. Natapoff, lk 1057.

⁹⁸ Samas, lk 1055-1059.

⁹⁹ Samas, lk 1059-1060.

3.2. Varasem pisivarguste dekriminaliseerimine Eestis

Mõte selle kohta, et süstemaatiline vargus ei tohiks olla kuritegu, ei ole õigusmaastiku jaoks küllaltki uus. Karistusseadustiku ajalugu tunneb 2007. aastal jõustunud seadusemuudatust, mille tulemusena olid pisivargused juba ükskord dekriminaliseeritud. Järgnevalt annab käesoleva töö autor põhjalikuma ülevaate peamistest seadusemuudatustest, mis mängisid olulist rolli tänapäeval kehtiva KarS-i redaktsiooni kujunemisel. Tulenevalt käesoleva magistritöö teemast on vaatluse all pisivargust puudutavad sätted.

3.2.1. Olukord enne seadusmuudatust

Alates KarS-i jõustumisest 01.09.2002 kuni 15.03.2007 nägi KarS § 218 lg 1 ette vastutuse varavastase süüteo eest väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu, välja arvatud röövimine ja väljapressimine kui puuduvad süüteo koosseisus sätestatud raskendavad asjaolud. Selline § 218 sõnastus tähendas seda, et olukorras, kus teobjekti väärtus ei ületanud kahtekümmend miinimumpäevamäära (*ehk tol ajal 1000 krooni*) ja puudusid süüteo koosseisus sätestatud raskendavad asjaolud, karistati väärteo korras kõikide KarS 13. peatükis sätestatud süüteo koosseisu toimepanemise eest, välja arvatud eranditena konkreetselt välja toodud röövimine ja väljapressimine. Selliselt juhul, kui isik näiteks pani pisivarguse toime avalikult, kvalifitseeriti tema tegu mitte KarS § 218 lg 1, vaid KarS § 199 lg 2 p 5 järgi.¹⁰⁰

Praktikas tähendas see seda, et varem varavastaste süütegude toimepanemise eest karistamata isikule, kes pani toime varguse kauplusest, varastades näiteks ühe piruka, määrati karistuseks rahatrahvi, mille summa võis olla maksimaalselt kolmsada trahviühikut. KarS-i jõustumise ajal võis süüdlane arvestada sellega, et esimesel korral ei tohtinud rahatrahvi summa olla suur, samuti oli rahatrahvi summa karistust määrava politseiametniku otsustada. Ühes magistritöös, mis käsitles põhjalikult enne seadusemuudatust kehtinud korda, on töö autor Sergei Levotšski samuti märkinud, et rahatrahvi määramise protseduur võis toimuda sündmuskohale jõudnud politseiautos ning kesta *ca* 10-15 minutit, pärast mida lasti süüdlane vabaks.¹⁰¹

Olukord aga muutus keeruliseks juhul, kui isik oli varasemalt toime pannud mõne varavastase süüteo, näiteks KarS §-s 218 sätestatud pisivarguse. Sellisel juhul korduv pisivargus, s.o KarS §

¹⁰⁰ T. Strugova. 28.07.2008.a. jõustunud karistusseadustiku muudatuste mõju KarS §-des 199 ja 218 sätestatud süütegude menetlemisele Põhja politseiprefektuuris. Lõputöö. Juhendaja Riina Kroonberg. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2010, lk 15.

¹⁰¹ S. Levotšski, lk 30.

199 lõike 2 punktis 4 sätestatud süütegu oli käsitletav kuriteona, seda ka siis kui eelneva väärteo kehtivuse tähtaeg oli lõppenud – pisivargus menetleti väärteomenetluse raames vaid siis, kui isikul puudusid eelnevad karistused varavastaste süütegude toimepanemise eest. Olukorda muutus isiku jaoks raskemaks ka korduva pisivarguse toimepanemise eest mõistetav karistus – kui esimese ning ainsa pisivarguse eest said süüdlased üldjuhul rahatrahvi, siis korduva varguse, sh korduva pisivarguse eest võis isikut oodata üks kuni viis aastat vangistust. Lisaks karistusele oli süüdlase jaoks karmim ka sellele eelnenud protseduur. Erinevalt olukorrast, kus esmakordse pisivarguse toimepanemise korral veetis isik politseiametnike autos vähem kui pooltundi, siis korduva pisivarguse korral võis süüteo toimepannud isikut oodata 10-tunnine (või isegi pikem) viibimine politseijaoskonna arestikambris, oodates valveurija kohale saabumist. Ühtlasi polnud haruldane ka praktika, kus süüdlase suhtes kohaldati tõkendina ka vahi alla võtmise.¹⁰²

2005. aastal valmis Justiitsministeeriumis analüüs kriminaalmenetluse lõpetamise kohta otstarbekuse kaalutlusel, milles sai esile toodud probleem, et väga paljudel juhtudel oli kriminaalmenetlus algatatud olukorras, kus kuriteoga tekitatud kahju summa ei ületanud 25 krooni. Kuigi kuriteoga tekitatud kahju oli väga väike, siis pisivarguste menetlemine nõudis kahjusuurust arvestades ebaoproportsionaalselt suuri ressursse. Suurele ressursside kulutamisele viitab näiteks asjaolu, et Põhja Politseiprefektuuri Keslinna politseijaoskonnas tegeles pisivarguste ehk empiiriliste andmete kohaselt kauplustest toimepandud varguste menetlemisega eraldi politseiuurijate töögrupp. Nimetatud gruppi kuuluvate politseiuurijate töökoormus oli teiste politseiuurijate võrreldes märkimisväärselt suurem – poevargustega tegelev töögrupp saatis prokuratuuri kolm korda rohkem kriminaalasja kuus kui teised politseiuurijad. Väikseks ei saa pidada ka tollaegset töökoormust prokuröridel, kes lõpetasid pisivarguste asjad otstarbekuse kaalutlusel suures koguses, mis omakorda tähendas aega ja ressursside kulumist.¹⁰³

Eelnevalt viidatud analüüsile põhjal algatas 28.03.2006 Justiitsministeerium autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku ja elektrituru seaduse muutmise seaduse eelnõu, milles tehti ettepanek muuta KarS § 218 lg 1 sõnastus, lisades peale röövimise ja väljepressimise ka muud erandid, mille esinemise korral ei

¹⁰² S. Levotšski, lk 30.

¹⁰³ Samas, lk 34-35.

kuulu nimetatud säte kohaldamisele.¹⁰⁴ Seadusmuudatuse eesmärgiks oli muuta seni kehtivat praktikat, mille kohaselt oli korduv pisivargus karistatav kuriteona sõltumata varastatud asja väärtusest.¹⁰⁵ Seaduseelnõu seletuskirja autorid on tõdenud, et praktikas on selline lähenemine tekitanud palju kriminaalasju juhtudel, kus kahjusumma jäi vahemikku 10-25 krooni. Kuigi KrMS võimaldab selliseid asju lõpetada otstarbekuse kaalutlusel KrMS § 202 alusel, tekkis seletuskirja autorite hinnangul ka selliste juhtumite puhul küsimus kriminaalmenetluse ökonoomsusest, kuivõrd selline prokuratuuri ressursi kasutamine tundus ebaotstarbekas. Selliselt oli seaduseelnõu seletuskirja kohaselt peamiseks pisivargusi puudutavaks muudatusettepanekuks see, et seadusmuudatuse jõustumise järgselt oleksid kõik pisivargused KarS § 218 kohaselt karistatavad väärteona. Sealjuures leiti, et pisivarguste menetlemine väärteokorras oleks kriminaalmenetlusega võrreldes kiirem ja ökonoomsem. Eelnevat põhjendati seletuskirjas sellega, et kui kriminaalmenetluse lõpetamisel KrMS § 202 alusel tuleb isikule määratud kohustuse täitmatajätmisel kriminaalmenetlus uuendada ja kriminaalasi kohtusse saata, siis väärteomenetluses järgneb määratud rahatrahvi maksmata jätmisele asendusarest.¹⁰⁶

Märkimist väärrib seegi, et uue sõnastuse kohaselt ei teinud ka teised varguse raskendavad asjaolud peale korduvuse väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastasest süüteost kuritegu – erandiks olid KarS § 199 lõike 2 punktides 1-3 spetsiifiliselt määratletud objektide vargus. Seadusmuudatus ei puudutanud ka põhimõtet, et KarS § 218 regulatsioon ei tulnud kohaldamisele röövimise ja väljapressimise puhul.¹⁰⁷

Eelnõu kooskõlastamise käigus sai see Siseministeeriumilt kritiseerida. Ennekõike asus ministeerium seisukohale, et KarS-i muutmine selliselt, et üheaegselt hakatakse menetlema nii väärtegusid kui ka kuritegusid, nõuab topeltressursse. Samuti leiti seaduseelnõu mittekooskõlastamise põhjendustes, et *„nõustuda ei saa seletuskirjas esitatud väitega, mille kohaselt väärteomenetlus korduvate pisivarguste korral on kiirem ja ökonoomsem ka seepärast, et kriminaalmenetluse lõpetamisel otstarbekuse printsiibil tuleb kohustuse täitmata jätmisel menetlus uuendada, kuid väärteomenetluses määratud rahatrahvi saab asendada arestiga /.../ Asendusaresti kohaldatakse sissenõudja, st kohtuvälise menetleja nõudel, kelle kanda jääb ka*

¹⁰⁴ Ühtlasi täiendati seaduseelnõuga KarS § 199 lg 2 sanktsiooni rahalise karistuse kohaldamise võimalusega. – Autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku ja elektrituru seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Justiitsministeerium: 2006, lk 19. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eelvoud.valitsus.ee/main#7VO4LaTd> (19.12.2021).

¹⁰⁵ Samas, lk 8 ja 24.

¹⁰⁶ Samas, lk 24.

¹⁰⁷ Samas.

vastav kohtutäituri tasu. Lisaks tuleb arest kanda politsei arestimajas, mis on niigi üle täitunud ning sealjuures kaasnevad ka arestialuse ülalpidamiseks tehtavad kulutused. Kui kriminaalmenetluses on lisaks erinevatele karistustele võimalik karistuse asendamine üldkasuliku tööga ning karistusest vabastamine koos käitumiskontrollile allutamise, siis väärtegade korral sellised alternatiivid puuduvad.¹⁰⁸

Eeltoodust hoolimata läbis seaduseelnõu edukalt Riigikogus kolm lugemist, misjärel hakkas 15.03.2007 kehtima uus karistusseadustiku redaktsioon, kus § 218 lg 1 uue sõnastuse¹⁰⁹ kohaselt oli alates 15.03.2007 väärteona ning mitte enam kuriteona karistatavad ka need vähem kui 1000 krooni väärtusega asja või varalise õiguse vastu suunatud varavastased süüteod, mille puhul esines küll mõni KarS § 199 lõikes 2 sätestatud raskendav asjaolu, kuid mis ei käinud KarS § 218 lõikes 1 loetletud erandite alla.¹¹⁰

3.2.2. 15.03.2007 jõustunud seadusmuudatuse tagajärg

Seadusmuudatus tõi endaga kaasa muudatusi politseiametnike ja prokuröride töös, kuna seadusmuudatuse tagajärjel hakati valmistama ette kriminaalasju, kus tuli kriminaalmenetlus lõpetada. Teadustöodes on leitud, et kuna lõpetamisele kuuluvate kriminaalasjade hulgas oli ka selliseid kriminaalasju, mille puhul ei olnud kriminaalmenetluses mingeid arenguid, siis tähendas seadusmuudatus politseiuurijate töökoormuse langust.¹¹¹ Siiski leidub ressursside kasutamise osas teadustöodes ka selliseid seisukohti, et 15.03.2007 jõustunud seadusmuudatusega kaasnes hoopis politseiametnike töökoormuse suurenemine. Seda põhjusel, et kriminaalpolitsei asemel hakkas pisivarguste juhtumite menetlemisega tegelema korrapolitsei. Selliselt leitakse, et väärteo- ja kriminaalmenetluse erinevustest tulenevalt on selline töökoormuse ümberjaotumine politseiametnikele kaasa toonud lisaks karistuse määramise kohustuse ning selle täideviimise funktsiooni.¹¹²

¹⁰⁸ Autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku ja elektrituru seaduse muutmise seaduse eelnõu mittekooskõlastamine. Siseministerium 2006, lk 9-10. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main#QU0gSg78> (20.12.2021).

¹⁰⁹ 15.03.2008 redaktsioonis sai KarS § 218 lg 1 järgmise sõnastuse: „Varavastase süüteo eest väheväärtusliku asja või väheolulise varalise õiguse vastu, välja arvatud röövimine, väljapressimine ja asja omavoliline kasutamine vägivalda abil ning tulirelva, laskemoona, lõhkeaine, kiirgusallika, narkootilise või psühhotroopse aine või nende lähteaine, suure teadusliku, kultuuri- või ajalooäärtusega eseme vargus, – karistatakse rahatraviga kuni kolmsada trahviühikut või arestiga.“ – Karistusseadustik. RT I 2007, 13, 69.

¹¹⁰ T. Strugova, lk 18.

¹¹¹ S. Levotšski, lk 38.

¹¹² T. Strugova, lk 19.

Kõige olulisemaks 15.03.2007 jõustunud KarS § 218 muudatuse tagajärjeks käesoleva magistritöö kontekstis on aga see, et see tõi endaga kaasa järsu kaubanduskeskustes, bensiinjaamades ja muudes sarnastes kohtades toimepandud pisivarguste arvu suurenemise.¹¹³ Poevarguste toimepanijad said aru, et korduv vargil käimine ei too endaga kaasa kriminaalkaristust, mistõttu vahelejäämine ei tekitanud enam süüdlastes hirmutunnet. Õigusrikkujad teadsid kõige olulisemat – varastatud asjade väärtus ei tohi ületada 1000 krooni. Samuti sai varguste toimepanijate ringis teatavaks arestimajade täituvuse probleem, mis samamoodi lisas isikutele kindlustunnet, et nende toimepandavad vargused ei too endaga kaasa raskeid tagajärke.¹¹⁴

Sellest tulenevalt kasvas 2007. aasta algusest pisivarguste arv märkimisväärselt. Empiirilistest andmetest nähtub, et 2007. aasta aprillis registreeritud pisivarguste arv oli võrreldes sama aasta märtsikuuga kasvanud pea kaks korda. Haruldased ei olnud ka juhtumid, kus üks ja sama süüdlane oli poevarguse toimepanemise eest kinni peetud ühel päeval mitu korda. Lisaks kauplustest toimepandavate vargustele tuli juurde ka juhtumeid, kus isikud lahkusid tanklatest kütuse eest maksmata.¹¹⁵

Tekkinud olukorda on raskendanud ka arestimajade täituvuse probleem, mis väljendus selles, et kuna kohtade ebapiisavuse tõttu ei olnud võimalik paigutada pisivarguste toimepanijaid karistuse kandmiseks arestimajja, lasti süüdlased koju. Arestimajade probleemi ilmestab hästi asjaolu, et kui varasemalt viibis näiteks Põhja Politseiprefektuuri arestimajas korraga 1-2 pisivarguse toimepanijat, siis 2007. aasta detsembri seisuga viibis arestimajas korraga 40-50 isikut ning alates detsembri keskpaigast ületas arestialuste arv 50 inimest. Seega tekkisid arestimajades suured järjekorrad, mistõttu paljude pisivarguse toimepanijate arest lükkus edasi.¹¹⁶

2007. aastal oli Tallinnas registreeritud 1439 vähemohtlikku varavastast kuritegu, millest 1200 olid kauplustest toimepandavad vargused.¹¹⁷ Seoses märkimisväärse pisivarguste kasvutendentsiga esitasid Eesti Kaupmeeste Liit ja Eesti Turvaettevõtete Liit 05.11.2007

¹¹³ O. Staniglazov, lk 37.

¹¹⁴ S. Levotšski, lk 39.

¹¹⁵ Samas, lk 40-41.

¹¹⁶ Samas, lk 41, 43.

¹¹⁷ Samas, lk 45.

avalduse, milles osundasid 2007. aastal toimunud varavastaste süütegude hüppelisele kasvule, asudes seisukohale, et selle põhjuseks on 15.03.2007 jõustunud seadusmuudatus.¹¹⁸

Kõiki eeltoodud asjaolusid arvestades hakkas õiguskomisjon arutama järjekordse seadusmuudatuse algatamise vajadust. Selle käigus on õiguskomisjon saanud Siseministeeriumilt andmeid, mille kohaselt on varavastaste süütegude arv pärast 15.03.2007 jõustunud seadusemuudatust kasvanud 38% võrra võrreldes aastaga 2006. Samuti on õiguskomisjonini jõudnud statistilised andmed, millest nähtus, et võrreldes 2007. aastaga on varavastaste süütegude arv 2008. aastal kasvanud 40-60% võrra sõltuvalt võrdluse aluseks kasutatud andmetest.¹¹⁹ Paralleelselt pisivarguste arvuga suurenes ka õigusrikkujate kindlustunne, et pannes pisivargused toime pääsevad need halvimalgi juhul arestiga. Selline karistamatuse tunne muutis õigusrikkujad kalkuleerivaks, mistõttu varastasid õigusrikkujad täpselt nii palju asju, et nende väärtus ei ületaks 1000 krooni.¹²⁰

Eeltoodud andmete kohaselt asus õiguskomisjon seisukohale, et vääртеokaristused korduvate pisivarguste toimepanemise eest ei ole täitnud oma eripreventiivset eesmärki. Selliselt oli otsustatud algatada karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu. Eelnimetatud eelnõu juurde lisatud seletuskirja autorid on asunud seisukohale, et pisivarguste arvu suurenemine on ühtlasi kaasa toonud pisivarguste toimepanijate kindlustunde, et pisivarguse tuimenemine ei too kaasa raskeid tagajärke kriminaalkaristuse näol.¹²¹ Samas toodi probleemina välja, et süüdlaste profiili arvestades ei oleks pisivarguste kriminaliseerimine lahendus, sest paljude varguste toimepanijate näol on tegemist narkomaanidega, kelle vanglasse saatmine ei annaks erilist efekti, v.a lühiajaline efekt, mis tuleneb sellest, et vangla tingimustes ei ole seda laadi süütegude toimepanemine võimalik.¹²²

Käesoleva magistritöö teemat arvestades kõige olulisemaks muudatuseks, mida seaduseelnõu ette nägi, oli kuriteokaristus süstemaatiliselt toimepandud pisivarguste eest. Selliselt sooviti KarS § 199 lõiget 2 täiendada punktiga 9, mis nägi ette kriminaalkaristuse olukorras, kus isik paneb vargusi toime süstemaatiliselt ehk vähemalt kolm korda.¹²³ Ühtlasi oli seaduseelnõu kohaselt

¹¹⁸ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. Riigikogu õiguskomisjon: 2008, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus> (21.12.2021).

¹¹⁹ Samas, lk 1-2.

¹²⁰ O. Staniglazov, lk-d 26.

¹²¹ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 1.

¹²² O. Staniglazov, lk 26.

¹²³ Süstemaatilise varguse kohta vt lähemalt käesoleva magistritöö ptk 1.2.

süsteemaatiline vargus KarS § 218 lõike 1 kohaldamist välistav asjaolu.¹²⁴ Vähemalt kolme varguse episoodi korral järgneks kriminaalvastutus KarS § 199 lg 2 p 9 järgi sõltumata sellest, millises või kui mitmes menetluses on eelnevad süüteod arutatud. Seega olukorras, kus isik tabatakse kaubanduskeskuses pisivarguselt ning menetluse käigus selgub, et varasemalt on isik toime pannud veel mitu pisivargust, mis on süsteemaatilist laadi, väärtoemenetlus lõpetatakse ja kõik pisivarguse episoodid arutatakse koos ühes kriminaalmenetluses.¹²⁵ Nimetatud seaduseelnõu läbis edukalt kolm lugemist Riigikohus ning 28.07.2008 jõustus uus KarS redaktsioon, milles sisaldusid eelpool nimetatud muudatused.

Lisaks eeltoodule tuleb märkida, et süsteemaatilisust moodustavad kolm vargust ei pea kohtupraktika kohaselt leidma aset pärast seadusemuudatuse jõustumist. Seda põhjusel, et sellisel juhul ei ole tegemist raskema karistusseaduse tagasiulatava kohaldamisega. Selliselt on isikul võimalik ette näha, et olukorras, kus pärast seadusmuudatust toimepandud on varasemate, st enne seadusemuudatuse jõustumist toimepandud tegudega sisuliselt seotud, võib tegemist olla kvalifitseeritava asjaoluga.¹²⁶

Eelnevat kinnitab ka Riigikohtu seisukoht kriminaalasjas nr 3-1-1-87-08, milles A.G. tunnistati süüdi selles, et olles isikuks, kes on varem toime pannud vargusi ja keda on karistatud 3. ja 4. juunil 2008. a 8. ja 9. mail 2008. a toime pandud varguste eest KarS § 218 lg 1 järgi, püüdis 20. augustil 2008. a varastada kauplusest pudeli õlut maksumusega 8 krooni ja 50 senti. Oluline oli viidatud kriminaalasja puhul see, et KarS oli § 199 lõike 2 punktiga 9 täiendatud 28. juulil 2008. a. Seega kõik vargused peale viimase oli pandud ajal, mil nimetatud seadusmuudatus ei ole veel jõustunud. Riigikohus on oma lahendis leidnud, et A.G. oli varem, s.o 8. ja 9. mail 2008. a karistatud KarS § 218 lg 1 järgi toiduainete ja esmatarbekaupade varguste eest, mis olid toime pandud kauplustest. Kuna 20. augustil 2008. a varastas ta pudeli õlut, siis Riigikohtu hinnangul esineb isiku teos ilmselge seos varasemate süütegudega. Täpsemalt on Riigikohus asunud seisukohale, et seos isiku toimepandud varguste vahel väljendub tema elustiilis hankida endale igapäevaseid toiduaineid kauplustest ebaseaduslikul teel, pannes toime vargusi. Eeltoodu alusel on Riigikohus leidnud, et kuna süsteemaatilise varguse mõiste on tihedalt seotud varem toimepandud vargustega, on vaja peatuda ka küsimusel, kas juhul, kui süüdlane on kolmanda teo toime pannud pärast KarS § 199 lg 2 p 9 kehtestamist ning tema varasemad teod on toime pandud

¹²⁴ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 3-4.

¹²⁵ Samas, lk 4.

¹²⁶ O. Staniglazov, lk 43-44.

enne KarS § 199 lg 2 p 9 jõustumist, on tegemist *nullum crimen sine lege* põhimõtte rikkumisega KarS § 5 lg 3 tähenduses.¹²⁷

Vastuseks nimetatud küsimusele on Riigikohus leidnud, et A.G. on varem karistatud 8. ja 9. mail 2008. a toime pandud varguste eest KarS § 218 lg 1 järgi. KarS § 199 lg 2 p 9 jõustus alles 28. juulil 2008. a. Nimetatud sättega sätestati varguse eest kriminaalvastutus isikule, kes on ka varem toime pannud vargusi, sõltumata sellest kas need tuleb üksikult kvalifitseerida kuriteona või väärteona. Kolmanda teo pani A.G. toime 20. augustil 2008. a ehk ajal, mil KarS § 199 lg 2 p 9 oli juba jõustunud. Siinkohal juhtis Riigikohus oma otsuses tähelepanu sellele, et KarS § 199 lg 2 p 9 järgi karistatakse A.G. mitte 8. ja 9. mail 2008. a toime pandud tegude, vaid 20. augustil 2008. a toime pandud varguse katse eest KarS § 199 lg 2 p 9 – § 25 lg 2 järgi. Eeltoodut arvestades on Riigikohus asunud seisukohale, et A.G. poolt enne kõnealuse seadusemuudatuse jõustumist toime pandud vargused KarS § 218 järgi on õiguslikult siduvad uue KarS redaktsiooni kehtimise ajal ja neid tuleb arvesse võtta ka 20. augustil 2008. a toime pandud teo õiguslikul hindamisel.¹²⁸

¹²⁷ RKKKo 3-1-1-87-08, p-d 1, 11-12.

¹²⁸ Samas, p 12.

4. SÜSTEMAATILISE PISIVARGUSE DEKRIMINALISEERIMISE PÕHJENDATUS

Süüteo materiaalse määratlemise tagajärjel otsustatakse, kas tegu on karistusväärne ning kas esineb selle teo karistamistarvidus. Samuti langetatakse kriminaalpoliitiline otsus selle kohta, kas ja millises vormis tuleb teatud tegu kriminaliseerida või hoopis dekriminaliseerida. Üldiselt leitakse, et õigust rikkuv ja inimeste sotsiaalse kooselu aluseid kahjustav tegu peab olema vaadeldav karistusväärseks. Samas tuleb aga meeles pidada, et puudub absoluutne ja kvalitatiivselt määratletud süüteomõiste, mistõttu tuleb teo karistatavus kindlaks teha kvantitatiivselt. Sealjuures peab teatud teos sisalduva ebaõiguse määr olema selline, et oleks alust väita, et tegu on väärt karistamist ning on karistuse ära teeninud.¹²⁹

Selleks, et anda hinnang süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise võimalikkusele ja otstarbekusele, tuleb ennekõike pöörduda süütegude kriminaliseerimise põhimõtete poole, analüüsides dekriminaliseerimise küsimust nende põhimõtete valguses. Selliselt aitavad magistriltõõ autori hinnangul nimetatud põhimõtted leida vastust küsimusele, kas praegusel juhul esineb piisavalt põhjust, miks tuleb kunagi kriminaliseeritud süstemaatiline pisivargus jätkuvalt kuriteona käsitleda ning süstemaatilise varguse paragrahv seaduses säilitada või kõiki asjaolusid arvestades tuleb see hoopis ära kaotada.

Õiguskirjanduses leitakse, et kriminaliseerimisotsuse langetamisel tuleb järgida kahte liiki kriteeriume. Neist esimesed on positiivsed põhjused teatud teo kriminaliseerimiseks. Nimetatud põhjused annavad vastust küsimusele, miks peaks teatud teo puhul sekkuma ehk teisisõnu teatud teo olemus peab õigustama selle kriminaliseerimist. Peale positiivsete kriteeriumide peab teo kriminaliseerimise põhjendatuse üle otsustamisel arvestama ka kriminaliseerimise negatiivsete kriteeriumidega. Selleks, et tegu kriminaliseerimine oleks õigustatud, peavad need negatiivsed põhjendused puuduma.¹³⁰

Järgnevalt antakse magistriltõõs nimetatud põhimõtete põhjal hinnang süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise otstarbekusele. Ennekõike annab magistriltõõ autor ülevaate argumentidest, mis räägivad nimetatud õigusrikkumise dekriminaliseerimise vastu (alapeatükk 4.1). Seejärel toob magistriltõõ autor välja argumendid, mis räägivad süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise kasuks (alapeatükk 4.2). Seejärel annab autor lõpliku hinnangu

¹²⁹ J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 125.

¹³⁰ L. Aiaots, A. Soo. Kriminaliseerimise põhimõtted vaenukõne kriminaliseerimise näitel. Juridica 1/2022, lk 7.

süsteemilise pisivarguse dekriminaliseerimise otstarbekusele kõike argumente arvestades (alapeatükk 4.3). Seega soovib magistr töö autor selguse mõttes märkida, et kuigi edaspidi nimetatakse magistr töös tegude kriminaliseerimise põhimõtteid, on nendel põhimõtetel tähtsust ka dekriminaliseerimise küsimusele ehk magistr töös sisulised argumentid puudutavad just süsteemilise pisivarguse dekriminaliseerimise küsimust.

4.1. Süsteemilise pisivarguse dekriminaliseerimine läbi kriminaliseerimise positiivsete põhjuste prisma

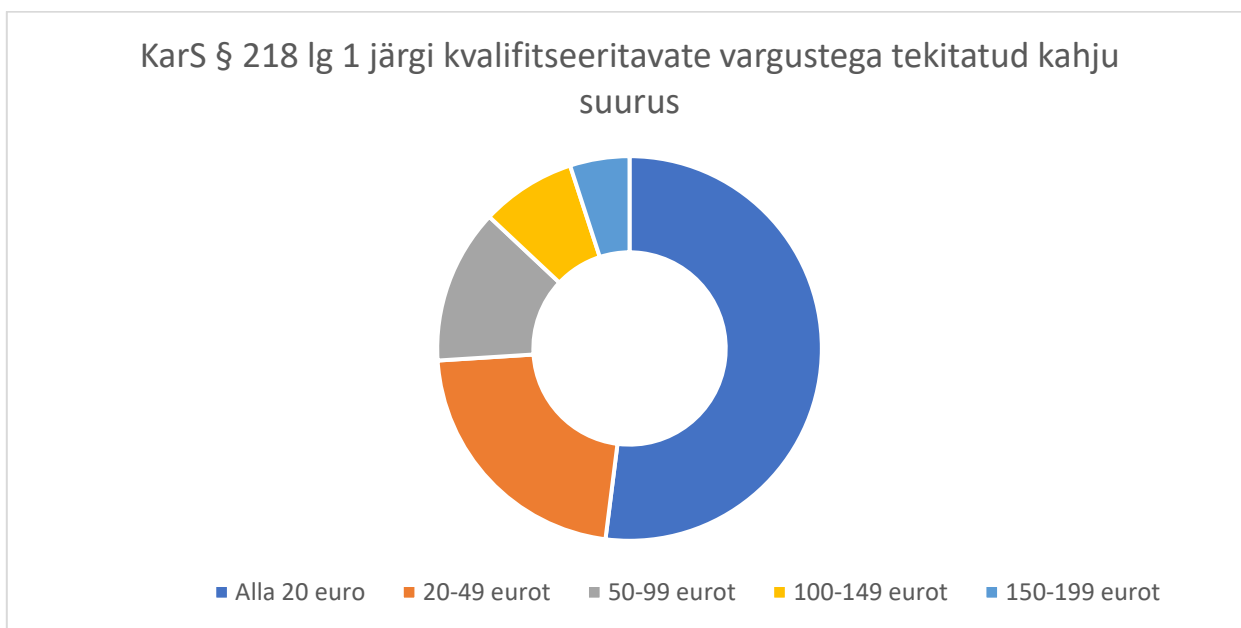
Kriminaliseerimise positiivsete põhjuste puhul lähtutakse Anglo-Ameerikas kahju printsiibist ning Kontinentaal-Euroopas õigushüve teooriast. Anglo-Ameerika õiguskirjanduses leitakse, et kuigi kahju on kahtlemata üks kriminaliseerimist õigustavaid põhjendusi, ei saa see siiski olla ainsaks ja piisavaks põhjenduseks otsustamiseks teatud teo kriminaliseerimise kasuks. Samuti leitakse, et teatud teoga põhjustatud kahju ja teo õigusvastasusest ei piisa teo kriminaliseerimiseks põhjusel, et õigusrikkumine peab olema avaliku iseloomuga. Sealjuures ei sõltu teo avalik iseloom mitte sellest, kas teoga on kahjustatud üldsuse või mõne indiviidi huvisid ega õigusrikkumise raskusest, vaid sellest, kas ühiskond peab seda rikkumist avalikuks. Sellest tulenevalt muutub mõnele indiviidile tekitatud kahju ka avalikuks, kui avalikkus peab seda ka enda, mitte ainult indiviidi probleemiks.¹³¹ Kuigi magistr töö autor ei saa teha tõsikindlaid järeldusi selle kohta, kuidas avalikkus täpselt süsteemilistesse pisivargustesse suhtub, on autor seisukohal, et enamasti siiski peetakse näiteks kauplustes toimepandavaid pisivargusi avalikkuse, mitte konkreetsete kaupluste ja nende omanike probleemiks.

Rakendades kahju põhimõtet teatud teo kriminaliseerimise õigustamiseks on võimalik kriminaliseerimise vajalikkust põhjendada selliselt, et kui mingi tegu toob endaga kaasa kahju, tuleb see kriminaliseerida ning seeläbi tekitatud kahjule reageerida.¹³² Seega tekib siinkohal vajadus analüüsida olemasolevaid andmeid süsteemiliste pisivargustega tekitatud kahju kohta. Kui nimetatud kahju on suur, on käesoleva magistr töös teemat arvestades võimalik väita, et süsteemilise pisivarguse dekriminaliseerimine on põhjendamatu. Juhul, kui eelnimetatud süüteo tekitatud kahju peetakse väikseks, annab see omakorda alust väita, et otstarbekas võib olla süsteemiline pisivargus dekriminaliseerida.

¹³¹ L. Aiaots, A. Soo, lk 9.

¹³² Samas.

Süsteemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise arutelu käigus koostas Politsei- ja Piirivalveamet dekriminaliseerimise võimaliku mõju analüüsi.¹³³ Nimetatud analüüsist nähtub, et 2021. aastal oli kuriteoga tekitatud kahju *ca* 48% juhtumitest alla 200 euro, *ca* 19% juhtumitest oli kahju vahemikus 200-400 eurot ning *ca* 33% juhtumitest moodustas tekitatud kahju üle 400 euro.¹³⁴ Sealjuures alla 200 euro piiri jäävate varguste puhul oli 2021. aastal valdavalt tegemist kahjusummadega alla paarikümne euro. Nimelt nähtub analüüsi tulemustest, et valimisse võetud 1577 varguste puhul jaotusid tekitatud või potentsiaalsed kahjud selliselt, et *ca* 52% juhtumitest oli tekitatud kahju alla 20 euro, *ca* 22% juhtumitest jäi kahju vahemikku 20-49 eurot, *ca* 13% juhtumitest oli kahju vahemikus 50-99 eurot, *ca* 8% juhtumitest vahemikus 100-149 eurot ning *ca* 5% juhtumitest oli süstemaatiliste vargustega tekitatud kahju vahemikus 150-199 eurot (joonis 2).¹³⁵

Joonis 2. 2021. aastal registreeritud KaS § 218 lg 1 järgi kvalifitseeritavate vargustega tekitatud kahju suurus.

Eeltoodud andmed ilmestavad magistritöö hinnangul seda, et vajadus selle järele, et süstemaatilise varguse paragrahv oleks KaS-is säilinud, on üsna väike. Magistritöö autor leiab, et niivõrd väikesed kahjusummad ei õigusta sellistele pisivargustele reageerimist kriminaalkorras.

¹³³ Kõnealuse analüüsiga seondult juhib magistritöö autor tähelepanu sellele, et selle näol on tegemist esialgsete andmetega.

¹³⁴ Märkida tuleb, et teatud osa varguste puhul ei olnud kuriteoga tekitatud kahju suurus esialgselt teada, mistõttu eeltoodud andmed võivad tegelikkuses varieeruda.

¹³⁵ Varavastaste süütegude dekriminaliseerimise võimalik mõju (viide 2), lk 2.

Seda põhjusel, et süstemaatiliste pisivarguste toimepanemisega tekitatud kahju on päris väike, ent kriminaalmenetluse ja toimepanijate karistamisega kaasnevad kulud on tekitatud kahjust kordades suuremad.¹³⁶ Sellest järeldub omakorda, et kriminaalmenetluse kulud on kuritegudega tekitatud kahju suurust arvestades ebaproportsionaalsed. Eelneva valguses tõusetubki paratamatult küsimus sellest, kas pisivarguste tegelemine kriminaalmenetluse raames on otstarbekas.

Lisaks kahju printsiibile kasutatakse kriminaliseerimise üle otsustamisel ka õigushüve teooriat. Selle puhul leitakse õiguskirjanduses, et eksisteerib kaks liiki hüvesid – individuaalsed (elu, tervis ja omand) ning kollektiivsed (näiteks riiklik julgeolek ja avalik rahu). Õigushüve teooria eesmärgiks on leida vastus küsimusele, millised hüved vääriwad kaitset. Küll aga esinevad sealjuures teatud nüansid, mis on seotud sellega, et teatud õigushüvet kahjustav tegevus võib teatud olukordades olla lubatud (selliselt on näiteks inimese tervist kahjustav tegevus lubatud operatsiooni korral). Sellest tulenevalt ei piisa üksnes kaitstava õigushüve määratlemisest, vaid tähtsust omab ka kaitstava õigushüve kahjustamise teoviis. Sealjuures leitakse õiguskirjanduses, et karistusõigus tuleb mängu siis, kui õigushüve kahjustamise teoviis on sotsiaalselt hukkamõistetav.¹³⁷ Magistritöö autor märgib ära, et käesolevas magistritöös üksnes antakse lühiülevaate õigushüve teooria sisust. Kuna magistritöö autori hinnangul pole vaidlust selles, et KarS § 199 koosseisuga kaitstav õigushüve ehk omand vajab kaitsmist ning omandi kahjustamine varguste toimepanemise teel on sotsiaalselt hukkamõistetav, siis lähemalt õigushüve teooriaga seotud seisukohti käesolevas magistritöös ei käsitleta.

Teatud teo kriminaliseerimise põhjendatuse üle otsustamisel tuleb meeles pidada, et absoluutse karistusteooria järgi on karistuse eesmärgiks kättemaks toimepandud teo eest ning relatiivse karistusteooria järgi tuleb karistuse eesmärgiks pidada kuritegude ärahoidmise eesmärki ehk teisisõnu karistus omab preventiivset eesmärki. Käesoleva magistritöö teema valguses tuleb seega otsustada, kas süstemaatilise pisivarguse edaspidist käsitlemist kuriteona õigustab kättemaks tekitatud kahju (või õigushüve kahjustamise) eest, soov uut kahju (või õigushüve kahjustamist) ära hoida või mõlemad põhjused.¹³⁸ Ennekõike on magistritöö autor seisukohal, et karistada isikut toime pandud teo eest, väljendades tema käitumise suhtes hukkamõistu on võimalik muude, isikut vähem koormavate sanktsioonidega. Üheks võimalikuks alternatiiviks on

¹³⁶ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 2.

¹³⁷ L. Aiaots, A. Soo, lk 11 ja 13.

¹³⁸ Samas, lk 15.

magistritöö autori hinnangul väärteoõiguslikud sanktsioonid, mida hakatakse kohaldama dekriminaliseerimise tagajärjel. Ka uute kuritegude toimepanemise ning ühtlasi ka sellega kaasneva uue kahju tekkimise puhul ei ole karistusõiguslikud sanktsioonid ainsaks lahenduseks ja võimaluseks eelnimetatud eesmärkide saavutamiseks. Samuti on magistritöö autor seisukohal, et uue kahju tekkimist aitab ära hoida mitte süüdlaste mehaaniline karistamine, vaid kuritegude toimepanemist põhjustatud teguritega tegelemine. Nimetatud seisukohti käsitleb magistritöö autor järgmises peatükis, kus käsitletakse süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise pooltargumente.

4.2. Süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimine läbi kriminaliseerimise negatiivsete põhjuste prisma

4.2.1. Kriminaalkaristuse negatiivne mõju

Üks kriminaliseerimise negatiivseid põhjusi on põhimõte, et karistusõigus on viimane *ehk ultima ratio* abinõu. Lisaks sellele võivad negatiivsete põhjuste alla kuuluda ka muud argumendid, mis viitavad sellele, et mingi tegu ei peaks olema kriminaliseeritud. *Ultima ratio* käsitlemine kriminaliseerimise negatiivse põhjusena on tingitud karistusõiguse repressiivsest olemusest. Nimelt näeb karistusõigus ette teiste õigusharudega võrreldes kõige raskemad sanktsioonid. Selliselt on kriminaalkaristuste näol tegemist ähvardusel põhinevate isikute otsustus- ja tegevusvabaduse piirangutega, mis kahtlemata omavad ka negatiivset mõju karistatud isikutele.¹³⁹ Näitena võib tuua asjaolu, et kriminaalkorras karistatud isikutele on raskem leida endale töökoht, soetada endale eluase (nt üürida korterit), saada laen jms. Seda põhjusel, et kehtiv kriminaalkaristus on nähtav isikute karistusregistrist, mida saab igapäev kontrollida.

Kuna KarS § 199 lg 2 p 9 näeb karistusena ette kuni viis aastat vangistust, tuleb magistritöö autori hinnangul kõige tugevama kriminaalkaristuse negatiivse mõjuna käsitleda vangistuse kui vabadusekaotusliku karistuse vormiga kaasnevat negatiivset mõju süüdimõistetutele. Selliselt leitakse õiguskirjanduses, et vangistus riivab inimväärikust ja mõjub kinnipeetava psüühikale. Kriminaalõiguse professor Jaan Sootak on samuti leidnud, et kuigi vangistuse üheks eesmärgiks on isiku resotsialiseerimine, võib see avaldada hoopis desotsialiseerivat toimet. Seda põhjusel, et vangistuses viibides on isik lahutatud oma lähedastest, oma tavapärasest elukeskkonnast,

¹³⁹ Samas, lk 14-15.

töökohast, igapäevasest rutiinist.¹⁴⁰ Magistritöö autor leiab, et võttes arvesse tõsiasja, et empiiriliste andmete kohaselt on süstemaatiliste pisivargustega tekitatud kahju päris väike, on nende toimepanijate karistamine kõige raskema meetme ehk kriminaalkaristusega ebaproportsionaalselt karm. Kuna kriminaalkaristus omab süüdlasele kaugeleulatuvat mõju, võib kõige karmima karistusvormiga karistamine niivõrd väikeste rikkumiste toimepanemise eest tekitada süüdlasele pigem kahju, mille tagajärjel tema õigusvastane käitumine ei muutu.

Nimelt leitakse õiguskirjanduses, et kinnipidamisasutuses, eelkõige vanglas vähenevad isiku sotsiaalsed oskused. Seega on üsna tõenäoline, et vabadesse sattudes ei oska endine kinnipeetav eluga toime tulla, ei oska endale sissetulekut hankida, mistõttu võivad vähendatud sotsiaalsed oskused ajendada teda uuesti kuritegelikule teele. Samuti võib isiku kuritegelik käitumine, sh varastamisega jätkamine ka pärast vanglast vabanemist, olla seotud sellega, et vanglas viibimise ajal suurenevad kinnipeetava võlad, mille tasumiseks puuduvad tal rahalised vahendid ning mille tasumiseks lähebki ta uuesti vargile.¹⁴¹

Lisaks eelnevale tuleb magistritöö autori hinnangul arvesse võtta ka seda, et isikule mõistetud kriminaalkaristuse tagajärjel võivad peale süüdlase enese kannatada ka muud isikud, eelkõige süüdlase lähedased. Selliselt võib tekkida olukord, kus pisivarguse kui väheohtliku süüteo toimepanemise eest läheb KarS § 199 lg 2 p 9 kohaldumisel vangi isik, kes kasvatab üksi alaealisi lapsi. Seega võib magistritöö autori hinnangul väita, et KarS § 199 lg 2 p-ga 9 ettenähtud karistused võivad teatud juhtudel omada olulisi negatiivseid tagajärke ka teistele, toimepandud kuriteoga mitteseotud isikutele.¹⁴²

4.2.2. Alternatiivsete meetmete olemasolu

Ultima ratio põhimõtte kohaselt ei peaks tegu olema kriminaliseeritud (ehk käesoleva magistritöö konteksti on õigustatud teatud teo dekriminaliseerimine) juhul, kui selle kriminaliseerimise positiivse põhjusega seatud eesmärki on võimalik saavutada mõni muu sotsiaalse kontrolli mehhanismiga. Sealjuures ei ole oluline, kas tegemist on õigusliku või väljaspool õigust oleva mehhanismiga. Seetõttu tuleb süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise kaalumisel eelkõige vastata küsimusele, millised meetmed hoiavad süstemaatiliste pisivarguste toimepanemist kõige tõhusamalt: kas karistusõiguslikud sanktsioonid või mõned muud meetmed. Mõistagi tuleb

¹⁴⁰ R. Kiris, P. Pikamäe, J. Sootak. Sanktsiooniõigus, 2. vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 103.

¹⁴¹ Markus Kärneri seisukoht 18.05.2021. a toimival Riiigikogu õiguskomisjoni istungil. – Riiigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 5.

¹⁴² L. Aiaots, A. Soo, lk 15.

kõigepealt teha selgeks, millised on need alternatiivsed sotsiaalse kontrolli meetmed õigusrikkujate käitumise mõjutamiseks.¹⁴³

Eelnevalt viidatud PPA analüüsis pöörati lisaks KarS § 199 lg 2 p 9 kaotamise võimalike mõjude hindamisele tähelepanu ka sellele, mis mõju varguste arvule omaksid muud võimalikud meetmed. Täpsemalt olid vaatluse all a) kuriteopiiri tõstmine 200 eurolt 400 eurole ning b) kuriteopiiri tõstmise ja süstemaatilise varguse dekriminaliseerimise kombinatsioon. Kuriteopiiri tõstmise mõte oli tingitud eelkõige alampalga ostujõudu ning üldise elatustaseme näitajatest. Selliselt on kõnealuses analüüsis sedastatud, et 2015. aastal, mil kehtestati 200-eurone kuriteopiir, moodustas 200 eurot alampalgast 51%, 2021. aastal moodustas 200-eurone piir 34% alampalgast. Kui tõsta kuriteopiiri 400 eurole, moodustaks nimetatud summa 68% alampalgast. Sealjuures leiti mõjude analüüsis, et võrreldes 2015. aastaga on nii miinimumpalk kui ka üldine elatustase tõusnud¹⁴⁴, millest tulenevalt on kõiki muutusi arvestades kuriteopiiri tõstmine ka õigustatud. Kuriteopiiri tõstmise osas on nimetatud analüüsis jõutud kokkuvõtvalt järeldusele, et sellisel juhul väheneks kuritegudena kvalifitseeritavate varguste arv *ca* 1000-1300 võrra. Loobudes süstemaatilise varguse sättest ja tõstes kuriteopiiri 400 euro peale ehk olukorras, kus rakendatakse mõlemad meetmed korraga, väheneks analüüsi tulemuste kohaselt kuriteona kvalifitseeritavate varguste arv ligi 4000 võrra.¹⁴⁵ Eeltoodust nähtub magistritöö autori hinnangul, et karistusõiguslikud sanktsioonid ei ole ainus meede saavutamaks kuritegude arvu vähendamise eesmärki. Samuti nähtub kõnealusest analüüsist, et olemasolevad alternatiivsed variandid on ka tulemuslikud ehk mõlema alternatiivse vahendi puhul oleks seatud eesmärk samuti täidetud, s.o kuritegude arv väheneks. Seega on magistritöö autor kokkuvõtvalt seisukohal, et KarS § 199 lg 2 p 9 ning sellega ettenähtud karistused ei ole ainus viis võitlemaks süstemaatiliste varguste levikuga.

Nagu sai välja toodud käesoleva magistritöö peatükis 4.1, omab karistus preventiivset eesmärki. Õiguskirjanduse kohaselt jagunevad preventiooni teooriad kaheks, s.o üld- ja eripreventsiooniks. Neist esimene on suunatud üldsusele ning teine süüdlasele endale. Üldpreventsioon omab mõju kogu ühiskonnale, mõjutades kõiki inimesi kuritegusid mitte toimepanema. Üldpreventsiooni

¹⁴³ Samas, lk 17.

¹⁴⁴ Viidatud mõjude analüüsist nähtub, et alampalga ostujõud on võrreldes 2015. aastaga kasvanud 35% võrra, mediaanpalk on võrreldes 2015. aastaga kasvanud pea 400 euro võrra ning mediaanpalga ostujõud on 2021. aastal võrreldes 2015. aastaga 1/3 võrra suurem. Samuti toodi analüüsis välja ka seda, et võrreldes 2015. aastaga on tarbijahinnaindeks 2021. aastal 7% kõrgem. – Varavastaste süütegude dekriminaliseerimise võimalik mõju (viide 2), lk 1.

¹⁴⁵ 07.06.2021. a toimunud Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/dokumendiregister/dokument/53e836ac-73b1-4270-90e5-f5568f0b4bc0> (01.04.2022).

eesmärgiks on edastada nii ühiskonnale kui ka õigusrikkujale sõnum, et õigusrikkumisele järgneb karistus, mistõttu tuleb nende toimepanemisest kõrvale hoiduda.¹⁴⁶ Eripreventsiiooni eesmärgiks on seevastu üksikurjategija mõjutamine. Sealjuures hõlmab eripreventsiiooni ülesanne endas kindlustamise, hirmutamise ja kasvatamise funktsiooni. Kindlustamise funktsioon tagab üldsuse kaitstuse läbi kurjategija isoleerimise ühiskonnast, hirmutamine seisneb süüdlase taunimises talle karistuse kohaldamise teel ning kasvatamise eesmärk on süüteo toimepanija mõjutamine selliselt, et oleks ära hoitud süüdlase poolt uute süütegude toimepanemine tulevikus.¹⁴⁷ Eeltoodu alusel tuleb dekriminaliseerimise otstarbekuse hindamisel ennekõike analüüsida, kas on võimalik mõjutada nii üldsust kui ka konkreetseid õigusrikkujaid süstemaatilisi pisivargusi mitte toimepanema mõne muu meetmega peale kriminaalkaristuse. Kui vastus sellele küsimusele on jaatav, siis tegemist on ühe argumendiga süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise kasuks.

Mis puudutab üldpreventiivseid eesmärke, siis magistritöö autori hinnangul on neid võimalik saavutada ka väärteokaristustega, mida hakatakse kohaldama dekriminaliseerimise järgselt. Nimelt leiab magistritöö autor, et väärteoõiguslikud sanktsioonid ehk rahatrahv ja arest (KarS § 3 lg 4) samuti annaksid ühiskonnale selge signaali, et pisivarguse toimepanemisele järgneb teatud karistus. Oluline on meeles pidada, et dekriminaliseerimine ei tähenda teatud teo lubatavaks tunnistamist. Seega olukorras, kus süstemaatiline pisivargus dekriminaliseeritakse, jääb see ikkagi õigusvastaseks teoks, õigusrikkumiseks, mille toimepanemisele järgnevad ka teatud sanktsioonid. Küll aga esineb selle puhul magistritöö autori hinnangul ka teatud oht, et juhul, kui pisivarguste toimepanemise eest hakatakse süüdlaste suhtes kohaldama väärteoõiguslikke ehk kriminaalkaristustega võrreldes leebemaid karistusi, võib see põhjustada sellist isikute mõtteviisi, et pisivarguse toimepanemisega ei kaasne nende jaoks mingeid raskeid tagajärke. See aga võib omakorda ergutada neid süütegude toimepanemisele. Sarnasele seisukohale on 7. juunil 2021. a toimuval Riigikogu õiguskomisjoni istungil asunud õiguskomisjoni liige Tarmo Kruusimäe, leides, et dekriminaliseerimise tulemusel hakkavad õigusrikkujaid mõtlema, et pisivargused ei ole enam nii rangelt karistatavad, mis omakorda ärgitaks neid süütegusid toime panna.¹⁴⁸ Andres Parmas on aga varasemalt leidnud, et süstemaatiliste pisivarguste tulemusel ei tekiks vargaid juurde.¹⁴⁹

¹⁴⁶ K. Saagim. Jätkutegevused Maarjamaa hariduskolleeegiumist vabanenud Pärnu alaealistega. Lõputöö. Juhendaja Uno Traat. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2020, lk 10.

¹⁴⁷ J. Sootak (viide 17), lk 157.

¹⁴⁸ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 5.

¹⁴⁹ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 2.

Alternatiivsete meetmete eripreventiivsetel eesmärkidel peatub aga magistritöö autor põhjalikumalt. Ennekõike tuleb arvestada, et väide, et karistusõiguslikud sanktsioonid omavad heidutavat toimet, peab põhinema uuringutel, samuti tuleb arvestada kuritegude toimepanijate isikuid.¹⁵⁰ Järgnevalt käsitleb magistritöö autor esmalt hetkel kehtivat lähenemist, s.o karistusõiguslike sanktsioonide mõju süstemaatiliste pisivarguste toimepanijatele. Seejärel analüüsib autor, mis on need muud alternatiivsed meetmed peale kriminaalkaristuse, mis saaksid parandada õigusrikkujate käitumist. Samuti annab magistritöö autor hinnangu sellele, kas eripreventiivset eesmärki silmas pidades on tõhusam hetkel kehtiv või dekriminaliseerimise tulemusel kehtima hakkav lähenemine.

Enne seda, kui hakata analüüsima, millised meetmed aitavad parandada isikute käitumist kõige paremini, tuleb aga selgeks teha, millised isikud tavaliselt panevad süstemaatilisi pisivargusi toime. Seega tuleb esmalt välja tuua, et süstemaatiliste pisivargade näol on tegemist suhteliselt püsiva grupiga inimesi. Samuti tutvustas 7. juunil 2021. a toimuval istungil Mari-Liis Sööt PPA analüüsi, milles jõuti järeldusele, et üldjuhul on tegemist professionaalsete varastega, kes varastavad asju kas enda tarbeks või edasimüügiks. Teise grupi moodustavad narkomaanid, kes varastavad kaubanduskeskustest kõike, mida vähegi kätte saavad. Kolmandasse gruppi kuuluvad alkoholisõltlased, kes varastavad enamasti alkoholi enda tarbeks.¹⁵¹ Varem on sarnast seisukohta väljendanud Astrid Asi, kes lausus, et valdavalt on süstemaatiliste varaste puhul tegemist samade inimestega, kellel üldjuhul esineb ka teatud sõltuvushäire.¹⁵² Eeltoodust lähtuvalt tuleb seega kõigepealt hinnata, kas praegused karistusõiguslikud sanktsioonid on õige meede parandamiseks süüdlaste käitumist.

KarS § 199 lg 2 p 9 näeb karistusena ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. See tähendab seda, et praeguse lähenemise korral saab vangi minna isik, kes varastas esmaspäeval poest piruka, kolmapäeval tanklast võileiva ning laupäeval varastas poest 2 pudelit õlut. Magistritöö autori hinnangul on aga selline lähenemine ebaproportsionaalselt karm. Nimelt leiab magistritöö autor, et eelkirjeldatud olukorras tuleb isiku süüd pidada väikseks. Seda põhjusel, et varastatud asjade väärtused ei ületa isegi 20 eurot. Kuna praeguse lähenemise korral moodustavad aga kolm pisivarguse episoodi süstemaatilisuse KarS § 199 lg 2 p 9 tähenduses, siis järgneb objektiivselt väheohtlikule õigusrikkumisele kohe kõige raskem sanktsioon ehk

¹⁵⁰ L. Aiaots, A. Soo, lk 16.

¹⁵¹ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 3.

¹⁵² Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 3.

kriminaalkaristus. Sealjuures on magistritöö autor seisukohal, et kriminaalkaristus ei lahenda varguse toimepanemiseni viinud probleemi. Olukorras, kus varguse toimepanemist on põhjustanud isiku sõltuvushäire, ei lahenda kriminaalkaristus isiku õigusvastase käitumise probleemi. Õigusrikkujate mõjutamisega peab tegelema, mitte lihtsalt panna neid vangi 30-eurose varguse pärast.¹⁵³ Samal seisukohal on ka peaprokurör A. Parmas, kes on leidnud, et „*enamasti ei ole nende inimeste varastamise põhjused pärast vanglast vabanemist kuhugi kadunud ja nad panevad uuesti kuritegusid toime. /.../ Süstemaatilised pisivargad on valdavalt narko- ja alkoholi sõltuvusega inimesed, kes panevad kuritegusid toime sõltuvushäire tõttu ja nende inimeste puhul ei lahenda vangistus probleemi.*”¹⁵⁴ Eeltoodud seisukohti kinnitab ka tõsiasi, et kriminaalpoliitiliste uuringute kohaselt on kõige suurem retsidiivsus vanglakaristust kandnud isikutel. Samuti tuleneb uuringutest, et kõige kõrgem retsidiivsuse tase on varavastaste kuritegude toimepanemise eest karistatud isikutel. Märkida tuleb sedagi, et vanglast vabanedes panevad need isikud toime üldjuhul sama liiki kuriteo.¹⁵⁵ Ka 2021. aastal ilmunud prokuratuuri aastaraamatus viidatud uuringud näitavad selgelt, et korduvrikkumiste ärahoidmise seisukohast ei ole vangistus efektiivne meede.¹⁵⁶ Eeltoodu ilmestab magistritöö autori hinnangul seda, süstemaatilise pisivarguse eest kohaldatavad vanglakaristused ei täida oma eripreventiivset eesmärki. Seda põhjusel, et need ei ole sobivad mõjutama isikuid hoiduma uute kuritegude toimepanemisest. Magistritöö autor leiab, et vangistuses on isikul lihtne hoida alkoholi või narkootiliste ainete tarvitamisest eemale – see lihtsalt ei ole rangetes vanglatingimustes võimalik. Küll aga võivad tekkida isikul ahvatlused vabaduses, olles tingimustes, kui keegi ei teosta isiku üle järelevalvet ega osuta talle vajalikku abi.

Eeltoodust tulenevalt tuleb seega vastata küsimusele, mis alternatiivsed meetmed suudaksid parandada selliste isikute käitumist, kellel on sõltuvushäire ning kes tihtipeale panevad vargusi toime just sellest sõltuvushäirest tingituna. Magistritöö hinnangul tuleb esimesena iseenesest mõtte, et kõige olulisem on tegeleda sõltuvushäiretega, s.o süüdlaste aitamisega sõltuvusega hakkama saamisel ning sõltuvushäirete ennetamisega. Eelnevale on korduvalt juhitud tähelepanu ka dekriminaliseerimise vajalikkuse arutelu käigus, kus on leitud, et rõhuasetus peab olema just

¹⁵³ Astrid Asi seisukoht 07.06.2021. a toimuval õiguskomisjoni istungil. – Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 4-5.

¹⁵⁴ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 2.

¹⁵⁵ A. Ahven. Kuritegevus Eestis 2020. Retsidiivsus. Justiitsministeerium 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/retsidiivsus/> (06.04.2022).

¹⁵⁶ K. Tee. Dekriminaliseerimine – kuritegevusevastase võitluse huvides ja heaks? Prokuratuuri aastaraamat 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2021/dekriminaliseerimine-kuritegevusevastase-voitluse-huvides-ja-heaks> (25.04.2022).

sõltuvushäirete ravil.¹⁵⁷ Eeltoodust tulenevalt tuleb seega analüüsida, kas praegune kriminaalõiguslik süsteem pakub mingisugust sõltuvushäiretega tegelemise võimalust. Kuna hetkel kehtiva korra kohaselt võib süstemaatilise varguse toimepanijat karistada ka vanglakaristisega, siis hindab magistritöö autor ennekõike seda, kas sellised võimalused on ettenähtud vanglakaristuse korral. Vangla kodulehe kohaselt pakutakse vanglas kinnipeetavatele terve rida sotsiaalse rehabilitatsiooni programme. Neist kolm (Eluviisitreening, Jõud muutuda ja Igapäevane valik) on mõeldud just sõltuvusprobleemidega kinnipeetavatele. Sotsiaalprogrammide kirjeldusest nähtub, et programmide eesmärgiks on aidata isikutel mõista sõltuvusainete kuritarvitamisega seotud käitumise tagajärge, muuta isikute suhtumist sõltuvust tekitavate ainete tarvitamisse, saada tarvitamine kontrolli alla jms.¹⁵⁸ Eelnev tähendab seda, et mõistes isikule karistuseks vanglakaristuse, on ühtlasi võimalik tegeleda ka isiku sõltuvusprobleemiga.

Kriminaalkaristuste võimalused tegeleda süüdlaste sõltuvusprobleemidega vanglas pakutavate sotsiaalprogrammidega ei piirdu. Nimelt näeb KarS § 74 lg 1 ette võimaluse vabastada süüdlane karistusest tingimisi, allutades teda käitumiskontrollile. Nimetatud sätte alusel peab süüdlane katseajal järgima KarS §-s 75 sätestatud kontrollnõudeid ja täitma lisakohustusi (kui need on isikule määratud). Lisakohustused on sätestatud KarS § 75 lõikes 2. Sõltuvushäirete kontekstis on kõige asjakohasemad kohustused mitte tarvitada alkoholi (p 2), mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid (p 2¹), alluda ettenähtud ravile (p 5) ning kohustus osaleda sotsiaalprogrammis (p 8).¹⁵⁹ Seega saab järeldada, et võimalused tegeleda õigusrikkujate sõltuvusprobleemidega on seaduses ette nähtud. Küll aga tuleb magistritöö autori hinnangul analüüsida ka karistuspraktikat, et hinnata, kui tihti neid lisakohustusi tegelikult rakendatakse. Selleks on magistritöö autor pöördunud Justiitsministeeriumi poole palvega edastada kriminaalasjade numbrid, kus isik oli süüdi mõistetud KarS § 199 lg 2 p 9 järgi. Kokku oli saadud 470 kriminaalasja numbrit.¹⁶⁰ Kõnealuseid kohtulahendeid analüüsid jõudis magistritöö autor järeldusele, et kõigist kriminaalasjadest olid 115 juhtudel isikule pandud ka käitumiskontrolliga kaasnevad lisakohustused KarS § 75 lg 2 tähenduses. Kõige rohkem oli rakendatud kohustust mitte tarvitada alkoholi (nimetatud kohustus oli määratud 58% asjadest, kus

¹⁵⁷ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 2 ja 4.

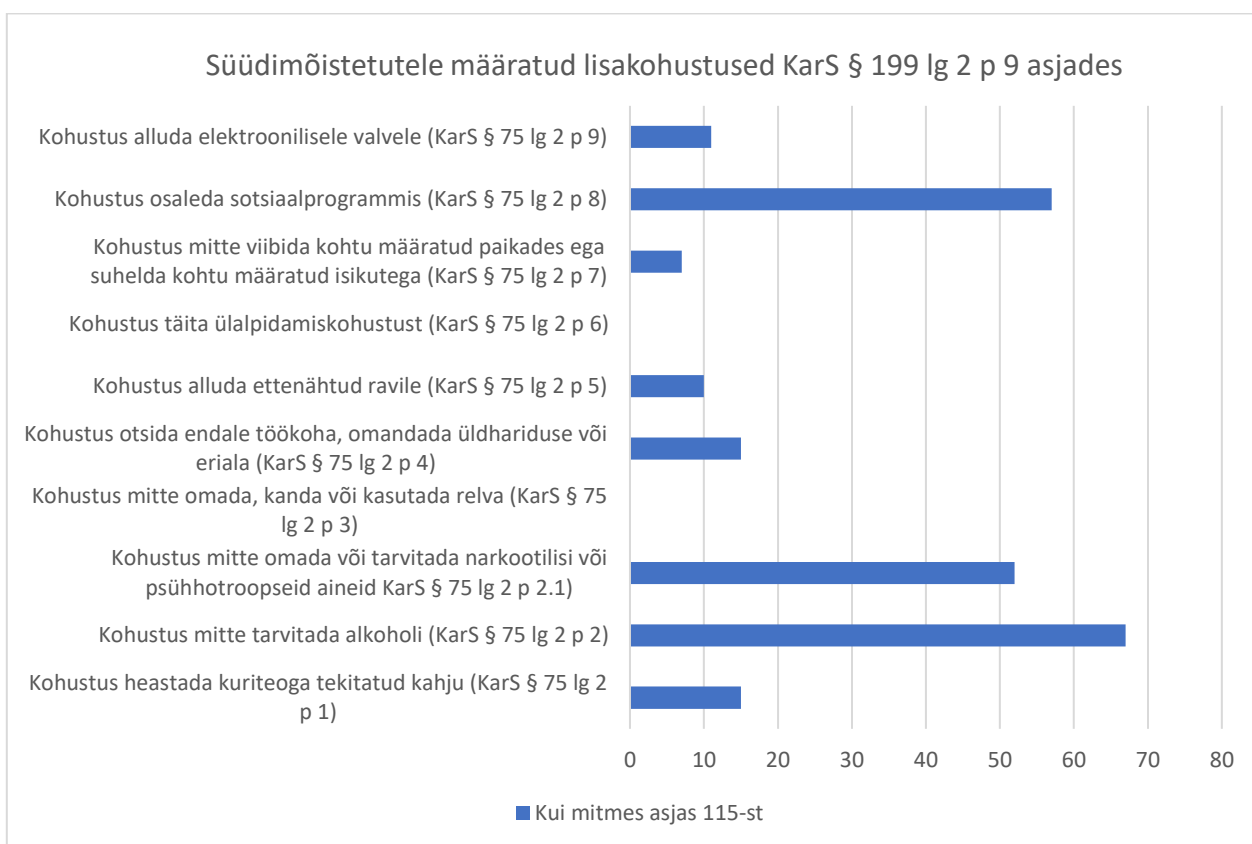
¹⁵⁸ Karistuse kandmine. Taasühiskonnastumine. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Arvutivõrgus: <https://www.vangla.ee/et/taasuhiskonnastumine/sotsiaalse-rehabilitatsiooni-programmid-õigusrikkujatele> (06.04.2022).

¹⁵⁹ KarS § 75 lg 2 – Karistusseadustik. RT I, 21.05.2021, 9.

¹⁶⁰ Kohtulahendite numbrid on välja toodud käesoleva magistritöö lisas 1.

isikule olid määratud lisakohustused), kohustust osaleda sotsiaalprogrammides (49,5% asjadest) ning kohustust mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid (45%). Täpsem lisakohustuste rakendamine nähtub alljärgnevast diagrammist (joonis 3).

Eeltoodud andmed viitavad magistritöö autori hinnangul sellele, et süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise korral jääb selline arvestatav protsent süüdlasi ilma kohase abita. Seda põhjusel, et väärteomenetluse puhul selline lisakohustuste määramine ei ole võimalik. See aga omakorda tähendab seda, et probleem, mis ajendas isikuid varguse toimepanemisele, jääb lahendamata ning isik võib jätkata varguste toimepanemisega.

Joonis 3. 2021. aastal KarS § 199 lg 2 p 9 järgi süüdimõistetud isikutele määratud lisakohustused KarS § 75 lg 2 alusel.

Lisaks vanglas ja kriminaalhoolduse raames pakutavatele käitumise muutmise võimalustele näeb KarS ette võimaluse asendada isikule mõistetud vangistus raviga. Selliselt sätestab KarS § 69² lg 1, et juhul, kui isikule mõistetakse kuuekuuline kuni kaheaastane vangistus teo eest, mille ta on toime pannud ravitava või kontrollitava psüühikahäire tõttu, võib kohus asendada isikule mõistetud vangistuse raviga. Sealjuures täpsustab nimetatud paragrahvi lõige 6, et ravi KarS §

69² tähenduses on muu hulgas narkomaanide sõltuvusravi isikule, kes on kuriteo toime pannud narkomaania tõttu (lg 6 p 1).¹⁶¹ Küll aga nähtub Justiitsministeeriumi andmetest, et alates 2015. aastast ei olnud ühtegi varguse toimepanemise eest mõistetud vangistust raviga asendatud.¹⁶²

Magistritöö autor on seisukohal, et kuigi kriminaalkaristuste kohaldamist tuleb süstemaatiliste pisivarguste väikest ohtlikkust arvestades pidada liiga jõuliseks meetmeks, siis eeltoodud andmed annavad alust väita, et hetkel kehtiv lähenemine ehk kriminaalõiguslik regulatsioon näeb mitu erinevat võimalust tegeleda süüdlaste sõltuvushäiretega, muutes nende käitumist paremaks ning aidates neid sõltuvusest vabaneda. Seega aitavad hetkel kehtivad sanktsioonid täita kriminaalpoliitika eesmärki ennetada sõltuvusest ja vaimse tervise häiretest tingitud õigusrikkumisi.¹⁶³

Tulenevalt sellest, et süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise tulemusel muutub nimetatud tegu väärtteks ning isikute suhtes hakatakse kohaldama väärtetoõiguslikke sanktsioone, tuleb järgmise sammuna analüüsida, kas väärtekaristused täidavad eripreventiivsed eesmärki, s.o suudavad mõjutada isikuid uusi õigusrikkumisi mitte toime panema. Samuti tuleb hinnata seda, kas väärtemenetluse raames on samuti võimalik tegeleda süüdlaste sõltuvusraviga.

KarS § 3 lg 4 kohaselt karistatakse väärteto toimepanemise eest rahatrahvi, aresti või sõiduki juhtimise õiguse äravõtmisega¹⁶⁴. Väärtekaristuste puhul analüüsis käesoleva magistritöö autor ennekõike rahatrahvide kohaldamise praktikat. Nimelt on autor peatunud rahatrahvide tasumise küsimusel. Eelnimetatud hinnangu andmise vajadus oli tingitud asjaolust, et 2008. aastal toimunud pisivarguse dekriminaliseerimise tulemusel kujunes olukord, kus õigusrikkujad ei maksnud neile määratud rahatrahvid kinni, aresti aga kohaldada võimalik ei olnud. Seda põhjusel, et arestimajad olid ülekoormatud ning vabu kohti lihtsalt polnud. Kõik see viis aga selleni, et mõned pisivarguste toimepanijad jäid sisuliselt karistamata.¹⁶⁵ Seega soovis käesoleva magistritöö autor hinnata, kas võrreldes 2008. aastaga on olukord muutunud või süüdlased ei võta neile määratud rahatrahve tõsiselt ka tänapäeval. Selliselt hindas magistritöö autor seda, kui mitmel korral oli mõistetud rahatrahv asendatud KarS § 72 alusel, mille kohaselt juhul, kui süüdlane ei tasu talle määratud või mõistetud rahatrahvi, asendab kohus selle tasumata osas aresti

¹⁶¹ KarS § 69² – Karistusseadustik. RT I, 21.05.2021, 9.

¹⁶² Andri Ahveni e-kiri Anna Markinale, 08.02.2022 (kiri nii Anna Markina kui ka käesoleva magistritöö autori postkastis).

¹⁶³ Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030. Justiitsministeerium, lk 6. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/kriminaalpoliitika-pohialused> (01.04.2022).

¹⁶⁴ Sõiduki juhtimise õiguse äravõtmine ei ole hetkel käesoleva magistritöö teemast tulenevalt aktuaalne.

¹⁶⁵ Vt selle kohta lähemalt käesoleva magistritöö pkt 3.2.2.

või süüdlase nõusolekul üldkasuliku tööga (lg 1). Magistritöö autori hinnangul viitaks rahatrahvi asendamine KarS § 72 lg 1 alusel sellele, et mõistetud karistus rahatrahvi näol ei avaldanud süüdlasele mitte mingit mõju ega aidanud tal aru saada oma teo keelatusest ning selle tagajärgedest. Siiski nähtus Justiitsministeeriumi edastatud andmetest, et 17-st väärteoasjast, mis jõudsid kohtusse ning milles kohtuotsus jõustus 2021. aastal, oli vaid üks kriminaalasi, kus rahatrahv oli asendatud, kuid seda mitte KarS § 72 lg 1 alusel.¹⁶⁶ Seega joonistub nimetatud andmetest välja positiivne järeldus, et pisivarguste toimepanijad ikka täidavad neile karistusena määratud kohustusi ning maksavad rahatrahvid ära.

Magistritöö autor on seisukohal, et karistades süstemaatiliste pisivarguste toimepanijaid rahatrahvi või arestiga ei ole aga võimalik saavutada karistuse eripreventiivset eesmärki. Seda põhjusel, et nimetatud karistused ei võta isikutelt ära põhjust, mis ajendasid neid varguse toimepanemisele. Magistritöö autor leiab, et saades karistuseks rahatrahvi tasub isik selle kinni, ent tema sõltuvus jääb ikkagi alles, ajendades teda vargile uuesti. Samasisulist seisukohta avaldas dekriminaliseerimise vajalikkuse arutelu käigus aresti osas ka Astrid Asi, leides, et pisivarguse toimepanemise eest on maksimaalne karistus 30 päeva aresti (KarS § 48), mis ei pruugi rikkumise raskusastet arvestades olla proportsionaalne karistus. Seda eriti sõltuvushäiretega süüdlaste puhul, kelle jaoks et lahenda arest kuidagi olemasoleva sõltuvusprobleemi.¹⁶⁷ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika asekancler Markus Kärner on väärteomenetluse raames ettenähtud süüdlaste sõltuvushäiretega tegelemise võimaluste osas leidnud, et sõltuvushäiretega õigusrikkujate abistamine on oluline ning ka väärteomenetluses on võimalik panna süüdlasele kohustus osaleda sotsiaalprogrammis. Küll aga on M. Kärner tõdenud, et kriminaalmenetluse puhul on neid võimalusi rohkem.¹⁶⁸ Järgnevalt käsitleb magistritöö autor väärteoõiguslikku regulatsiooni lähemalt.

Kohustust osaleda sotsiaalprogrammis saab süüdlasele määrata väärteomenetluse lõpetamisel. Nimelt võib väärteomenetluse seadustiku (VTMS) § 30 kohaselt väärteomenetlus lõpetada otstarbekuse kaalutlusel. VTMS § 30 lg 1 p 3 kohaselt võib väärteomenetlus lõpetada, kui menetlusalune isik on võtnud kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis.¹⁶⁹ Küll aga tuleb arvestada sellega, et VTMS § 30 lg 1 p 3 rakendusala on väga väike. Nimelt on Justiitsministeerium

¹⁶⁶ 2021. aastal jõustunud kohtuotsused KarS § 218 asjades. Asendused 08.03.2022 seisuga (avaldamata materjal, andmed Excel tabeli formaadis Justiitsministeeriumi ja käesoleva magistritöö autori valduses).

¹⁶⁷ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 3.

¹⁶⁸ Samas, lk 4.

¹⁶⁹ VTMS § 30 lg 1. – Väärteomenetluse seadustik. RT I, 22.12.2021, 7.

edastanud käesoleva magistritöö autorile andmed 2021. aastal registreeritud KarS § 218 järgi kvalifitseeritud väärteoasjade kohta. Nimetatud andmetest nähtub, et kokku oli eelmisel aastal registreeritud 7655 sellist väärteoasja. Neist ainult 10 asja ehk 0,13% on lõppenud VTMS § 30 lg 1 p 3 alusel.¹⁷⁰ Eelnev annab magistritöö autori hinnangul alust väita, et väärteomenetluse puhul tegeletakse puhtalt isiku karistamisega, reageerides tema õigusrikkumisele (mis on küll õige), ent samas ei omistata tähtsust sellele, kas nimetatud karistus avaldab isikule mingit mõju või mitte. Samuti viitab selline VTMS § 30 lg 1 p 1 kohaldamise praktika magistritöö autori hinnangul sellele, et väärteomenetluse puhul jäetakse isiku õigusvastast käitumist põhjustanud probleemid tähelepanuta.

Muid võimalusi süüdlaste sõltuvushäiretega tegelemiseks peale sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse VTMS aga ette ei näe. Selliselt ei kaasne väärteokaristustega KarS §-s 75 sätestatud kohustustega sarnaseid lisakohustusi (nt kohustust mitte tarvitada alkoholi jms). Samuti ei teostata väärteomenetluses süüdlase käitumiskontrolli. Siinkohal on aga magistritöö autor seisukohal, et käitumiskontrolli puudutav regulatsioon on väärteoasjade puhul seaduses üsna hägune. Nimelt tuleneb VTMS §-st 211 võimalus asendada väärteo eest karistusena kohaldatud rahatrahv aresti või üldkasuliku tööga (ÜKT). Juhul, kui süüdlane on väärteo toimepanemise eest karistatud arestiga, siis KarS § 69 lg 1 kohaselt saab ÜKT-ga asendada ka seda. ÜKT-ga seonduvat reguleerib KarS § 69. KarS § 69 lg 4 sätestab, et ÜKT tegemisel peab süüdlane järgima kontrollnõudeid ning täitma talle pandud kohustusi vastavalt KarS §-s 75 sätestatule. Seega järeldub nimetatud sätte grammatilisest tõlgendusest, et ÜKT tegemise ajal peaks süüdlane alluma kriminaalhooldaja kontrollile, käima tema juures registreerimas jms, samuti peaks olema võimalik panna süüdlasele ka KarS § 75 lõikes 2 sätestatud lisakohustusi. VTMS ise aga KarS § 69 regulatsioonile ei viita, st VTMS ei sätesta sõnaselgelt, et rahatrahvi või aresti ÜKT-ga asendamise korral kohaldatakse KarS §-s 75 sätestatut. Pöördudes kohtupraktika poole nähtub, et väärteoasjade puhul käitumiskontrolli ei rakendata. Näitena toob magistritöö autor välja väärteoasja nr 4-22-731, milles KarS § 218 järgi karistatud isikule määratud rahatrahv asendati ÜKT-ga. Kohtuotsusega pani kohus menetlusalusele isikule kohustuseks võtta ühendust kriminaalhooldusosakonnaga, kuid KarS § 75 lõikes 1 sätestatud kontrollnõuete järgmisi kohustusi isikule pandud ei ole.¹⁷¹ Käesoleva magistritöö autor analüüsis samuti kohtulahendeid sellistes väärteoasjades, kus isik oli mõistetud mõne muu paragrahvi, s.o mitte KarS § 218 järgi.

¹⁷⁰ Loend 2021. aastal registreeritud KarS § 218 järgi kvalifitseeritud väärtegudest (avaldamata materjal, andmed Excel tabeli formaadis Justiitsministeeriumi ja käesoleva magistritöö autori valduses).

¹⁷¹ TMKo 4-22-731.

Selles osas toob magistritöö autor näitena väärteoasja nr 4-22-669. Nimetatud kohtuotsuse resolutsioonist nähtub, et isik tunnistati süüdi liiklusseaduse § 201 lg 2 järgi ning mõisteti talle karistuseks 15 päeva aresti. KarS § 69 lg 1 alusel asendati arest ÜKT-ga 15 tundi. KarS § 69 lg 3 alusel määrati ÜKT tegemise tähtajaks 2 kuud alates kohtulahendi jõustumisest. Samuti nähtub resolutsioonist, et ÜKT tegemine toimub Tallinna Vangla Lääne-Harju kriminaalhooldusosakonna kaudu.¹⁷² Seega ka sellest kohtulahendist tulenevalt ei järgnenud isikule väärteokaristusega käitumiskontrolli kohustust. Magistritöö autori hinnangul tuleb küll tõdeda, et ÜKT tegemise ajaks saab süüdlane endale kriminaalhooldusametniku, kes peab järelevalvet ÜKT teostamise üle, ent samas leiab autor, et see ei ole samastatav KarS § 75 lõikes 1 ettenähtud käitumiskontrolliga. Kuigi ÜKT tegemise ajaks on süüdlasele määratud kriminaalhooldusametnik, ei saa ei seadusest ega kohtupraktikast välja lugeda seda, et ÜKT tegemise ajal peab väärteokorras karistatud isik nt elama kohtu määratud elukohas (KarS § 75 lg 1 p 1) või järgmina muid kontrollinõudeid. Samuti ei leidu kohtupraktikast ühtegi väärteoasja, kus isikule oleks määratud mõni lisakohustus KarS § 75 lg 2 järgi. Eeltoodu alusel on magistritöö autor seisukohal, et väärteomenetluse võimalused isikute käitumise muutmiseks on väga piiratud.

Märkida tuleb küll seda, et ka väärteokorras karistatud isikutel on võimalik läbida erinevad sotsiaalprogrammid üle Eesti ning selleks ei pea isikud olema suunatud vangla või kriminaalhooldusosakonna kaudu¹⁷³, kuid selle näol on tegemist isiku vabatahtliku otsusega saada oma käitumine kontrolli alla ning läbida sotsiaalprogramm omal soovil – kohustuseks seda isikule panna ei saa (v.a VTMS § 30 lg 1 p 3) See aga nõuab magistritöö autori hinnangul seda, et isik jõuaks selle peale ise, see nõuab isikult motivatsiooni ning tõsist soovi oma käitumist ja elu paremaks muuta.

Kokkuvõtvalt on magistritöö autor seisukohal, et selleks, et ära hoida süstemaatiliste pisivarguse toimepanemist, peab ennekõike tegelema probleemidega, mis õhutavad isikuid varguste toimepanemisele. Eelpool said käsitletud nii karistusõiguslikud kui ka väärteoõiguslikud sanktsioonid. Nüüd tuleb aga anda hinnang sellele, kumb neist aitab karistuse eesmärkide saavutamisele paremini kaasa. Märkida tuleb, et riigi peaprokurör Andres Parmas on leidnud, et hetkel „*me tegeleme mitte probleemiga, vaid probleemi tagajärgjega.*”¹⁷⁴ Käesoleva magistritöö autor on aga seisukohal, et nimetatud väitega saab nõustuda osaliselt. Nimelt nõustub magistritöö autor

¹⁷² HMKo 4-22-669.

¹⁷³ Kriminaalpoliitika valdkonnad. Sotsiaalprogrammid. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid> (08.04.2022).

¹⁷⁴ Parmas: süstemaatiline vargus ei tohi olla kuritegu. ERR artikkel (viide 4).

sellega, et praeguse lähenemise korral ehk olukorras, kus süstemaatilise pisivarguse toimepanemisele järgneb kolme episoodi korral isiku jaoks kriminaalkaristus, tegeletakse pigem mehaanilise tegude kuriteona kvalifitseerimise ja isikute karistamisega. Sealjuures reageeritakse pisivargustele liiga jõuliselt. Nimelt on õigusrikkumise ohtlikkus väike, väike on ka pisivargustega tekitatud kahju. Karistus, mis sellele väheohtlikule rikkumisele järgneb, on aga õigusrikkumise olemust arvestades liiga karm ning süüdlase jaoks olulise negatiivset mõju omav.

Täielikult ei saa magistritöö autor nõustuda eelnevalt tsiteeritud väitega osas, et praeguse lähenemise korral ei tegeleta kuriteo toimepanemiseni viinud probleemidega. Käesoleva magistritöö raames analüüsitud kohtulahenditest KarS § 199 lg 2 p 9 asjades nähtub, et tihtipeale määratakse süüdlastele ka kohustused mitte tarvitada alkoholi, läbida sotsiaalprogrammi jms. Magistritöö autori hinnangul ilmestab see seda, et karistuse määramisel on arvestatud varguse toimepanemiseni viinud põhjusega, näiteks süüdlase alkoholisõltuvusega – vastasel juhul ei oleks isikule KarS § 75 lg 2 p-s 2 sätestatud lisakohustust määratud. Seega leiab magistritöö autor, et kehtiv karistuspraktika ei anna alust väita, et isiku karistamisel jäetakse kuriteo toimepanemiseni viinud põhjused täielikult tähelepanuta. Küll on aga magistritöö autor seisukohal, et kuritegude toimepanemiseni viinud probleemidega ei tegeleta piisavalt. Nimelt, kuna erinevate andmete kohaselt panevad pisivargusi toime sisuliselt ühed ja samad isikud ehk tegemist on korduvate õigusrikkujatega, võib teha järelduse, et hetkel kohaldatavad karistused ei täida oma eripreventiivset eesmärki ega mõjuta süüdlasi uusi kuritegusid mitte toime panema.

Magistritöö autor leiab, et hoolimata sellest, et eeltoodu viitab praeguse süsteemi ja lähenemise ebatõhususele, peab siiski tõdema, et praegune regulatsioon vähemalt näeb ette võimalused kuritegudeni viinud probleemidega tegelemiseks. Sama ei saa aga öelda selle regulatsiooni kohta, mis hakkab kehtima pärast süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimist. Teisisõnu, kriminaalkaristused pisivarguste toimepanemise eest on küll liiga karmid, kuid samas kaasneb nendega võimalus tegeleda süüdlaste sõltuvusprobleemidega, mille puhul on tegemist väga levinud varguseni viinud põhjusega. Väärteokaristused on seevastu küll leebemad, ent nendega ei kaasne võimalust tegeleda süüdlaste sõltuvushäiretega. Eelnevat kinnitab ka Astrid Asi õiguskomisjoni istungil väljendatud seisukoht, mille kohaselt „kriminaalmenetlus annab võimaluse neid inimesi suunata sõltuvusravile, kuid väärteomenetlus hetkel sellist võimalust ette ei näe.“¹⁷⁵ Sellest tulenevalt on käesoleva magistritöö autor sarnaselt A. Asiga seisukohal, et

¹⁷⁵ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 3.

selleks, et väärteloõiguslikud sanktsioonid täidaksid oma preventiivset eesmärki ning hoiaksid süstemaatiliste pisivarguste toimepanemise ära, tuleb kaaluda väärteloemenetluse täiendamist selliselt, et oleks võimalik tegeleda süüdlaste sõltuvusraviga.¹⁷⁶

Alternatiivseid meetmeid käsitletava alapeatüki lõpetuseks soovib magistriltõõ autor lisaks eelnevale lisada, et dekriminaliseerimise vajalikkuse arutelude käigus olid avaldatud muu hulgas sellised seisukohad, et süstemaatiliste pisivargadega võiksid paremini tegeleda kauplused ise. Selliselt leiti, et kaupluste valvesüsteemid toimivad ning korduvate pisivarguste probleemi saab lahendada teisiti, vältides süüdlaste karistamist kriminaalkorras. Samuti on leitud, et kaaluda võiks ka seda, et kauplused kehtestaksid vargil käivatele inimestele sisenemiskeelu.¹⁷⁷ Küll on aga magistriltõõ autor seisukohal, et erinevad võimalused, kuidas kauplused saaksid ise varguste toimepanemist takistada, vajavad põhjalikumat arutamist, kaupluste kaasamist jne.

4.2.3. Majanduslik aspekt

Magistriltõõ autor leiab, et üheks oluliseks argumendiks süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise kasuks on tõsiasi, et kriminaalmenetluse läbiviimise ja süüdlaste karistamisega kaasnevad suured kulud. Ennekõike kaasnevad kulud isikute kinnipidamisega vanglaasutustes. Vanglate andmete kohaselt moodustab ühe vangli ülalpidamiskulu kuus keskmiselt 2482 eurot.¹⁷⁸ Igale kinnipeetavale peab tagama toitlustust, riietust, samuti pakutakse vanglas tervishoiuteenust, mille osutamist rahastatakse riigieelarvest (VangS § 49 lg 2).¹⁷⁹ Samuti võimaldatakse vanglas hariduse omandamist ning erinevaid sotsiaalprogramme, millega loomulikult kaasnevad ka kulud. Mõistagi tuleb arvesse võtta ka seda, et eelnimetatud kulud ei ole ainsad, mis kaasnevad isikute kinnipidamisega.

Ka õiguskirjanduses leitakse, et kulukas ei ole mitte ainult isikule määratud karistuste täideviimine, vaid ka kriminaalmenetluse läbiviimine, mis on vajalik selleks, et isiku karistamiseni üldse jõuda.¹⁸⁰ Varem sai käesolevas magistriltõõs välja toodud, et kriminaalmenetlusega kaasnevad kulud ületavad oluliselt kuritegudega tekitatud kahju. Kuigi vargustega tekitatud kahjusummad on suhtelised väiksed, võtab ka nende varguste episoodide menetlemine aega. Juba eelnevalt viidatud PPA analüüsist nähtub, et 2020. aastal oli

¹⁷⁶ Samas.

¹⁷⁷ Samas, lk 2.

¹⁷⁸ Vangistuse kulud. Arvutivõrgus: <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangistuse-kulud> (05.04.2022).

¹⁷⁹ Vangistusseadus. – RT I, 08.07.2021, 15.

¹⁸⁰ L. Aiaots, A. Soo, lk 15.

süsteematiliste varguste keskmine menetluspikkus politseis 58 päeva ning pisivarguste keskmine menetluspikkus 45 päeva. Samuti nähtub analüüsist, et prokuratuuris toimub aastas kriminaalmenetlus ca 600 süsteematiliste varguste toimepanijate suhtes. Tööjaotus jaguneb selliselt, et abiprokurör menetleb aastas keskmiselt 125 ning ringkonnaprokurör 35 kahtlustatavat. Eeltoodud andmetel on PPA analüüsis jõutud järeldusele, et süsteematilise varguse dekriminaliseerimisega vabaneks viie abiprokuröri ja ühe konsultandi töö, mis omakorda tähendab seda, et süsteematilise varguse dekriminaliseerimine aitaks kokku hoida ca 217 000 eurot aastas¹⁸¹ (tabel 1). Samas ei ole magistriltöö kindel väites, et abiprokuröride ja konsultandi töö vabaneks. Nimelt võivad abiprokurörid ja konsultant olla üle viidud mõne teise osakonda teiste kuritegude menetlemiseks, mistõttu ei ole selline kokkuhoid nende töötasu näol tõsikindel.

Tabel 1. Süsteematiliste varguste menetlemisega kaasnevad kulud menetlejate töötasu näol.

	Ühe kuu töötasu (bruto)	Töötasu koos maksudega	Ametnike arv	Kokku aastas
Konsultant	1450 eurot	1940,10 eurot	1	23281,2 eurot
Abiprokurör	2416,3 eurot	3233,01 eurot	5	193980,6 eurot
Kokku				217261,8 eurot

Allikas: Politsei- ja Piirivalveameti koostatud analüüs varavastaste süütegude dekriminaliseerimise võimalike mõjude kohta.

Suurt tähtsust omavat ressursikokkukuhoidu küsimust on arutatud ka Riigikogu õiguskomisjoni istungil, kus toimus arutelu dekriminaliseerimise vajadusest. Selliselt on 18. mail 2021. a toimuval Riigikogu õiguskomisjoni istungil Astrid Asi asunud seisukohale, et kuigi prokuratuur väärteomenetluses ei osale, siis kohtu ja politsei kaasatus kuskile ära ei kao. Seda põhjusel, et kuna rahatrahvide määramine süsteematiliste varguste toimepanijate suhtes ei ole tavaliselt otstarbekas, siis paljud asjad jõuavad ka läbi arestitaotluse kohtusse. Sellest hoolimata on aga A. Asi leidnud, et ressursikokkukuhoid on siiski suur juba ainuüksi seetõttu, et prokuratuur ei võta väärteomenetlusest osa. Samal istungil on Andres Parmas leidnud, et süsteematilise pisivarguse dekriminaliseerimine tähendaks politsei jaoks ressursilist ümberpaigutamist. Nimelt tõuseks dekriminaliseerimise tagajärjel väärteomenetlejate arv ning väheneks uurijate arv. Positiivse aspektina tõi A. Parmas selle, et pisivarguste menetlemine muutuksid kiiremaks.¹⁸²

¹⁸¹ Varavastaste süütegude dekriminaliseerimise võimalik mõju (viide 2), lk 3.

¹⁸² Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96, lk 3.

Seejärel pälvis ressursikokkuhoidu teema rohkemat tähelepanu 7. juunil 2021. a toimival õiguskomisjoni istungil. Kõigepealt juhtis A. Parmas tähelepanu sellele, et ressursisääst ei ole peamine põhjus, mis põhjustas süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise arutelu. Siiski on riigi peaprokurör leidnud, et kui dekriminaliseerimine tooks endaga kaasa ressursikokkuhoidu, oleks loomulikult tegemist positiivse nähtusega.¹⁸³ Siseministeeriumi korrakaitse- ja kriminaalpoliitika osakonna juhataja Henry Timberg on väljendanud seisukohta, et Siseministeerium ei ole kindel selles, et süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimine tooks endaga kaasa uurimisasutuste ressursikokkuhoidu. Täpsemalt on H. Timberg leidnud, et kuna süstemaatilisust moodustab vähemalt kolm episoodi, siis prokuratuuris on kõik need kokku pandud üheks menetluseks, politsei puhul oleks aga tegemist kolme erineva menetlusega. Kokkuvõtvalt on H. Timberg leidnud, et tema hinnangul väärteomenetluse puhul ressursivajadus hoopis suureneb.¹⁸⁴ Ka advokatuuri esimees Jaanus Tehver on avaldanud arvamust, et tulenevalt sellest, et väärteomenetluses kasutatakse märkimisväärset politseiressurssi, ei hoita tõenäoliselt süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimisega ressursi kokku Politsei ja Piirivalveameti jaoks. H. Timbergi seisukohaga menetluste arvu suurenemise osas ei nõustunud aga A. Asi, kes on omakorda leidnud, et ka väärteomenetluses saab menetleda mitut tegu ühes menetluses. Küll aga tõdes A. Asi, et selge on see, politseile otsest ressursivõitu ei tule, sama puudutab ka kohut. Viimast põhjusel, et kohtu jaoks muutub vaid see, et dekriminaliseerimise järgselt peab kohus menetlema neid asju lihtsalt väärteomenetluse raames.¹⁸⁵

Lisaks eelnevale sai arutelu käigus käsitletud ka vanglaressursside küsimus. Selles osas on Justiitsministeeriumi analüüsitalitluse juhataja Mari-Liis Sööt leidnud, et vanglaressurssi olulisel määral ei vabaneks. Seda põhjusel, et kinnipeetavaid, kelle raskeim kuritegu on vargus, on vanglates 163, mis moodustab vaid 9% kõigist kinnipeetavatest. Seega on Mari-Liis Sööt asunud seisukohale, et „*vanglakulude kokkuhoid tekiks alles siis, kui suletaks vanglaiüksus, sest valdav osa vanglakuludest on seotud personali ja hoonetega, mitte niivõrd sellega, kas vanglas on 10 inimest rohkem või vähem.*”¹⁸⁶ Eelnevat seisukohta kinnitavad ka vangla kodulehel olevad andmed, millest nähtub, et vanglateenistuse 2022. aasta kogueelarve on 70 399 996 eurot. Neist 37 652 245 eurot moodustavad personalikulud, 25 730 727 eurot kinnistute ülalpidamine ning 6

¹⁸³ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 2.

¹⁸⁴ Samas, lk 3.

¹⁸⁵ Samas, lk 4-5.

¹⁸⁶ Samas, lk 5.

854 524 eurot majandamiskulud.¹⁸⁷ Seisukohta, et vanglaressurssi kokkuhoidu ei teki, on toetanud ka A. Asi. Täpsemalt on ta leidnud, et dekriminaliseerimise tulemusel arestimaju suletakse ja süüdlaseid viiakse vanglasse, mistõttu vanglaressurssi pigem ei vabane.¹⁸⁸ Ühelt poolt võib tunduda, et ka 163 kinnipeetava puhul saaks rääkida rahaliste ressursside kokkuhoidust. Nimelt, kui ühe kinnipeetava ülalpidamiskulu on keskmiselt 2482 eurot kuus, siis dekriminaliseerimise tulemusel oleks võimalik kokku hoida 404 566 eurot kuus. Samas on magistriltõõ autori teada 2482 euro sisse arvestatud ka need personali- ja kinnistute ülalpidamise kulud, täpsemalt moodustavad nad suurema osa nimetatud summast. Seega juhul, kui vangide arv väheneb näiteks 10 inimese võrra, vähenevad küll söögikulud jms (mis on minimaalsed), kuid vanglapersonal ja vanglaruumid, mis vajavad ülalpidamist, jäävad aga alles. Seetõttu tuleb magistriltõõ autori hinnangul nõustuda Mari-Liis Sõõdi seisukohaga, et vanglakulude kokkuhoidust saaks kõneleda ainult siis, kui suletakse terve vanglaüksus.

KrMS § 6 sätestab kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõtte, mille kohaselt kuriteo asjaolude ilmnemisel on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud alustama kriminaalmenetlust. See tähendab, et kui politseile saabub juba rida kriminaalasju, mida tuleb avalduse alusel menetleda, ei jää menetlusressurssi selliste süütegude menetlemiseks, mis nõuavad õiguskaitseasutuste aktiivsust nende avastamiseks, samuti puuduvad ressursid keerulisemate kuritegude menetlemiseks.¹⁸⁹ Magistriltõõ hinnangul moodustavad süstemaatilised pisivargused suure osa õiguskaitseasutuste töökoormusest. Nimelt viitab sellele kaudsel ka see, et eelviidatud PPA analüüsi kohaselt väheneks süstemaatilise ära kaotamise korral kuritegude arv ca 2800 võrra.¹⁹⁰ Sellisel juhul oleks võimalik kulutada vähemohklikute pisivarguste menetlemisele kulunud aeg suuremate kriminaalasjade menetlemiseks, mis arvatavasti aitaks kiirendada ka pikemat aega kestnud kriminaalmenetlusi, võimaldades saavutada veninud asjades lõpplahend. Märkida tuleb sedagi, et ka välisriikide õiguskirjanduses leidub seisukohti, et dekriminaliseerimine võib olla kasulik ka kogu õiguskaitseaparaadile, kuna ressursside ümbersuunamine väiksematelt õigusrikkumistelt võimaldab politseil ja prokuröridel pühendada nappe ressursse raskemate ja vägivaldsemate kuritegude menetlemisele.¹⁹¹ Ka Andres Parmas on asunud seisukohale, et ressursse võiks tõepoolest suunata olulisemate kuritegude menetlemisesse. Seda eriti juhul, kui süstemaatilistele pisivargustele ei saa piisaval viisil kriminaalpoliitiliselt

¹⁸⁷ Vangistuse kulud. Arvutivõrgus: <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangistuse-kulud> (05.04.2022).

¹⁸⁸ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 5.

¹⁸⁹ L. Aiaots, A. Soo, lk 18.

¹⁹⁰ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 3.

¹⁹¹ A. Natapoff, lk 1073.

vastu astuda, kuna pisivarguste toimepanijate kriminaalkorras karistamine ei lahenda nende varguste toimepanemise probleemi.¹⁹² Ka J. Tehver on nõustunud, et kuna kriminaalmenetlus on kõige ressursimahukam menetlus, siis on tulutu kulutada menetlusressurssi pisivargustele, mis oma raskuselt ei vääri sellist karimi reaktsiooni kui kriminaalmenetlus ja -karistus.¹⁹³

Magistritöö autor leiab, et eeltoodu tekitabki paratamatult küsimuse sellest, kas kõiki asjaolusid ja võimalikke mõjusid arvestades on otstarbekas menetleda süstemaatiliste pisivarguste juhtumeid kriminaalmenetluse raames või on mõistlikum siiski süstemaatiline pisivargus dekriminaliseerida. Magistritöö autor on seisukohal, et kuigi süstemaatiline pisivarguse dekriminaliseerimisega võib kaasneda teatud rahaline kokkuhoid just menetlejate töötasu osas, siis erelistest ressurside säästudest antud juhul rääkida ei saa. Magistritöö autor nõustub õiguskomisjoni istungil väljendatud seisukohtadega ning leiab, et süstemaatiline pisivargus tähendaks pigem ressursi ümberpaigutamist – kuigi prokuratuuri töökoormus väheneks, suureneks selle võrra politseiasutuste töökoormus, mis lõpptulemusel välistab kokkuhoidu. Seega on magistritöö autor seisukohal, et ressurside kokkuhoidmist ei saa pidada selliseks argumendiks, mis õigustaks süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimist.

4.2.4. Muud argumendid

Lisaks eeltoodule leitakse õiguskirjanduses, et üheks kriminaliseerimise negatiivseks põhjuseks on see, et teatud juhtudel või teatud teo kriminaliseerimine anda tagasilöögi, põhjustades pigem kahju.¹⁹⁴ Sealjuures esineb ka seisukohti, et mida rohkem tegusid kriminaliseeritakse, seda keerulisem on teo toimepanemise eest ettenähtud karistuses näha stigmatiseerivat mõju. See omakorda tähendab, et sellisel juhul võib mõni raske kuritegu üldise kriminaliseerituse taustal tunduda vähetähtis.¹⁹⁵ Ka endine Riigikohtu analüütik Timo Reinthal on ülekriminaliseerimise analüüsis leidnud, et olukorras, kus suur osa ühiskonnast on karistatud, devalveerub karistuse tähendus kui selline ning õigusvastast käitumist võetakse kui loomulikku või paratamatut nähtust. Eelnev viib omakorda üldpreventsiooni osa äralangemiseni kuritegevuse ennetamisel.¹⁹⁶ Samasisulisele seisukohale on 7. juunil 2021. a toimuval õiguskomisjoni istungil asunud A. Asi,

¹⁹² Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 2.

¹⁹³ Samas, lk 4.

¹⁹⁴ L. Aiaots, A. Soo, lk 15.

¹⁹⁵ Samas, lk 16.

¹⁹⁶ T. Reinthal. Ülekriminaliseerimine. Analüüs. Riigikohus: 2010, lk 14. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/2010_lisa_2_ulekriminaliseerimine_analuus.pdf (25.04.2022).

leides, et „*ühiskondlikus mõttes on õige eesmärk, et ei peaks pisivargustele reageerima kogu sunniaparaadi raskeima viisiga, sest see devalveerib inimeste silmis kriminaalkaristust.*“¹⁹⁷ Käesoleva magistritöö autor nõustub eeltoodud seisukohtadega ning leiab omaltpoolt, et olukorras, kus liiga paljud teod on kriminaalkorras karistatavad, võivad inimesed hakata mõtlema nii, et vahet pole mis süütegu nad toime panevad, siis igal juhul järgneb sellele kriminaalkaristus. Samuti leiab magistritöö autor, et eelnev omakorda viib ka selleni, et inimesel puudub eristus, mis kuriteod on rasked ja eriti ohtlikud ning mis süütegusid tuleb pidada pigem vähemohtlikuks. Olukorras, kus ühiskonnal puudub nimetatud eristus, ei pruugi nad võtta ka kriminaalõigussüsteemi tõsiselt, mistõttu ei pruugi karistused omada nende jaoks heidutavat toimet.

Lisaks muudele argumentidele leitakse õiguskirjanduses ka seda, et teatud teo kriminaliseerimise üle otsustamisel tuleb arvestada ka õigusrikkumise kaalu ning selle alusel hinnata, kui oluline on, et sellisele õigusrikkumisele reageeritakse. Samuti tuleb hinnata ka reageerimata jätmise tagajärge. Magistritöö autor leiab, et eeltoodud argumente arvestades tuleb asuda seisukohale, et süstemaatilise pisivarguse kui õigusrikkumise kaal ei ole suur ning seda eelkõige tulenevalt selle toimepanemisega tekitatavast väiksest kahjust. Pisivarguste väiksele kaalule on magistritöö hinnangul kaudselt viidanud ka A. Parmas eelviidatud meediaartiklis, milles on lausunud, et „*täna tuleb öelda, et me valetame inimestele, kui me lubame neile seda, et varguse korral hakkame me suure hooga kõik kohe seda jalgratast otsima. Me ei hakka seda tegema, sest meil puuduvad selleks lihtsalt võimalused*“ . Samuti on riigi peaprokurör tõdenud, et isegi kui eelnimetatud varastatud jalgratta väärtus oleks 500 eurot, ei saaks sellest kriminaalasjast ühegi uurija prioriteeti.¹⁹⁸ Eeltoodu ilmestab magistritöö autori hinnangul seda, et süstemaatilisele pisivargusele reageerimata jätmise tagajärge ei peetaks olulisteks. Samuti viitab peaprokuröri seisukoht sellele, et süstemaatiline pisivargus ei ole teiste süütegudega võrreldes käsitatav olulise ja ohtliku õigusrikkumisena, mis väärib kohest reageerimist ja selle menetlemisele ressursside kulutamist.

4.2.5. Lõplik seisukoht

Teatud teo kriminaliseerimise üle otsustamisel tuleb hinnata, kas seatud eesmärged täidab konkreetse õigusrikkumise puhul paremini selle kriminaliseerimine või mõned muud alternatiivsed vahendid. Samuti on oluline hinnata, milline mõju on teatud teo kriminaliseerimisel

¹⁹⁷ Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99, lk 5.

¹⁹⁸ Parmas: süstemaatiline vargus ei tohi olla kuritegu. ERR artikkel (viide 4).

süüdlaste käitumisele, õiguskaitseasutuste tegevusele ja ühiskonnale. Samuti tuleb arvesse võtta ka seda, kui palju on ressursi teatud kuriteoga tegelemiseks ning kas konkreetse teo kriminaliseerimisest saadav kasu kaalub üles sellega tekitatud kahju. Seega kui kõiki võimalikult mõjusid analüüsid jõutakse järeldusele, et konkreetsel juhul esinevad kriminaliseerimise positiivsed ehk seda õigustavad põhjused ning *ultima ratio* nõue on täidetud, tuleb siiski välja selgitada, millised kõrvalmõjud kaasnevad teo kriminaliseerimisega.¹⁹⁹ Hinnates teo kriminaliseerimise mõjusid ühiskonnale, õigusrikkujatele ja õiguskaitseasutuste töökoormusele, tuleb tuvastada, kas teo kriminaliseerimine teeb rohkem head kui halba. Sealjuures on otsus teatud teo kriminaliseerimise kasuks põhjendatud üksnes siis, kui hea kaalub üles halva.²⁰⁰ Samuti leitakse õiguskirjanduses, et teatud teo kriminaliseerimise kasuks tuleb otsustada vaid siis, kui kriminaliseerimine on vältimatult vajalik karistusõiguse eesmärgi saavutamiseks.²⁰¹

Magistritöö autor on seisukohal, et käesolevas peatükis käsitletud süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise poolt- ja vastuargumendid võimaldavad järeldada, et praegusel juhul on dekriminaliseerimist õigustavaid asjaolusid oluliselt rohkem. Ennekõike leiab autor, et tähelepanuväärselt räägivad süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise kasuks isegi kriminaliseerimise positiivsed põhjused. Teiseks leidub vastukaaluks positiivsetele põhjustele terve rida negatiivseid põhjusi (mis käesoleva magistritöö kontekstis räägivad dekriminaliseerimise kasuks), mis omakorda ilmestab seda, et kõiki asjaolusid arvestades on otstarbekas süstemaatiline pisivargus dekriminaliseerida. Magistritöö autor leiab, et hetkel ei saa küll väita seda, et dekriminaliseerimise järgselt kehtima hakkav regulatsioon ja lähenemine on probleemivabad, kuid on seisukohal, et väärteoõiguslikku regulatsiooni ning seaduslünkasid tuleb täiendada selliselt, et kohaldatavad sanktsioonid suudaksid täita oma preventiivset eesmärki ning saada süstemaatiliste pisivarguste probleem kontrolli alla. Selliselt on magistritöö autor seisukohal, et dekriminaliseerimise järgselt on võimalik reageerida õigusrikkumistele, pöörates samaaegselt tähelepanu ka nende toimepanemist põhjustatavate teguritele.

¹⁹⁹ L. Aiaots, A. Soo, lk 17.

²⁰⁰ Samas.

²⁰¹ Samas, lk 16.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise poolt- ja vastuargumendid. Samuti oli magistritöö eesmärgiks hinnata, kas 2021. aasta karistuspraktika annab alust väita, et kehtiva õigusliku regulatsiooniga ettenähtud sanktsioonid süstemaatilise pisivarguse toimepanemise eest ei täida oma eripreventiivset eesmärki. Samuti oli üheks uurimiseesmärgiks analüüsida, kas kehtiv vääreoõiguslik regulatsioon suudab aidata süstemaatiliste pisivarguste toimepanijate rehabiliteerimisele kaasa ehk kas vääreoõiguslikke sanktsioone saab pidada kohaseks meetmeks kriminaalkaristuste asendamiseks. Karistuspraktika analüüs põhines Justiitsministeeriumilt ja Politsei- ja Piirivalveametilt saadud andmetel.

Magistritöös on jõutud järeldusele, et süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise kasuks rääkivaid argumente on oluliselt rohkem kui dekriminaliseerimise vastuargumente. Nimelt saab üheks dekriminaliseerimise vastuargumendiks pidada õiguskirjandusest tulenevat seisukohta, et KarS §-ga 199 kaitstud õigushüve ehk omand väärrib kahtlemata kaitset, millele viitab ka see, et omand on põhiseadusega kaitstud. Samuti tuleb vargust kui õigushüve kahjustamise viisi pidada sotsiaalselt hukkamõistetavaks, mistõttu on õigustatud aktiivne reageerimine varguste toimepanemisele. Magistritöö autor on aga isiklikult seisukohal, et eelnevat ei saa pidada piisavaks põhjuseks õigustamaks pisivargustele reageerimist kõige raskemate meetmete ehk kriminaalkaristustega.

Teise dekriminaliseerimise vastuargumendina on magistritöös välja toodud tõsiasi, et süstemaatiliste pisivarguste toimepanemisega kaasneb ka teatud kahju, mille tekkimine õigustab nimetatud süüteole reageerimist. Siiski on magistritöös järeldatud, et pisivargustega tekitatud kahju tuleb pidada väikseks. Nimelt leiti magistritöös, et enamikul juhtudel moodustab KarS § 199 lg 2 p-s 9 sätestatud teo toimepanemisega tekitatud kahju alla 200 euro. Sealjuures alla 200 euro piiri jäävate varguste puhul oli 2021. aastal valdavalt tegemist kahjusummadega alla paarikümne euro. Sellest tulenevalt on magistritöö autor asunud seisukohale, et niivõrd väikesed kahjusummad ei õigusta süstemaatilistele pisivargustele reageerimist kriminaalkorras. Seda põhjusel, et süstemaatiliste pisivarguste toimepanemisega tekitatud kahju on päris väike, ent kriminaalmenetluse läbiviimise ja süüdlaste karistamisega kaasnevad kulud on tekitatud kahjust kordades suuremad. Seega leiab magistritöö autor, et kuigi kahju olemasolu peetakse üldjuhul

dekriminaliseerimise vastuargumendiks, tuleb seda konkreetseid kahjusummasid arvestades pidada hoopis dekriminaliseerimist õigustavaks.

Vastukaaluks eeltoodud vastuargumentidele, mis magistritöö autori hinnangul ei ole ka kõige veenvamad, leidub terve rida dekriminaliseerimise pooltargumente. Ennekõike võib dekriminaliseerimist õigustavaks argumendiks pidada süstemaatiliste pisivarguste toimepanemise eest kohaldatavate kriminaalkaristuste negatiivset mõju süüdlastele. Kehtiv õiguslik regulatsioon süstemaatilise pisivarguse eest näeb karistusena ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse ning enamikul juhtudel kohaldatakse isikute suhtes vanglakaristust. Magistritöö autor on leidnud, et kriminaalkaristuse kui *ultima ratio* abinõu kohaldamine sellise väheohtliku õigusrikkumise puhul nagu pisivargus ei ole põhjendatud. Ennekõike omab kriminaalkaristus kaugeleulatuvat mõju, mis raskendab süüdlase elu sellistes olulistes elu aspektides nagu töö otsimine, eluase soetamine jms. Samuti vähenevad vanglas isiku sotsiaalsed oskused, mis võib viia selleni, et vabaduses olles ei oska isik eluga toime tulla ning endale sissetulekut hankida. See omakorda võib aga viia isiku uuesti kuritegelikule teele.

Teise olulise pooltargumendina oli magistritöös käsitletud majanduslik aspekt, täpsemalt võimalik ressursside kokkuhoid. Ennekõike on magistritöös leitud, et politsei puhul ressursikokkuhoidust kõneleda ei saa. Seda põhjusel, et süstemaatiline pisivargus tähendaks ressursi ümberpaigutamist. Nimelt, kuigi prokuratuuri töökoormus väheneks, suureneks sellevõrra politseiasutuste töökoormus, mis lõpptulemusel välistab olulist kokkuhoidu. Samuti puudub ressursikokkuhoid ka kohtu jaoks ning seda põhjusel, et dekriminaliseerimise järgselt kohtu kaasatus täielikult ära ei kaoks. Dekriminaliseerimisega ei kaasneks ka vanglakulude kokkuhoidu ning seda põhjusel, et valdav osa vanglakuludest on seotud just vanglapersonali ja hoonete ülalpidamisega, mis jäävad ka dekriminaliseerimise järgselt endiselt alles. Seega saaks vanglakulude kokkuhoidust kõneleda ainult siis, kui suletakse terve vanglaüksus. Prokuratuuri ressursside osas on magistritöö autori hinnangul vaja põhjalikumat analüüsi.

Magistritöös on muu hulgas leitud, et süstemaatilised pisivargused moodustavad suure osa õiguskaitseasutuste töökoormusest. Sellele viitab kaudselt ka see, et eelnevalt viidatud PPA analüüsi kohaselt väheneks süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise korral kuritegude arv ca 2800 võrra. Magistritöö autor on asunud seisukohale, et dekriminaliseerimise tulemusel oleks võimalik kulutada vähemohklikute pisivarguste menetlemisele kulunud aeg suuremate ja

olulisemate kriminaalajade menetlemiseks, mis arvatavasti aitaks kiirendada ka pikemat aega kestnud kriminaalmenetlusi.

Süsteemilise pisivarguse dekriminaliseerimise pooltargumendina on magistriritöös välja toodud ka kriminaalkaristuse devalveerimine üldise kriminaliseerituse taustal. Nimelt on magistriritöö autor leidnud, et mida rohkem tegusid kriminaliseeritakse, seda keerulisem on teo toimepanemise eest ettenähtud karistuses näha stigmatiseerivat mõju. See omakorda tähendab magistriritöö autori hinnangul seda, et õigusvastast käitumist võidakse pidada loomulikuks nähtuseks, mistõttu ei suhtuta tõsiselt ka sellisele käitumisele järgnevasse karistustesse.

Üks olulisemaid argumente süsteemilise pisivarguse dekriminaliseerimise kasuks on aga magistriritöö autori hinnangul see, et karistuse eesmärgi on võimalik saavutada muude, õigusrikkujaid vähem koormavate meetmetega. Ennekõike jõuti magistriritöös järeldusele, et uute kuritegude ärahoidmise eesmärgi on võimalik saavutada ka kuriteopiiri tõstmise abil, samuti oleks tõhus kuriteopiiri tõstmise ja süsteemilise varguse dekriminaliseerimise kombinatsioon. Magistriritöös viidatud Politsei- ja Piirivalveameti mõjuanalüüsi põhjal asus magistriritöö autor järeldusele, et tõstes kuriteopiiri 200 eurolt 400 euro peale väheneks kuritegudena kvalifitseeritav varguste arv ca 1000-1300 võrra ning kasutades kombinatsiooni eelnimetatud meetmetest väheneks kuritegude arv ca 4000 võrra.

Lisaks eelnevale on üheks alternatiivseks meetmeks kriminaalkaristuste asendamiseks väärteoõiguslikud karistused aresti ja rahatrahvi näol. Magistriritöö autor leiab, et sarnaselt hetkel kohaldatavate kriminaalkaristustega annavad ka nimetatud sanktsioonid ühiskonnale selge signaali, et pisivargusele kui õigusvastasele teole järgnevad isiku jaoks teatud tagajärjed. Küll aga ei saa magistriritöö autori täielikult välistada ohtu, et juhul, kui pisivarguste toimepanemise eest hakatakse süüdlaste suhtes kohaldama väärteoõiguslikke ehk kriminaalkaristustega võrreldes leebemaid karistusi, võib see põhjustada sellist isikute mõtteviisi, et pisivarguse toimepanemisega ei kaasne enam raskeid tagajärke, mis võib omakorda ergutada isikuid süütegude toimepanemisele.

Süsteemilise pisivarguse dekriminaliseerimise otstarbekuse hindamise puhul oli peamine rõhk just hetkel kehtiva regulatsiooniga ettenähtud ning dekriminaliseerimise järgselt kohaldatavate karistuste eripreventiivsel mõjul. Karistusõiguslike sanktsioonide osas on magistriritöö autor jõudnud järeldusele, et need ei täida oma eripreventiivset eesmärki. Seda põhjusel, et vanglakaristus ei võta õigusrikkujatelt ära põhjusi, mis ajendasid neid varguste toimepanemisele.

Nimelt on magistritöö teises peatükis jõutud järeldusele, et suur osa süstemaatiliste pisivarguste toimepanijatest on alkoholi või narkosõltuvusega isikud. Sellest tulenevalt on magistritöös asutud seisukohale, et kriminaalkaristus ei lahenda varguse toimepanemiseni viinud probleeme. Magistritöö autor leiab, et olukorras, kus varguse toimepanemist on põhjustanud isiku sõltuvushäire, ei lahenda kriminaalkaristus kõige olulisemat õigusvastase käitumise probleemi sõltuvushäire näol. Selliselt asus magistritöö autor seisukohale, et oluline on tegeleda õigusrikkujate mõjutamise ning nende käitumise parandamise, sh sõltuvushäirete ravimisega, millele isiku mehaaniline saatmine vangi 20-eurose asja varguse eest kuidagi kaasa ei aita. Sellele, et kehtivad karistusõiguslikud sanktsioonid ei täida oma eripreventiivset eesmärki, viitab magistritöö autori hinnangul ka tõsiasi, et kriminaalpoliitiliste uuringute kohaselt on kõige suurem retsidiivsus just vanglakaristust kandnud, eriti varavastaste kuritegude toimepanemise eest karistatud isikutel. Eeltoodu ilmestab magistritöö autori hinnangul seda, et süstemaatilise pisivarguse toimepanemise eest kohaldatavad kriminaalkaristused ei ole sobivad mõjutama isikuid hoiduma uute kuritegude toimepanemisest.

Sellest hoolimata asus magistritöö autor olulisele järeldusele, et kuigi kriminaalkaristuste kohaldamist tuleb süstemaatiliste pisivarguste väikest ohtlikkust arvestades pidada liiga jõuliseks meetmeks, näeb hetkel kehtiv karistusõiguslik regulatsioon ette siiski mitu erinevat võimalust tegelemaks süüdlaste sõltuvushäiretega. Seega aitavad hetkel kehtivad sanktsioonid täita kriminaalpoliitika eesmärki ennetada sõltuvusest ja vaimse tervise häiretest tingitud õigusrikkumisi. Ennekõike on sõltuvushäiretega tegelemise võimalused ettenähtud vanglakaristuse korral. Selliselt pakuvad vanglad erinevaid sotsiaalprogramme, millest mõned on suunatud just sõltuvusprobleemidega kinnipeatavatele. Lisaks vanglas pakutavatele sotsiaalprogrammidele näeb KarS § 74 lg 1 ette võimaluse vabastada süüdlane karistusest tingimisi, allutades teda käitumiskontrollile. Nimetatud sätte alusel peab süüdlane katseajal järgima KarS §-s 75 sätestatud kontrollnõudeid ja täitma lisakohustusi. Selliselt saab sõltuvushäiretega isikutele määrata näiteks kohustust mitte tarvitada alkoholi, mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid, alluda ettenähtud ravile või kohustust osaleda sotsiaalprogrammis. Kohtupraktika analüüsi tulemusel on magistritöö autor samuti jõudnud järeldusele, et nimetatud lisakohustuste määramist ka tihtipeale kasutatakse – selliselt jõuti kohtupraktika analüüsi tulemusel, et 115 juhtudel 470-st olid 2021. aastal KarS § 199 lg 2 p 9 järgi süüdimõistetud isikutele määratud lisakohustused KarS § 75 lg 2 järgi. Lisaks vanglas ja kriminaalhoolduse raames pakutavatele käitumise muutmise võimalustele näeb KarS ette

võimaluse asendada isikule mõistetud vangistus raviga KarS § 69² lg 1 alusel. Eeltoodu alusel on magistritöös asunud ka seisukohale, et süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise korral jääb selline arvestatav protsent süüdlasi ilma kohase abita. Seda põhjusel, et väärteomenetluse puhul selline lisakohustuste määramine ei ole võimalik.

Tulenevalt sellest, et süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimise tulemusel muutub nimetatud tegu väärteoks ning isikute suhtes hakatakse kohaldama väärteoõiguslikke sanktsioone, käsitleti käesolevas magistritöös põhjalikumalt ka seda, kas väärteokaristused täidavad oma eripreventiivsed eesmärgi, s.o kas need suudavad mõjutada isikuid uusi õigusrikkumisi mitte toime panema. Samuti analüüsis magistritöö autor seda, kas väärteomenetluse raames on võimalik tegeleda süüdlaste sõltuvusraviga. Selles osas on magistritöö autor asunud seisukohale, et karistades süstemaatiliste pisivarguste toimepanijaid rahatrahvi või arestiga ei ole võimalik saavutada karistuse eripreventiivseid eesmärgi. Seda põhjusel, et nimetatud karistused ei võta isikutelt ära põhjust, mis ajendasid neid varguse toimepanemisele. Magistritöö autor leiab, et saades karistuseks rahatrahvi tasub isik selle ära, ent tema sõltuvus jääb ikkagi alles, ajendades teda vargile uuesti. Sama seisukohta on magistritöö autor võtnud ka aresti puhul.

Magistritöös on jõutud järeldusele, et väärteomenetluse võimalused süüdlaste käitumise muutmiseks on väga piiratud. Nimelt on magistritöös leitud, et ainus võimalus tegeleda süüdlase sõltuvushäirega on väärteomenetluse puhul VTMS § 30 lg 1 p-st 3 tulenev võimalus panna väärteomenetluse lõpetamise korral süüdlasele kohustus läbida sotsiaalprogramm. Siiski jõuti magistritöös järeldusele, et VTMS § 30 lg 1 p 3 rakendusala on väga väike. Selliselt on magistritöö autor tuvastanud, et ainult 10 asja 7655-st (0,13%) 2021. aastal registreeritud KarS § 218 järgi kvalifitseeritud väärteoasjadest on lõppenud VTMS § 30 lg 1 p 3 alusel. Muid võimalusi süüdlaste sõltuvushäiretega tegelemiseks peale sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse väärteomenetlus ette ei näe. Selliselt ei kaasne väärteokaristustega KarS §-s 75 sätestatud kohustustega sarnaseid lisakohustusi või süüdlase käitumiskontrolli teostamist ning seda ka olukorras, kus arest või rahatrahv asendatakse üldkasuliku tööga.

Kokkuvõtvalt on magistritöö autor seisukohal, et hoolimata sellest, et hetkel kehtiv õiguslik regulatsioon näeb dekriminaliseerimise tulemusel kehtima hakkava regulatsiooniga võrreldes ette rohkem võimalusi süüdlaste käitumise parandamiseks, tuleb kõiki asjaolusid arvestades pidada süstemaatilise pisivarguse dekriminaliseerimist põhjendatuks ja otstarbekaks. Selliselt on magistritöös jõutud järeldusele, et dekriminaliseerimise pooltargumendid kaaluvad oluliselt üle

selle vastuargumendid. Küll aga on magistritöö autor seisukohal, et selleks, et dekriminaliseerimise järgselt kohaldatavad väärteoõiguslikud sanktsioonid täidaksid oma eripreventiivset eesmärki, on oluline muuta väärteoõiguslikku regulatsiooni ning olemasolevaid seaduslünkasid selliselt, et seadus näeks ette rohkem võimalusi enamuses olevate sõltuvushäiretega süüdlaste käitumise paranemiseks ning sõltushäirete ravimiseks. Magistritöö hinnangul peab peamine rõhk olema mitte üksnes isikute käitumise tagajärgedega tegelemisel, vaid ka õigusvastast käitumist põhjustanud probleemide lahendamisel ja kõrvaldamisel.

РЕЗЮМЕ

Целесообразность декриминализации систематических мелких краж в свете уголовной практики 2021 года

Действующая на данный момент правовая регуляция придает большое значение тому, украл ли человек три вещи разом или совершал кражи несколько раз таким образом, что каждый раз воровал только одну вещь. Если человек украл, например, три бутылки пива за один раз, его деяние квалифицируется как проступок. Если же человек совершает три кражи так, что каждый раз крадет всего одну бутылку пива, то мы имеем дело с преступлением. Исходя из этого стоит признать, что при данном подходе три связанных между собой эпизода автоматически квалифицируются как преступление, и человека наказывают уголовным наказанием независимо от того, что его поступок не является по своей сути опасным. При этом очень часто остаются незамеченными те причины, которые сподвигли человека на кражу.

Данная проблема была озвучена и на заседании правовой комиссии Рийгикогу, которое проходило 18 мая 2021 года. На заседании произошло обсуждение необходимости декриминализации некоторых преступлений, в рамках которого генеральный прокурор Эстонии Андрес Пармас озвучил точку зрения, что систематические мелкие кражи стоит декриминализировать по причине того, что наказания, назначаемые за их совершение, не искореняют причины, подтолкнувшие человека на совершение кражи.

Главной целью данной магистерской работы было выявить аргументы за и против декриминализации систематических мелких краж. Также целью работы являлось оценить, дает ли уголовная практика 2021 года основание утверждать, что предусмотренные действующей правовой регуляцией санкции не справляются с целями частной превенции. Одной из целей исследования было также проанализировать, способствует ли действующая регуляция проступков реабилитации правонарушителей, т.е. можно ли назвать санкции, предусмотренные за совершение проступка, подходящим методом для замены уголовных наказаний.

В магистерской работе пришли к выводу, что аргументов, говорящих в пользу декриминализации систематических мелких краж, значительно больше, чем аргументов против этого. Одним из аргументов против можно назвать то, что правовое благо,

защищаемое статьей 199 Пенитенциарного кодекса, а именно собственность, безусловно заслуживает защиту, на что указывает тот факт, что собственность защищена конституцией. Реагирование на совершение краж обосновано и по причине того, что кражу как способ нарушения данного правового блага можно назвать социально порицательным. Автор данной магистерской работы считает, что ранее изложенное нельзя назвать достаточной причиной для оправдания реагирования на мелкие кражи самым тяжелым методом, т.е. уголовным наказанием.

Вторым аргументом против декриминализации является тот факт, что с совершением систематических мелких краж сопровождается и ущерб, причинение которого оправдывает реакцию на данное деяние. Тем не менее в магистерской работе пришли к выводу, что ущерб, причиненный систематическими мелкими кражами, стоит считать незначительным. Точнее в магистерской работе было выявлено, что в большинстве случаев ущерб, причиненный совершением деяния, установленного в п. 9 ч. 2 ст. 199, составляет менее 200 евро. При этом в большинстве случаев, где ущерб составлял меньше 200 евро, сумма ущерба составляла меньше 20 евро. Исходя из этого автор магистерской работы пришел к выводу, что настолько маленькие суммы ущерба не оправдывают разрешение систематических мелких краж в уголовном порядке, особенно учитывая тот факт, что расходы, сопровождающиеся проведением уголовного производства и назначением лицу наказания, в несколько раз больше сумм ущерба. Исходя из этого, автор магистерской работы считает, что несмотря на то, что возникновение ущерба, как правило, считается аргументом против декриминализации, в данной ситуации, учитывая конкретные суммы ущерба, его стоит считать все же аргументом в пользу декриминализации.

В противовес перечисленным выше аргументам против можно привести целый ряд аргументов в пользу декриминализации систематических мелких краж. Прежде всего аргументом в пользу декриминализации можно назвать негативное влияние уголовных наказаний на правонарушителей. Действующая правовая регуляция предусматривает в качестве наказания за совершение систематической мелкой кражи денежное наказание или тюремное заключение сроком до пяти лет. В большинстве случаев применяется тюремное заключение. Автор магистерской работы считает, что применение уголовного наказания в случае таких малоопасных правонарушений как мелкая кража, не оправдано. В первую очередь уголовное наказание имеет обширное влияние, которое усложняет жизнь лица в

таких важных жизненных аспектах как поиск работы, приобретение жилья, получение кредита и т.д. Также считается, что в тюрьме ослабевают социальные навыки человека, что может привести к тому, что, оказавшись на свободе, человек не справится с повседневной жизнью, с зарабатыванием денег. Это, в свою очередь, может вновь сподвигнуть человека на нарушение закона.

Вторым важным аргументом в пользу декриминализации в данной магистерской работе рассматривался экономический аспект, а именно возможная экономия ресурсов. Прежде всего в магистерской работе пришли к выводу, что в отношении полиции об экономии ресурсов говорить нельзя по той причине, что декриминализация систематических краж означает переброс ресурсов: если рабочая нагрузка прокуратуры вследствие декриминализации уменьшится, то нагрузка полиции в этой мере наоборот увеличится, что, в итоге, исключает значительную экономию ресурсов. Экономия ресурсов отсутствует и для суда, поскольку причастность суда к рассмотрению мелких краж полностью не исчезнет. Декриминализация не повлечет за собой и экономию тюремных ресурсов, поскольку большая часть тюремных расходов связана с заработной платой тюремного персонала и расходами на содержания зданий, которые не исчезнут и впоследствии декриминализации. Таким образом об экономии тюремных ресурсов можно говорить только в том случае, если закроется целое тюремное отделение. Что касается ресурсов прокуратуры, то автор магистерской работы считает, что данный вопрос требует более глубокого анализа.

Помимо всего прочего автор магистерской работы пришел к выводу, что систематические мелкие кражи составляют большее количество рабочей нагрузки правоохранительных органов. Автор магистерской работы считает, что путем декриминализации появится возможность направить время, затрачиваемое на расследования малоопасных мелких краж, на расследование более крупных преступлений, что берет значительно больше времени.

Одним из аргументов в пользу декриминализации в данной магистерской работе названа девальвация уголовных наказаний на фоне общей криминализации. Автор магистерской работы считает, что чем больше деяний криминализуется, тем сложнее увидеть в наказании, назначенном за совершение определенного деяния стигматизирующий эффект.

Одним из самых важных аргументов за криминализацию по мнению автора магистерской работы является то, что цели наказания можно достичь другими методами, которые меньше обременяют правонарушителей. В первую очередь автор магистерской работы пришел к выводу, что цель предотвращения новых преступлений можно достичь путем повышения границы преступления и проступка, так же действенным методом является комбинация повышения упомянутой границы и декриминализации систематических мелких краж. На основе упомянутого выше анализа Департамента полиции и погранохраны автор магистерской работе пришел к выводу, что при повышении границы преступления и проступка с 200 евро до 400 евро число краж, квалифицируемых как преступление, снизилось бы примерно на 1000–1300, в случае комбинации двух методов число преступлений снизилось бы примерно на 4000.

Помимо вышеупомянутого одним альтернативным методом, заменяющим уголовные наказания, являются наказания за совершения проступков в лице денежного штрафа и ареста. Автор магистерской работы считает, что арест и штраф также давали бы обществу ясный сигнал о том, что совершение правонарушения повлечет за собой определенные последствия для правонарушителя. Несмотря на это, автор магистерской работы считает, что нельзя полностью исключить опасность того, что если за совершение мелких краж будут наказывать санкциями, предусмотренными за совершения проступков, а то есть более снисходительными санкциями по сравнению с уголовными наказаниями, то у правонарушителей может возникнуть такое мышление, что совершение мелкой кражи не повлечет за собой тяжелых последствий, что в свою очередь может сподвигнуть людей на совершения правонарушений.

Основной упор оценки целесообразности декриминализации систематических мелких краж был на том, обладают ли действием частной превенции действующие наказания и те наказания, которые будут назначаться за совершение систематических мелких краж после их декриминализации. Что касается уголовных наказаний, то автор магистерской работы пришел к выводу, что они не имеют действия частной превенции по причине того, что тюремное заключение не искореняет причину, подтолкнувшее лицо на совершение кражи. Во второй главе данной магистерской работы пришли к выводу, что большая часть лиц, совершающих систематические мелкие кражи, страдают от алкогольной или наркотической зависимости. Таким образом автор магистерской работы считает, что уголовное наказание не решают проблему, приведшую к совершению кражи. Автор

считает, что в случае, если причиной совершения кражи является зависимость, уголовное наказание никак не решает самую главную проблему незаконного поведения в лице зависимости. Таким образом автор магистерской работы считает, что важно заниматься оказыванием влияния на правонарушителя и пытаться исправить его поведение, также важно заниматься лечением зависимости, чему механическое отправление человека в тюрьму за кражу вещи, стоимостью 20 евро, никак не способствует. На то, что действующие уголовные наказания не имеют действия частной превенции, указывает и то, что исходя из криминально-политических исследований самый высокий уровень рецидивизма у лиц, отбывших тюремное заключение, особенно у тех, кто отбывал наказание за совершение преступления против имущества. Вышеизложенное означает по мнению автора магистерской работы то, что наказания, назначаемые за совершение систематических мелких краж, не являются подходящими для того, чтобы оказать на лиц воздействие воздержаться от совершения новых преступлений.

Несмотря на это, автор магистерской работы пришел к важному выводу, что хоть применение уголовных наказаний и стоит считать слишком сильной мерой, учитывая незначительную опасность данного правонарушения, то действующая уголовно-правовая регуляция все же предусматривает несколько возможностей для занятия лечением зависимостей правонарушителей. Таким образом, действующие наказания помогают достигать цель предотвращения правонарушений, вызванных зависимостью или психическим расстройством. В первую очередь возможность лечения зависимости предусмотрена в случае тюремного заключения. В тюрьме заключенным предложены различные социальные программы, из которых некоторые нацелены именно на страдающих от зависимостей заключенных. Помимо программ, предлагаемых в тюрьмах, ч. 1 ст. 74 Пенитенциарного кодекса предусматривает возможность освободить виновного от наказания условно с подчинением контролю за поведением. На основании данной статьи виновный должен выполнять контрольные требования и обязанности, возложенные на него во время испытательного срока в соответствии со статьей 75. Таким образом виновному можно назначить, к примеру, обязанность не употреблять алкоголь, не иметь и не употреблять наркотические или психотропные вещества, подчиниться предусмотренному лечению или обязанностью участвовать в социальной программе. В результате анализа судебной практики автор магистерской работы пришел к выводу, что назначения данных обязанностей зачастую применяется и на практике: результаты анализа

показали, что в 115 случаях из 470 лицам, осужденным в 2021 году за совершение преступления, установленного в п. 9 ч. 2 ст. 199 Пенитенциарного кодекса были назначены обязанности, установленные в ч. 2 ст. 75. Помимо возможностей, предлагаемых тюрьмой и в рамках уголовного надзора, ч. 1 ст. 69² Пенитенциарного кодекса предусматривает возможность заменить тюремное заключение лечением. Исходя из вышеизложенного, автор магистерской работы считает, что в случае декриминализации систематических мелких краж данное количество правонарушителей останется без соответствующей помощи, поскольку в производстве по делам о проступках такое назначение дополнительных обязанностей невозможно.

Исходя из того, что в результате декриминализации систематических мелких краж данное деяние станет проступком, и в отношении совершающих их лиц будут применяться наказания, предусмотренные за совершения проступков, в данной магистерской работе рассматривался подробнее вопрос о том, имеют ли данные наказания действие частной превенции, т.е. могут ли данные наказания воздействовать на лиц не совершать новые правонарушения. Также автор магистерской работы анализировал то, существует ли в производстве по делам о проступках возможность заниматься лечением зависимости виновного. Автор пришел к выводу, что, наказывая правонарушителя денежным штрафом или арестом, невозможно достичь целей частной превенции, поскольку данные наказания не забирают у правонарушителя причину, которая подтолкнула его на совершение кражи. Автор магистерской работы считает, что, получив в качестве наказания денежный штраф, человек просто заплатит его, но его зависимость по-прежнему останется, подталкивая его на кражу вновь. Такого же мнения автор магистерской работы придерживается и в отношении ареста.

В магистерской работе пришли к выводу, что возможности повлиять на поведение правонарушителей в производстве по делам о проступках очень ограничены. Таким образом в магистерской работе выяснилось, что единственным способом заняться зависимостью виновного является предусмотренная п. 3 ч. 1 ст. 30 Деликтно-процессуального кодекса возможность обязать виновного пройти социальную программу в случае прекращения производства в деле о проступке. Тем не менее автор магистерской работы пришел к выводу, что область применения данной статьи крайне мала. Автор установил, что из 7655 дел, зарегистрированных в 2021 году и квалифицируемых под статью 218 Пенитенциарного кодекса, только в 10 случаях (0,13%) производство в деле о

проступке было прекращено на основании п. 3 ч. 1 ст. 30 Деликтно-процессуального кодекса. Других возможностей повлиять на зависимость виновного помимо обязанности участвовать в социальной программе данный кодекс не предусматривает. Таким образом, наказание за совершение проступка не сопровождается некими обязанностями, схожими с теми, что установлены в статье 75 Пенитенциарного кодекса. Также в случае наказания за проступок над виновным не осуществляется контроль поведения и это также в том случае, когда назначенный арест или штраф заменяется общественно-полезными работами.

Кратко автор магистерской считает, что несмотря на то, что действующая правовая регуляция предусматривает больше возможностей для воздействия на правонарушителей и их поведение, чем регуляция, которая будет действовать впоследствии декриминализации, учитывая все обстоятельства, декриминализацию систематических мелких краж стоит считать обоснованной и целесообразной. Таким образом в магистерской работе пришли к выводу, что аргументы за декриминализацию значительно перевешивают аргументы против. Автор магистерской работы считает, однако, что для того, чтобы назначаемые впоследствии декриминализации наказания обладали действием частной превенции, необходимо изменить правовую регуляцию и имеющиеся на данный момент пробелы в законодательстве так, чтобы закон предусматривал больше возможностей для изменения поведения правонарушителей, страдающих от зависимостей, а также возможностей для предоставления лечения против этих зависимостей. Основной упор, по мнению автора магистерской работы, должен быть не только на разрешении последствий поведений лиц, но и на решении и искоренении проблем, которые вызвали данное неправоное поведение.

KASUTATUD LÜHENDID

a – aasta

ca – umbes

ingl – inglise keeles

jms – ja muud sellised

jne – ja nii edasi

KarS – karistusseadustik

KrK – kriminaalkodeks

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik

lg – lõige

nn – niinimetatud

n-ö – nii-öelda

nr – number

nt – näiteks

p – punkt

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet

s.o – see on

sh – sealhulgas

st – see tähendab

TsÜS – tsiviilseadustiku üldosa seadus

ÜKT – üldkasulik töö

v.a – välja arvatud

VangS – vangistusseadus

vms – või muud sellised

VTMS – väärteomenetluse seadustik

KASUTATUD ALLIKAD

Normatiivaktid

1. Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9; RT I 2007, 13, 69.
2. Karistusseadustiku muutmise seadus – RT I 2008, 33, 199.
3. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8.
4. Väärteomenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 7.

Kirjandus

1. 07.06.2021. a toimunud Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 99. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/dokumendiregister/dokument/53e836ac-73b1-4270-90e5-f5568f0b4bc0> (01.04.2022).
2. 18.05.2021. a toimunud Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 96. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/dokumendiregister/dokument/0f313773-3995-4d9d-a820-139c574a2dab> (24.03.2022).
3. Ahven, A. Kuritegevus Eestis 2020. Retsidiivsus. Justiitsministeerium 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/retsidiivsus/> (06.04.2022).
4. Ahven, A. Kuritegevus Eestis 2020. Varavastased kuriteod. Justiitsministeerium: 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/varavastased-kuriteod> (05.03.2022).
5. Aiaots, L., Soo, A. Kriminaliseerimise põhimõtted vaenukõne kriminaliseerimise näitel. Juridica 1/2022.
6. Antsmäe, R. Bagatelldeliktid Eesti karistusõiguses ja Saksa õigusteoorias. Juridica VII/2001.
7. Ardaiz, J. A. California 's Three Strikes Law: History, Expectations, Consequences. McGeorge Law Review. Volume 32. Issue 1 Symposium: Biotechnology and the Law. Article 3: 2000.
8. Autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku ja elektrituru seaduse muutmise seaduse eelnõu

- mittekooskõlastamine. Siseministeerium 2006. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main#QU0gSg78> (20.12.2021).
9. Autoriõiguse seaduse, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, konkurentsiseaduse, karistusseadustiku, relvaseaduse, maksukorralduse seaduse, väärteomenetluse seadustiku ja elektrituru seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Justiitsministeerium: 2006. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main#7VO4LaTd> (19.12.2021).
 10. Flidrova, A. Three Strikes and You're Out. *Common Law Review*: 2006.
 11. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main#uBvU9zWr> (22.03.2022).
 12. Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus, 2. vlj. Tallinn: Juura 2017.
 13. Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/kriminaalpoliitika-pohialused> (01.04.2022).
 14. Levotšski, S. Varavastased süüteod Tallinna kesklinnas ja 15.03.2007. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatus. Magistritöö. Juhendaja Jüri Saar. Tallinn: Tartu Ülikool 2008 (Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna Tallinna teabekeskuses).
 15. Males, M., Macallar, D., Taqi-Eddin, K. Striking Out: The Failure of California's "Three Strikes and You're Out" Law. JUSTICE POLICY INSTITUTE: 1999.
 16. Muncie, J. Decriminalising Criminology. *British Criminology Conference: Selected Proceedings. Volume 3. The British Society of Criminology*: 2000.
 17. Nadeau, M. M. The Psychology of Shoplifting: Empirical Development of a New Typology for Repeated Shoplifting. Dissertation. The University of Texas at Austin: 2019.
 18. Natapoff, A. Misdemeanor Decriminalization. *Vanderbilt Law Review*. Vol. 68, Issue 4: 2015.
 19. Nelson, D., Perrone, S. Understanding and Controlling Retail Theft. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*. No. 152. Australian Institute of Criminology: 2000.
 20. Pajula, E., Ploom, T. Väärteomenetlus II. Teine trükk. Sisekaitseakadeemia 2004.
 21. Pettai, S. Korduv, süstemaatiline, jätkuv ja vältav süütegu. Magistritöö. Juhendaja Jaan Sootak. Tartu: Tartu Ülikool 2014.

22. Reinthal, T. Ülekriminaliseerimine. Analüüs. Riigikohus: 2010. Arvutivõrgus kättesaadav:
https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumentid/2010_lisa_2_ulekriminaalseerimine_analuus.pdf (25.04.2022).
23. Rice, B. A Reform Long Overdue: Raising Virginia 's Felony Grand Larceny Threshold. Richmond Public Interest Law Review, Vol. 21, Issue. 1. Art. 3. UR Scholarship Repository: 2017.
24. Saagim, K. Jätkutegevused Maarjamaa hariduskolleeiumist vabanenud Pärnu alaealistega. Lõputöö. Juhendaja Uno Traat. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2020.
25. Sarasalo, E., Dr. Bergman, B., Toth, J. Repetitive shoplifting in Stockholm, Sweden: a register study of 1802 cases. Criminal Behaviour and Mental Health. Volume 8, Issue 4: 1998.
26. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde. Riigikogu õiguskomisjon: 2008. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus> (21.12.2021).
27. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
28. Sootak, J. *Speculum practici*. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus Riigikohtu kriminaalkolleeiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. Juridica VII/2008.
29. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.
30. Staniglavov, O. Pisivarguste retsidiivsus Eestis läbi karistusseadustiku muudatuse prisma. Magistritöö. Juhendaja Marianne Paimre. Tallinn: Tartu Ülikool 2012.
31. Stolzenberg, L., D'Alessio, S. J. "Three Strikes and You're Out": The Impact of California's New Mandatory Sentencing Law on Serious Crime Rates. CRIME & DELINQUENCY, Vol. 43 No. 4. Sage Publications: 1997.
32. Strugova, T. 28.07.2008.a jõustunud karistusseadustiku muudatuste mõju KarS §-des 199 ja 218 sätestatud süütegude menetlemisele Põhja politseiprefektuuris. Lõputöö. Juhendaja Riina Kroonberg. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2010.
33. Tamm, G., Talu, A., Markina, A., Villenthal, A., Espenberg, S., Tourunen, J., Varblane, U. Narkosõltlastest õigusrikkujate sõltuvusravi ja rehabilitatsioon Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus. EV Justiitsministeerium: 2016.

34. Tee, K. Dekriminaliseerimine – kuritegevusevastase võitluse huvides ja heaks? Prokuratuuri aastaraamat 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2021/dekriminaliseerimine-kuritegevusevastase-voitluse-huvides-ja-heaks> (25.04.2022).
35. Vaher, K-M. Masskuriteod: väike teosüü ja suur ohtlikkus. Juridica VIII/2008.
36. Varavastaste süütegude dekriminaliseerimise võimalik mõju. Analüüs 03.06.2021 seisuga (avaldamata materjal Justiitsministeeriumi ja magistritöö autori valduses).
37. Vunk, M. Süstemaatiliste varguste toimepanijate isiksus ja motivatsioon. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2017.
38. Yanase, M., Sugihara, G., Murai, T., Noma, S. Shoplifting and eating disorders: an anonymous self-administered survey. Dissertation. Kyoto University: 2017.

Kohtupraktika

1. HMKo 1-19-883.
2. HMKo 1-20-9449.
3. HMKo 4-22-669.
4. RKKKm 3-1-1-66-13.
5. RKKKo 3-1-1-1-11.
6. RKKKo 3-1-1-69-12.
7. RKKKo 3-1-1-87-08.
8. RKKKo 3-1-3-9-00.
9. TMKo 4-22-731.

Muud allikad

1. Andmed 26.2021. a seisuga 2020. aastal registreeritud KarS § 218 väärtegude kohta, mille puhul oli õigusnormiks märgitud KarS § 199 (Excel-i tabel Politsei- ja Piirivalveameti ja käesoleva magistritöö autori valduses).
2. Andri Ahveni e-kiri Anna Markinale, 08.02.2022 (kiri nii Anna Markina kui ka käesoleva magistritöö autori postkastis).
3. Ego Syntonia: põhjused, sümptomid ja ravi. Minutervis. Arvutivõrgus: <https://minutervis.com/ego-syntonia-causes-symptoms-treatment/> (05.01.2022).

4. Karistuse kandmine. Taasühiskonnastumine. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Arvutivõrgus: <https://www.vangla.ee/et/taasuhiskonnastamine/sotsiaalse-rehabilitatsiooni-programmid-oigusrikkujatele> (06.04.2022).
5. Kriminaalpoliitika valdkonnad. Sotsiaalprogrammid. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid> (08.04.2022).
6. Loend 2021. aastal registreeritud KarS § 218 järgi kvalifitseeritud väärtegudest (avaldamata materjal, andmed Excel tabeli formaadis Justiitsministeeriumi ja käesoleva magistritöö autori valduses).
7. Oportunism. Vikipeedia. Arvutivõrgus: <https://et.wikipedia.org/wiki/Oportunism> (30.01.2022).
8. Tartu Ülikooli Kliinikum. Psühhiaatrikliinik. Meeleoluhäired. Depressiooni tunnused. Arvutivõrgus: https://www.kliinikum.ee/psyhhaatrikliinik/lisad/ravi/ph/30meeleolu_h-d.htm (30.01.2022).
9. Vangistuse kulud. Arvutivõrgus: <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangistuse-kulud> (05.04.2022).

LISAD

Lisa 1. Empiirilise uurimuse valimisse kuulunud kriminaalasjad

1-16-6179	1-20-8607	1-20-9356	1-21-1450	1-21- 1860	1-21-2293
1-19-7479	1-20-8670	1-20-9360	1-21-1452	1-21-1862	1-21-2301
1-19-9745	1-20-8695	1-20-9383	1-21-1457	1-21-1878	1-21-2322
1-19-9973	1-20-8701	1-20-9420	1-21-1466	1-21-1892	1-21-2349
1-20-2882	1-20-8704	1-20-9442	1-21-1477	1-21-1950	1-21-235
1-20-3204	1-20-8718	1-20-9501	1-21-1486	1-21-1968	1-21-2360
1-20-492	1-20-8795	1-20-9532	1-21-1499	1-21-1970	1-21-2375
1-20-6242	1-20-8803	1-20-9572	1-21-1521	1-21-1971	1-21-2380
1-20-6302	1-20-8840	1-21-1018	1-21-1544	1-21-1978	1-21-2386
1-20-6352	1-20-8855	1-21-1096	1-21-1549	1-21-1981	1-21-2395
1-20-6649	1-20-8858	1-21-1103	1-21-1553	1-21-1987	1-21-24
1-20-6687	1-20-8874	1-21-1104	1-21-1556	1-21-1990	1-21-2403
1-20-6726	1-20-8921	1-21-1122	1-21-1567	1-21-2011	1-21-2411
1-20-6880	1-20-8942	1-21-116	1-21-1569	1-21-2017	1-21-2460
1-20-7035	1-20-8969	1-21-1168	1-21-157	1-21-2018	1-21-2461
1-20-711	1-20-9078	1-21-1191	1-21-1585	1-21-2029	1-21-2478
1-20-7152	1-20-9126	1-21-1214	1-21-160	1-21-2123	1-21-2494
1-20-7250	1-20-9159	1-21-1233	1-21-161	1-21-2130	1-21-2547
1-20-7256	1-20-9165	1-21-1247	1-21-1633	1-21-2144	1-21-2551
1-20-7340	1-20-9180	1-21-1250	1-21-1668	1-21-2148	1-21-2552
1-20-7374	1-20-9225	1-21-1253	1-21-1688	1-21-2168	1-21-2553
1-20-7497	1-20-9229	1-21-1339	1-21-1692	1-21-217	1-21-2569
1-20-7628	1-20-9230	1-21-1340	1-21-1744	1-21-2173	1-21-2570
1-20-7648	1-20-9245	1-21-1342	1-21-1774	1-21-2189	1-21-2577
1-20-7831	1-20-9317	1-21-1364	1-21-1810	1-21-2245	1-21-2613
1-20-7939	1-20-9319	1-21-1387	1-21-1816	1-21-2247	1-21-2632
1-20-8149	1-20-9326	1-21-1391	1-21-1826	1-21-2255	1-21-2637
1-20-8309	1-20-9328	1-21-1399	1-21-185	1-21-2286	1-21-2640
1-21-2713	1-21-3246	1-21-3783	1-21-4387	1-21-5007	1-21-5496

1-21-2783	1-21-3279	1-21-3818	1-21-4430	1-21-5008	1-21-5519
1-21-2788	1-21-3297	1-21-3819	1-21-448	1-21-5040	1-21-553
1-21-284	1-21-3348	1-21-3849	1-21-4546	1-21-5052	1-21-5542
1-21-2858	1-21-3352	1-21-3858	1-21-458	1-21-5056	1-21-5550
1-21-2870	1-21-3372	1-21-3907	1-21-4600	1-21-5069	1-21-556
1-21-2876	1-21-3397	1-21-3912	1-21-4628	1-21-5073	1-21-5571
1-21-2894	1-21-3418	1-21-3923	1-21-4635	1-21-5093	1-21-5582
1-21-2922	1-21-3468	1-21-3934	1-21-4643	1-21-5106	1-21-5624
1-21-2946	1-21-3487	1-21-3945	1-21-4658	1-21-5121	1-21-5650
1-21-2960	1-21-3540	1-21-3966	1-21-4692	1-21-5123	1-21-568
1-21-2969	1-21-3547	1-21-3967	1-21-47	1-21-5139	1-21-5738
1-21-299	1-21-3569	1-21-4011	1-21-471	1-21-5169	1-21-5747
1-21-2998	1-21-3600	1-21-4017	1-21-4715	1-21-5189	1-21-5758
1-21-3009	1-21-3601	1-21-4051	1-21-4741	1-21-5193	1-21-5759
1-21-3032	1-21-3609	1-21-407	1-21-4753	1-21-520	1-21-5760
1-21-304	1-21-3618	1-21-4100	1-21-4756	1-21-5256	1-21-5791
1-21-3056	1-21-3627	1-21-4110	1-21-478	1-21-5267	1-21-5825
1-21-3080	1-21-3637	1-21-412	1-21-48	1-21-5269	1-21-5834
1-21-3106	1-21-3641	1-21-4123	1-21-482	1-21-53	1-21-5869
1-21-3112	1-21-3654	1-21-4128	1-21-4826	1-21-5334	1-21-5881
1-21-3114	1-21-3657	1-21-4129	1-21-4853	1-21-534	1-21-5882
1-21-3121	1-21-3692	1-21-4157	1-21-4861	1-21-5353	1-21-5883
1-21-3136	1-21-37	1-21-4186	1-21-4871	1-21-5360	1-21-5890
1-21-3141	1-21-3707	1-21-4245	1-21-4875	1-21-5361	1-21-5918
1-21-3150	1-21-3709	1-21-4277	1-21-4877	1-21-5363	1-21-5935
1-21-3159	1-21-372	1-21-429	1-21-4882	1-21-5378	1-21-5936
1-21-3163	1-21-3734	1-21-43	1-21-4984	1-21-5383	1-21-595
1-21-3176	1-21-3776	1-21-4309	1-21-4994	1-21-5402	1-21-5967
1-21-3201	1-21-3779	1-21-4376	1-21-5000	1-21-542	1-21-6009
1-21-3209	1-21-3782	1-21-4384	1-21-5005	1-21-5492	1-21-6041
1-21-5994	1-21-6662	1-21-7195	1-21-7871	1-21-5508	1-21-6094
1-21-5999	1-21-6663	1-21-7232	1-21-7891	1-21-5510	1-21-610

1-21-613	1-21-6717	1-21-7303	1-21-8099
1-21-614	1-21-6720	1-21-731	1-21-8168
1-21-6173	1-21-673	1-21-7326	1-21-8186
1-21-6175	1-21-675	1-21-7332	1-21-8190
1-21-6227	1-21-6765	1-21-7358	1-21-8273
1-21-6235	1-21-6791	1-21-7393	1-21-8291
1-21-6286	1-21-6813	1-21-7414	1-21-8344
1-21-6310	1-21-6823	1-21-750	1-21-8421
1-21-6321	1-21-6830	1-21-7505	1-21-859
1-21-6334	1-21-6859	1-21-7519	1-21-866
1-21-6340	1-21-6865	1-21-7528	1-21-877
1-21-6366	1-21-6870	1-21-7532	1-21-902
1-21-6378	1-21-6897	1-21-7574	1-21-911
1-21-6405	1-21-6899	1-21-7602	1-21-914
1-21-6414	1-21-6910	1-21-7661	1-21-915
1-21-6436	1-21-6938	1-21-7677	1-21-955
1-21-6437	1-21-6954	1-21-7716	1-21-958
1-21-6443	1-21-6961	1-21-7733	
1-21-649	1-21-6967	1-21-7775	
1-21-6514	1-21-7083	1-21-7790	
1-21-6519	1-21-7142	1-21-7796	
1-21-6577	1-21-7145	1-21-7797	
1-21-6579	1-21-7187	1-21-7799	
1-21-6611	1-21-7191	1-21-7842	
1-21-6653	1-21-7194	1-21-7859	
1-21-6685	1-21-726	1-21-7936	
1-21-67	1-21-727	1-21-7977	
1-21-6701	1-21-7297	1-21-8073	
1-21-6703	1-21-7300	1-21-8078	

Lisa 2. Empiirilise uurimuse valimisse kuulunud väärteoasjad

4-20-11	4-21-1428	4-21-3759
4-20-1487	4-21-1566	4-21-3853
4-20-2019	4-21-1616	4-21-4051
4-20-2954	4-21-1704	4-21-4176
4-20-3426	4-21-1741	4-21-4213
4-20-3975	4-21-1756	4-21-4218
4-20-3993	4-21-1769	4-21-463
4-20-4325	4-21-1893	4-21-577
4-20-4800	4-21-2472	4-21-691
4-20-4832	4-21-2507	4-21-905
4-20-4883	4-21-2549	4-21-910
4-20-4884	4-21-258	4-21-920
4-20-4995	4-21-2636	4-21-922
4-20-5014	4-21-2660	
4-20-5056	4-21-2722	
4-20-5064	4-21-2796	
4-20-5065	4-21-2873	
4-20-5068	4-21-2947	
4-20-5203	4-21-3075	
4-20-5217	4-21-3090	
4-20-5270	4-21-3213	
4-21-1082	4-21-3263	
4-21-1093	4-21-3375	
4-21-122	4-21-3386	
4-21-130	4-21-3474	
4-21-1324	4-21-3507	
4-21-1380	4-21-3613	
4-21-14	4-21-3667	
4-21-1422	4-21-3672	
4-21-1426	4-21-3754	